

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANKARA
ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ FELSEFE VE DİN
BİLİMLERİ ANABİLİM DALI DİN
SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI**

CEMAAT ANLATILARINDA KADIN: İSMAİLAĞA CEMAATİ ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Esra EGE

Ankara

2020

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANKARA
ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ FELSEFE VE DİN
BİLİMLERİ ANABİLİM DALI DİN
SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI**

CEMAAT ANLATILARINDA KADIN: İSMAİLAĞA CEMAATİ ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Esra EGE

Tez Danışmanı

Prof. Dr. İhsan TOKER

Ankara

2020

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANKARA
ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ FELSEFE VE DİN
BİLİMLERİ ANABİLİM DALI DİN
SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI**

Esra EGE

CEMAAT ANLATILARINDA KADIN: İSMAİLAĞA CEMAATİ ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İhsan TOKER

Tez Jüri Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

Prof. Dr. İhsan TOKER
Prof. Dr. İhsan ÇAPCIOĞLU
Doç. Dr. Salih AYDEMİR

Tez Sınavı Tarihi : 15/01/2020

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (...../...../.....)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

.....

İmzası

.....

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın uzun süren bir zaman diliminde şekillenmiş olması, konunun yazımı esnasında değişen koşulları göz önünde bulundurulduğunda, çalışmanın zamanla revize edilmesini elzem hale getirmiştir. Araştırmanın ilk ve son hali arasında geçen süreçte, yoğun çalışmalarım sırasında birçok kişinin emeği ve desteğinden ziyadesiyle istifade ettim. En başta tez danışmanım, kıymetli hocam İhsan Toker'e; eşsiz bilgi ve tavsiyelerini esirgemeyerek eleştiri ve düzeltmeleri ile çalışmama sağladığı katkılarından ötürü şükranlarımı sunarım.

Eğitim hayatım boyunca bana gösterdikleri anlayışlı yaklaşımları ve sağladıkları her türlü maddi ve manevi desteklerinden dolayı beni yetiştiren ve eğiten sevgili annem, babam ve onların nezdinde tüm aileme müteşekkirim.

Araştırmamla yakından alâkadar olup ilgili kaynaklara ulaşmamı sağlayan, değerli literatür arşivini benden esirgemeyen değerli ağabeyim Mustafa Uğur Karadeniz'e teşekkürü borç bilirim.

Kıymetli bilgi, birikim ve tecrübeleri ile bana her daim yol gösterici olan ve bu araştırmayı tamamlamam için gösterdiği manevi desteklerinden dolayı çok değerli hocam Necdet Subaşı'na sabrı, anlayışı ve alakası için minnettarım.

Bu araştırmanın vücut bulmasında esas ve en önemli katkıyı sağlayan değerli katılımcılara gösterdikleri samimiyet, anlayış ve tevazudan ötürü de çok teşekkür ederim.

Son olarak, bu çalışmayı sürdürürken zaman zaman ihmal etmek zorunda kaldığım biricik oğluma gösterdiği sabır ve alakası sayesinde çalışmama odaklanmamı sağlayan ve benden maddi manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen kıymetli eşime en kalbî şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	1
İÇİNDEKİLER	1
GİRİŞ:	1
Araştırmanın Konusu ve Amacı	3
Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları.....	5
Araştırmanın Metodolojisi.....	8
Verilerin Analizi	10
1.BÖLÜM	12
1.1. Dini Geleneksel Çerçeve: Kadının Dinsel Dünyası	12
1.2. İslam'ın Kadına Verdiği Statü	14
1.3. Dar ve Geniş Yapılar: Kadınlık Evreni ve Dünyası	17
2. BÖLÜM	19
2.1. Cemaatin Gizli ve Açık Tarihi:	19
Nakşibendiliğin Hâlidî Kolu İsmailî Cemaati:.....	19
2.1.1. Cemaatin Şeyhi Mahmud Ustaosmanoğlu	21
2.1.2. Dışsal Cemaat Algıları	27
2.1.3. İçsel Cemaat Algıları.....	34
2.2. Cemaatin Eğitim ve İnşa Süreci	39
2.3. Cemaat, Kamu ve Devlet.....	49
2.3.1. Devlet Nezdinde İtibar	49
2.3.2. Toplumun Nezdinde Konum	55
2.3.3. Mesafe Tayini ve Yönelimler.....	60
3. BÖLÜM	65
3.1. Cemaatin Cinsiyet Telakkisi ve Ataerkillik Örüntüleri.....	65
3.2. Cemaatte Örtülü Bir Görüngünün Temsili: Kadın	74
3.2.1. Çarşafın Sosyal Temsili (Yüklenen Anlam)	76

3.2.2. Hocalık Makamı	84
3.2.3. Sohbet Halkaları	89
3.2.4. Rabıta	93
3.2.5. Zikir- Dersli Olma	100
3.3. Gündelik Hayat ve Sosyal Yaşam	107
3.4. Kadının Toplumsal Statüsü: Dinsel, Kültürel ve Tarihsel Kodlar.....	112
3.5. Cemaatte Kadının Ayrıcalıklı Statüsü: “Kimiz?” ve “Nasıl Farklıyız?”	115
3.6. Kadınların Öz Algıları	119
EKLER.....	130
EK 1: Mülakat Soruları.....	130
ÖZET.....	137
ABSTRACT.....	138

GİRİŞ:

İnsanlık tarihinde din, kadın konusuyla çok yakından ilgilenmiştir. Dinin insanlığa rehber olması da bunu gerektirmektedir. İlk insan, erkek ve kadının yaratılışı, yaratılış gayeleri ve her iki cinsin birbiriyle ontolojik veya fonksiyonel ilişkileri noktalarında dinler, bugün dahi referans kaynağı olmaya devam etmektedir. Ancak söz konusu inanç sistemleri aynı zamanda kadın haklarına yönelik her tür baskı ve sınırlandırmaların da başvuru kaynağı durumundadır.¹

Günümüzde kadın konusunun İslam üzerine savunmacı veya suçlayıcı dil grupları tarafından ele alındığı yadsınamaz bir gerçektir. “Kadın” ve “kadınlık” evreninin İslam’ın savunmada zorlanacağı bir alan olarak takdim edilişi, üzerinde işleyen tartışmaları da sertleştirmiştir. Açıktır ki, dini cemaatlerin İslam’ı koruma ve olası problemlerini açıklığa kavuşturma konusundaki ön almaz çabaları, hassaten kadın konusunun her türlü polemik ve manipülasyonlar ile şekillenmesine yol açmıştır.

Bugün İslam’da kadın konusunun nasıl ele alınabileceği konusu da başta geleneksel ve modern olmak üzere pek çok bakış açısının kontrol ve tahakkümü altında ilerlemektedir. Yeni ve modern paradigmalarda kontrolü altında gelişen kadın tartışmalarının en başta feminist bir literatür eşliğinde mesafe alan varlığı, durumun ele alınışına ilişkin pek çok yöntem tartışmasını da beraberinde getirmektedir. Örneğin erken dönem İslam toplumunda çoklukla kadının konumunu iyileştirici bir gelişme çizgisi olarak resmeden literatür; onun bugünün dünyasında nasıl okunacağı söz konusu olduğunda, çekinceleri olan bir dile evirilmektedir. Kadının erken

¹ Lokman Çilingir, “Kültür Kaynaklarımız Açısından İlk İnsandan Günümüze Kadın Problemi”, İslami Araştırmalar Dergisi, 15/ 4, İstanbul 2002, s. 477.

dönem İslam toplumundaki yerini “tarihselcilik” yöntemiyle açıklamaya çalışanların tarihi alanı geride bir yerde bırakma çabası ile onu vahiy ve sünnet ekseninde bütün zamanlar için

geçerli bir dil içinde açıklayanların evrensel temaları, sık sık birbirini reddeden bir savunma ve saldırı edebiyatıyla gündeme gelmektedir. Dini gereklilikleri tartışmaya izin vermeyen bir “dogma” ya da her türden müdahaleye açık bir “görüş” olarak görmeye açık bir zihni bir durum, konuyu karmaşık bir hale sokmaktadır.

Türkiye’de kadın konulu tartışmalara muhafazakâr kadını da dâhil eden İslamcı yazarlar, muhafazakâr kadının konumu ve hakları üzerine yoğunlaşmaktadır. Onların; İslam ve kadın, örtünme, mahremiyet, ataerkillik, toplumsal cinsiyet, kamusal alanda kadının konumu konuları başta olmak üzere pek çok konuya odaklandıkları görülmektedir. Bu bağlamda onlar, İslam’ın günümüz kadınının yaşadığı sorunlarda rolünün olup olmadığı, varsa ne olduğu ve ayet ve hadislerde kadının konumu, haklarının ne olduğu ve nasıl anlaşıldığı, günümüz muhafazakâr kadınlar özelinde kadınların sorunları ve bu sorunların kaynağında nelerin yattığı, İslamiyet’in kadın sorununa getirdiği çözüm önerilerin, Kuran’da kadınların toplumsal hayata katılımını meşru gören ayetler ve İslam’ın ilk dönem uygulamalarının bu duruma örnekliği, Müslüman kadın ve erkeklerin kadın algıları ve bu algıların temelleri gibi pek çok konu üzerinde durmakta ve özellikle dini gelenekselciliği sorgulamaktadırlar. Bu sorgulamalar günümüz Türkiye’inde muhafazakâr kadın algısının şekillenmesinde oldukça etkili olmaktadır. Onların da gayretleri ile pek çok yazılı ve sözlü basın-yayında ve akademik alanda kadın konulu çalışmalar ve programlar yapılmıştır. Bütün bu çalışmalar günümüz muhafazakâr kadın özelinde kadın algısının değişim ve dönüşümünün hem sonucu hem de değişim ve dönüşümlerin habercisidir.²

² Çapcıoğlu, İ. “Tanzimat’tan Günümüze Muhafazakâr Kadın Algısında Değişimler”, Dini Araştırmalar, Kadın Özel Sayısı, 2016, ss.271-291

Başka dini yapı ve organizasyonlara göre nispeten daha dar ve kendi içinde yeknesak özellikler taşıyan cemaatlerin, kadın konusunu tarihsel devamlılık içinde ele alma çabası ve onu, modern eleştiri ve itirazlardan koruma gayreti önemlidir. Ancak, İslam’da kadının konumu

ve sosyal yaşamda buna mukabil çeşitlenen sorulara bu vesileyle üretilen cevaplar, fazlasıyla tartışmaya açıktır. Kendilerini çoklukla geleceğin muhafızları olarak görme eğiliminde olan dini cemaatlerin zaman zaman indirgemeci açıklamaları ile süje olarak söz alışları, Kuran’ı anlamada genellikle anahtar bir kavram olarak değerlendirilebilecek kadın konusunun giderek daha muğlâk ve müphem bir statüye evrilmesine yol açmaktadır. Oysaki modern dünyada izaha muhtaç bir sorun olarak takdim edilen “İslam’da kadın” başlığı, soğukkanlılığı elden bırakmadan, türlü tarihsel ve gündelik polemiklerin etkisinden uzak kalarak yeniden ele alınabilir, sorun daha açık bir şekilde tartışılabilir bir zemine ulaştırılabilir.

Araştırmanın Konusu ve Amacı

Bu tez, dini bir yapılanma olan İsmailî Cemaati’ndeki kadınların kimlik oluşumunu incelemek için cemaat anlatılarının analizini yapmaktadır. Türkiye’nin birçok ilinde ve özellikle de modern İstanbul’un merkezi sayılabilecek bir konumunda dini bir alt kültür olarak; İsmailî Cemaati’nin geleneksel varlıkları, toplumdan soyutlanmış yaşam tarzları üzerindeki istikrarı ve sufi geçmişleri ile ilginç bir muamma yaratmaktadır. Geleneğe olan bağlılıkları, toplumsal cinsiyet telakkileri, farklı dünya görüşleri, misyonları, Ortodoks İslami tutumları ve devlet kurumlarına karşı şüphecî yaklaşımları ile kendi içinde korunmuş bir topluluk olarak dikkat çekmektedir.

Nakşibendiliğin Halidi koluna bağlı İsmailî Cemaati, İstanbul’un Fatih ilçesine bağlı Çarşamba bölgesini merkez kabul etmekte ve adını cemaatin mevcut şeyhi Mahmud Ustaosmanoğlu’nun kırk yılı aşkın süre içinde görev yaptığı İsmailî Cami’sinden almaktadır.

Şeyh ve müritlerinin minimalist bir yaşam tarzına öncülük eden içe dönük varlık göstergeleri, giyim tarzları ve sert İslami söylemlerinden ötürü, toplum nezdinde “gerici” ve modernizmden her koşulda vazgeçen tutumları ile bilinmektedir. Sosyal alanlardaki bu “gerici” tutumlarından dolayı dikkat çekiyor olsalar da topluluk hakkında mevcut literatürün ve akademik çalışmaların yetersizliği, beni konuya ilişkin önce gözlem yapmaya, sonrasında akademik literatüre katkı sağlayacağını düşündüğüm bu çalışmanın hazırlanmasına teşvik etmiştir. Bu araştırma ile amacım, İsmailağa Cemaati'nin kadın üyelerinin kendilerini nasıl tanımladıklarını ve kendi kimliklerini kendi topluluklarının öğretileriyle nasıl şekillendirdiklerini incelemektir. Kadın üyelerinin kendilerine verilen toplumsal cinsiyet rollerine boyun eğmeye istekli olup olmadıkları ve ataerkil hiyerarşilere ne ölçüde karşı oldukları da araştırmanın amaçları arasında yer almaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, İsmailağa Cemaati örneğiyle kadınların kimlik oluşumuyla ilgili cinsiyet ve tasavvuf hakkında akademik bir ön veri sunmayı hedeflemektedir.

Çalışma, giriş ve sonuç bölümleri de dâhil olmak üzere beş bölümden meydana gelmektedir. Giriş bölümünde; araştırmanın konusu ve seçim amacı, araştırmanın referans ve sınırlılıkları, araştırmanın metodolojisi ve verilerin analizi ile ilgili bilgiler paylaşılmaktadır. Birinci bölümde ise kavramsal ve tanımsal yönleri bakımından dini geleneksel çerçevede kadının dinsel dünyası, İslam'ın kadına verdiği statü, dar ve geniş yapılarda kadınlık evreni tanımlanmaktadır. Bu bağlamda İslam ve kadın kavramları, Kuran'ın kadına atıfta bulunan ayetlerinin farklı bakış açılarıyla yorumlanma çeşitliliği, dini yapılanmaların bu çeşitliliğe olumlu ve olumsuz tepkileri ve kadının toplumsal statüsünün modernleşme ile değişen algısı açıklanmaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümü; cemaatin genel tarihçesi, hiyerarşik yapılanması, toplum nezdinde cemaatin algılanış ve sosyal yaşamda karşılanış biçimleri ile mensupların kendilerini ve benimsedikleri mevcut öğretileri algılayışları hakkında bilgi verilmektedir. Bu bölümün ayrıntılı olarak üzerinde durduğu cemaatin eğitim ve inşa süreci, üçüncü bölümde kadınların

kimlik oluşumlarında sıklıkla atıfta bulunduğu ve dini açıdan doyum noktasına ulaştıklarını düşündükleri konu başlığı olarak dikkat çekmektedir. Öte yandan ikinci bölümde son olarak, cemaatin kamu ve devlet ile ilişkilerini tayin etmede sergiledikleri şüpheli ve mesafeli tutumları, devlet nezdinde itibarları ve toplum nezdindeki konumları açısından incelenmektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümde ise araştırmanın odak soruları bağlamında katılımcılara yöneltilen, nitel araştırma yöntemine bağlı olarak yarı yapılandırılmış mülâkat soruları ile derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulgulara yer verilmektedir. Bu bulgular neticesinde; İsmailî Cemaati'nde kadına verilen ontolojik değer ile İslami ölçüt kabul edilen kutsal metinlerdeki değerlerin paralellik gösterip göstermediği ve kadınların her iki durumda da gösterdiği reaksiyonların kimlik oluşumunda ne anlama geldiği anlaşılmaya çalışılmaktadır. Sonuç bölümünde de araştırmanın genel bir değerlendirmesi yapılarak saha araştırmamızdan elde edilen bulguların kadının dini yapılanmalardaki kimlik oluşumunun literatüre yaptığı muhtemel katkılardan söz edilecektir.

Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Kadınların dini literatür üzerinden modern cinsiyetçi yaklaşımlara maruz kalmaları ya da geleneğin tutucu yorumları ile baş başa kalmaları durumunda; tutumlarının ne olacağı ve bunun sebeplerinin anlaşılması, cemaat içindeki gerek eğitim gerekse de irşad vazifeleri boyunca edindikleri tecrübelerin neler olduğunun bilinmesi ve genel itibarıyla cemaat dışından insanlarla karşılıklı olarak ne türden ilişkiler geliştirdiklerinin idrak edilmesi amacıyla yapılan bu araştırma, cemaat medreselerinde dini eğitim veren “hoca” ve hala medreselerde eğitimine devam etmekte olan “talebe” ve cemaate bir şekilde intisap etmiş “ev hanımı” sıfatları taşıyan kadın katılımcılarla gerçekleştirilmiştir.

Katılımcıların ifadelerinden hareketle, İstanbul'un çeşitli ilçelerinde yer alan cemaate ait medreselerde katılımcı gözlem metodunun uygulanabilmesi amacıyla, bu kurumların araştırma kapsamında belirlenmesi için cemaatin önde gelen kadın hocalarının tavsiye ve izinlerine başvurulmuştur. Katılımcıların mülakat ve sohbet yöntemlerine verdiği ifadelerini literatür kanalıyla desteklemek amacıyla, araştırmada verilen fıkhi bilgilerin kaynakları için cemaatin yaygın görüşü ekseninde belirlenen ve kendi medrese müfredatlarında okutulan, cemaat şeyhinin ve cemaatin önde gelen hocalarının yayınladığı dini kaynaklara başvurulmuştur.

Modernizmin etkin bir şekilde etkilerini gösterdiği metropol şehirler arasında yer alan İstanbul, Ankara ve Denizli; modernleşme sürecin etkilerinin daha az hissedildiği Tekirdağ, Kocaeli, Sakarya ve Samsun illeri ve son olarak yurt dışı örneğiyle Almanya, cemaat mensuplarının dini hayatı anlama ve sosyal yaşantılarında uygulama biçimleri arasındaki farklılıkları anlama gayesiyle tercih edilmiştir. Özellikle İstanbul'da yapılan görüşmelerin diğer illere göre fazla oluşu; şehrin cemaatin merkezi konumunda olması, kendileriyle görüşülen kadın tiyolojilerinin çeşitlilik arz etmesi ve saha araştırmalarında cemaatin kurmayları sayılabilecek kişilere ulaşmanın kolay sağlanması sebebiyledir.

Cemaatin dini öğretilerinin uygulanış biçimleri arasında daha rahat bir kıyaslama yapabilmek ve dini ritüellerin ifa edilmiş biçimlerinin değişim ve farklılıklarını görebilmek amacıyla, katılımcıların ağırlıklı olarak yirmili yaşlar ile ellili yaşlar arasında olması tercih edilmiş, ayrıca istisnai olarak daha genç ve daha yaşlı olanlarla da mülâkatlar gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara ait sosyo-demografik bilgileri içeren tablo aşağıdaki gibidir:

Rumuz	Yaş	EğitimDurumu	Meslek	Maddi Durum	Medenî Hâl	Şehir
1. Fatma	43	Ortaokul	Medrese Hocası	İyi	Evli	İstanbul
2. Asuman	45	Ortaokul	Medrese Hocası	İyi	Evli	İstanbul
3. Betül	40	İlkokul	Medrese Hocası	İyi	Evli	İstanbul
4. Havva	60	İlkokul	Medrese Hocası	İyi	Evli	İstanbul

5. Seher	44	Ortaokul	Medrese Hocası	Orta	Evli	İstanbul
6. Ebrar	52	İlkokul	Ev Hanımı	Orta	Evli	İstanbul
7. Emire	53	Ortaokul	Ev Hanımı	İyi	Evli	İstanbul
8. Sema	38	Ortaokul	Ev Hanımı – Hafız	İyi	Evli	İstanbul
9. Zehra	55	Lise	Ev Hanımı	Orta	Evli	Tekirdağ
10. Leyla	57	Ortaokul	Aşçı	Orta	Evli	Kocaeli
11. Merve	27	Ortaokul	Kreş Öğretmeni	İyi	Evli	Kocaeli
12. Selda	30	Ortaokul	Ev Hanımı – Hafız	İyi	Evli	İstanbul
13. Hatice	33	Ortaokul	Ev Hanımı	Orta	Evli	Samsun
14. Gülümser	54	İlkokul	Ev Hanımı	Orta	Evli	İstanbul
15. Emine	42	Ortaokul	Medrese Hocası	Orta	Evli	Denizli
16. Ayşegül	34	Ortaokul	Kreş Öğretmeni	Orta	Evli	Ankara
17. Rabia	20	Açık Lise	Medrese Talebesi – Hafız	İyi	Bekar	Almanya
18. Fatma Sümeyye	19	Üniversite	İlahiyat Öğrencisi	İyi	Bekar	Sakarya
19. Hülya	21	Ortaokul	Medrese Talebesi	İyi	Bekar	Sakarya
20. Nesibe	22	Ortaokul	Medrese Talebesi	İyi	Bekar	Sakarya
21. Zeynep	24	Ortaokul	Medrese Talebesi	İyi	Bekar	Sakarya

Araştırma için yapılan literatür taramasında; İslam ve kadın bağlamında oldukça fazla araştırma olmasına rağmen, cemaatlerin cinsiyetçi yaklaşımlarını dini ve dönüşen sosyal süreçler bağlamında irdeleyen çalışmaların sınırlı sayıda olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle İsmailağa Cemaati özelinde kadın çalışmaları için yalnızca bir tane yüksek lisans tezine rastlanmış; mevcut diğer kaynakların ise daha çok cemaatin tarihçesi, fikhî öğretileri ve şeyhin söylemlerinin toplandığı derleme bilgileri içeren yayınlar olduğu görülmüştür. Dolayısıyla bu araştırmanın kısıtlamaları arasında tasavvuf topluluklarında kadın kimliği ile ilgili temel kaynakların eksikliği ve özellikle İsmailağa Cemaati'ne yönelik araştırma eksikliğinin olduğu anlaşılmaktadır. Öte yandan araştırma konusunu kadınların oluşturması sebebiyle, toplumdaki erkek ve kadın iletişimi üzerine sert bir tavrı benimseyen erkek üyelerin mülakat sorularını yazılı olarak bile cevaplamayı reddedişi, cemaatin genel görüşü bağlamında araştırmayı sınırlamıştır.

Bu araştırma, cemaatteki erkek kimliği oluşumunun, kadın kimliği oluşumundan nasıl farklılaştığını içerecek şekilde genişletilebilir. Ayrıca, bu araştırmanın topluluğun dinamiklerini daha iyi anlayabilmesini sağlayacak şekilde mülakat sayısının her iki cins üzerinden artırılması

ve katılımcı gözlem metodu ile cemaat kurumlarında geçirilecek vaktin uzatılması ile genişletilebilir. Ayrıca, erkek üyelerin kadınları nasıl gördükleri ile kadın üyelerin kendilerini nasıl gördükleri arasında bir tutarsızlık olup olmadığını anlamak için topluluğun erkek üyeleri ile görüşerek daha fazla araştırma yapılabilir.

Araştırmanın Metodolojisi

Toplumsal çalışmalarda, istatistik başta olmak üzere, nicel yöntem ve teknikler, toplumsal yapıyı anlamakta yetersizlik gösterebilmekte ve hatta anlam dünyasını çarpıtabilmektedir. Söz konusu bu durum, dine ilişkin toplumsal çalışmalar için de geçerli olmaktadır (Toker, 2008: 56). Bu bakımdan, nitel araştırma yöntem ve teknikleri, toplumsal çalışmaların geneli açısından faydalı olmaktadır.³Nitel araştırma insanların yaşam tarzlarını, öykülerini, davranışlarını, örgütsel yapıları ve toplumsal değişmeyi anlamaya dönük bilgi üretme süreçlerinden biri olarak görülmektedir. (Strauss ve Corbin, 1990).

Fielding (1993: 135)'e göre, toplulukların inanış ve tutumlarının, insanların hislerinin anlaşılmasında en etkili yöntem mülakat tekniği olmaktadır. Derinlemesine mülakat tekniğinde; güven duygusu en önemli unsurdur ve görüşme yapılan katılımcıya bu duygunun sıhhatli bir şekilde geçirilmesi araştırmacının görevidir. Dolayısıyla görüşmeye başlamadan önce görüşmenin amacının, araştırmacının kimliğinin, bu görüşmeden elde edilen çoğu zaman mahremi bilgiler ile nereye varılacağına bilgisinin verilmesi gerekmektedir. Görüşme yapılan katılımcının mahremiyetinin ve gizliliğinin korunması ve genel anlamda onun mevcut araştırma tekniğinden zarar görmemesi, araştırmacıların etik sorumlulukları arasında yer almaktadır. Bu kurallara riayet edildiğinde derinlemesine mülakat, araştırmacıya diğer insanların yaşadıkları

³ Nitel araştırma alanı, bir dizi entellektüel ve disiplinler gelenekten doğup büyümüştür. Farklı gelenekler, okullar ve disiplinler, toplumsal dünyanın işleyişini sağlayan unsurlar hakkındaki farklı görüşler etrafında iş görmektedir. Bu da nitel araştırma alanının taşıdığı zenginliği ortaya koyan bir durumdur. (Toker, 2008: 58-59).

tecrübeleri ve onların bu tecrübeleri nasıl anlamlandırdıklarını anlama imkânı tanımaktadır (Seidman, 2005: 9). Bu ve benzeri imkânlarından ötürü, araştırma için derinlemesine mülâkat yönteminden istifade edilmiştir.

Çalışılan konuda derinlemesine mülakatın sağladığı veriler, sayısalığa dayanan bir teknik ile elde edilmediğinden, Max Weber'in sosyal bilimler için tanımladığı "verstehen"

(anlama) ⁴ kavramı üzerinde düşünmeli ve hareket edilmelidir. Bu sebeple çalışmada katılımcıların zaman zaman sorular karşısında sessiz kalışları, cevapları düşünmesi ve araştırılma içgüdüsellliği içinde ihtiyatlı tavırların sergilenmesi gibi sebeplerin üzerinde görüşme sonrası yoğunlaşarak bunların arka planı anlaşılmaya ve metinde izah edilmeye çalışılmıştır.

Mülâkatlar, 14 Haziran 2015 ve 16 Ekim 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Farklı şehirlerde yaşayan katılımcıların çeşitliliği sebebiyle birkaç seferde yapılan mülâkatların en uzununu 1 saat 48 dakika, en kısası ise 43 dakika sürmüştür. Kendileriyle görüşülen katılımcılara mülâkat ve gözlem öncesi verdikleri bilgilerin anonim kalacağı kendilerine taahhüt edilmiş ve gerçek isimleri kullanılmayan katılımcılar, araştırmada kendi seçtikleri rumuzlarla belirtilmişlerdir.

Cemaatin katılımcıları ile yapılan mülakatlar esnasında mekân tercihleri arasında; genel olarak onların uygun gördüğü kişisel evleri, medreseye dönüştürülen daireler ve mahallelerindeki en yakın camiler yer almıştır. Görüşmelere başlamadan önce kendilerinden ses kaydı için rıza istenen katılımcıların bir kısmı seslerinin kayıt altına alınmasını dini açıdan uygun bulmazken, bir kısmı da deşifre bitiminde silinmesi şartı ile kabul etmiştir. Görüşmeler

⁴ Verstehen kavramı sosyolojinin "ana damarı" rolünü görmektedir. Verstehen Almanca'da "anlama" anlamına gelen bir kavramdır. Toplum mühendisliği için elzem bir kanı niteliği taşımaktadır. Sosyoloji dünyasında bu kavramın nihai anlamda mucidi Max Weber'dir. Weber'e göre; verstehen, bir metin veya sosyal fenomen için bir duygu beslemeden ziyade, sistematik ve titiz araştırmayı içerir. Başka bir deyimle verstehen araştırmanın rasyonel prosedürüdür.

esnasında; bazı katılımcıların İlahiyat Fakülteleri'ne olan mesafeli bakış açısı sebebiyle, soruların kasıtlı olarak kim veya kimler tarafından hazırlandığı konusunda şüphelerinin olduğu gözlemlenmiştir. Mülakat esnasında cemaat ve kadınlarına atfedilen spesifik sorulara İlahiyat Fakülteleri ve yapılan akademik çalışmalara yönelik reddiyeci yanıtların bilinçli bir şekilde verildiği hissedilmiştir.

Araştırma konusunun daha net ve aslı bilgilere ulaşması için, yarı yapılandırılmış mülakat soruları, cemaatin yirmi bir kadın katılımcısına sahip oldukları sosyo-demografik niteliklere göre farklı şekillerde yöneltilmiştir. Görüşmeler esnasında katılımcıların sorulara yönelik herhangi bir anlam ve cevap itirazı doğmamış, kendilerinin de konuya ilişkin soru sormasına müsaade edilmiştir. Bu minvalde araştırmanın esas maksadında; her şeyden önce araştırmacı olarak zihnimizde görüşme öncesi veya sonrasında oluşan izlenimlerin muhasebesinden kaçınılmış, katılımcıların zihninde araştırma konusuna yönelik oluşan düşünceler sorgulanmak istenmiştir. Görüşmeler esnasında ses kaydına imkân vermeyen katılımcıların yanında not tutulmuş ve görüşme bitiminde görüşmeye ilişkin gözlem notları yazı şeklinde kayıt altına alınmıştır.

Verilerin Analizi

Bu çalışmanın metodolojik çatısı, nitel araştırma metotlarından yarı yapılandırılmış mülakat görüşmeleri ile katılımcı gözlem yöntemleri kullanılarak kurgulanmıştır. Sosyolojik çalışmalarda araştırma konusu, yöntemin belirlenmesine doğrudan etkide bulunduğundan; bu çalışmanın probleminin, bir anlayışı kavramaya yönelik olması ve bunun da bir zihniyet çözümlemesini gerektirmesi, araştırma yönteminin belirlenmesinde temel etken olmuştur.

Bahsi edilen zihniyet çözümlerinin işlevsel bir çıktısı, ancak uzun süren gözlem ve derinlemesine görüşmelerle elde edilebilmiştir.

Araştırmanın teorik çerçevesinin tespiti ve konunun geleneksel ve modern anlayışlar bağlamında ortaya çıkardığı gerilim noktalarının teşhisi için ise toplumsal cinsiyet konusunun dinin temel kaynaklarında yer alış biçimi incelenmiş, geleneksel dinî oluşumlar olan cemaatlerin söz konusu anlayışların yeniden üretilmesindeki rolü anlaşılmasına çalışılmıştır.

Bu bağlamda araştırma tekniklerinden elde edilen verilerin çoğunluğu, 2015-2018 yılları arasında başta İstanbul merkez kabul edilmek üzere, Ankara, Denizli, Kocaeli, Sakarya, Samsun, Tekirdağ illerinde ve Almanya’da yaşayan kadın katılımcılar ile yapılan mülakatlardan elde edilmiştir. Görüşme ve gözlem sırasında zaman zaman ses kaydı kullanılmasına olanak sağlansa da buna müsaade etmeyen katılımcıların görüşmelerinde el yazısı ile not tutulmuştur. Katılımcılar ile yapılan görüşmeler esnasında diyalog içerisinde seçilen bazı yorumlar çalışmaya direkt olarak aktarılmıştır.

Ulaşılan sonuçlar ve yapılan değerlendirmeler, araştırmanın yapıldığı tarihler arasında sınırlı tutulmamış, 2018 yılı sonrasında katılımcıların bir kısmı ile yapılan sohbetler ve medreselerde yapılan gözlemler ışığında, araştırmada verilmek istenen zihni görüşün güncel formuna katkı sağlanmaya çalışılmıştır. Veriler üzerinde daha rahat çalışabilme ve en uygun şekilde verileri derleyebilme amacıyla, öncelikli olarak mülâkatlar esnasında kimi katılımcıların izni dahilinde yapılan ses kayıtları, deşifre edilerek metin hâline dönüştürülmüştür. Elde edilen bu verilerin tasnif edilmesinde; ilk olarak mülâkatların metinlerin okunmasında *yatay* ve *dikey* olmak üzere okumalar yapılmıştır. Sırasıyla ses kaydından ve el yazısı ile tutulan notlardan tam bir metin hâline dönüştürülen veriler, tasarlanan bölümlere göre tasnif edilmiş ve kategorilendirilmiştir. Araştırmanın odağı çerçevesinde veriler, herhangi bir bilgisayar desteği

almaksızın ve nitel araştırma analiz programından yardım almadan, izah edildiği şekilde tamamen okuma, kodlama, temalandırma, kategorilendirme ve yorumlama süreçleri üzerinden analiz edilmiştir. Bu araştırma ile dini oluşumların anlatıları ve toplumsal cinsiyet yaklaşımlarının analiz edilerek kadınların kimlik oluşum süreçlerine ulaşılmıştır. Çalışma bu haliyle önemli ve ayırt edici özellikler taşıyan “İslam ve kadın” konulu birçok araştırmanın kesiştiği yere düşmektedir. Böylece İsmailağa Cemaati’ndeki kadına yönelik yapılan bu çalışma hem bireysel olarak bahsedilen alanlara hem de örtüşen içeriği ile disiplinler arası araştırmalara katkı sağlamayı hedeflemektedir.

1.BÖLÜM

1.1. Dini Geleneksel Çerçeve: Kadının Dinsel Dünyası

İslam’ı geleneksel alanın çerçevesine sadık kalarak anlama ve açıklama çabası aslında modern bir söylem akışının içinde gerçekleşmektedir. Modernlik ve gelenekselin arasındaki “yapay” gerilimin gerçekte dün ve bugün arasındaki kesilme ve ayrışma noktalarını yansıtmaktadır. Geçmişin değerler alanında kadın olgusunun başta “Kuran” ve “sünnet” olmak üzere, nasıl ele alınıp içselleştirildiğine ancak bugünün zihinsel dünyasından bakılarak yorum yapılabilmektedir. Bugün, bakış açılarını belirlemekte ve günümüz dünyasının düşünce, limit ve açılımları geçmişe nasıl bakacağımız konusunda belirleyici sınır ve kotalar koymaktadır. Bu nedenle kadın konusunun ele alınmasında, bugün söz konusu bağlamın belli başlı sınırları göz ardı edilerek bir çıkarsama yapılması imkânsızdır. Dini, siyasi ve entelektüel gelişimin ürettiği yeni sorun alanlarının belli başlı referans çerçevelerine sadık kalınarak çözüleceği muallaktır.

Kadını giderek toplumsal cinsiyet yapısalıcılığı içinde değerlendirmeye yönelen modern feminist teorilerinin, onu İslam örneğinde olduğu gibi bir “kul” ve eşitlik içinde bir “varlık” olarak değerlendirmesi kolay olmamaktadır. Gerçekten de İslam’ın belli başlı tarihsel

süreçlerinde kadının “bir kul olarak özgürleşimi” çerçevesinde okunabilecek yanları, bugün bazı toplum bilimcileri tarafından kadın konusunun, rahatlıkla “esaret” başlıkları altında çalışılmasına imkân sağlamaktadır. Bu ve benzeri görüşlerin kaleme aldığı çalışmalarda kadın, İslam’ın yük haline getirdiği bir problematik olarak dahi tasvir edilmektedir.

Feminist Kurân okumaları bağlamında İslamcı feminizm kavramı, İslam kültürü içinde gelişen bir olguya; Müslüman kadınların birey olma çabalarına işaret etmektedir. Bu çabaların yansımaları, entellektüel Müslüman kadınların din ve gelenek içinde kadının durumunu ele aldıkları çalışmalarında ifadesini bulmaktadır. 20. yüzyılın sonuna doğru entellektüel Müslüman kadınlar, Müslüman dünyadaki kadın sorununu batılı feminist söylemi de dikkate alarak tartışmaya başlamışlardır. Böylece, İslam kültürü içinde feminist söylemden dolayı olarak etkilenen yeni bir kadın söylemi ortaya çıkmıştır. Bu yeni söylem, kadın çalışmaları sahasına katkı yapan bir literatür de oluşturmaya başlamıştır. Son yıllarda, entellektüel Müslüman kadınların din ve gelenek içinde kadının durumunu tartışan çalışmalarında dile getirdikleri yaklaşımlar İslamcı feminizm ya da feminist Kurân okumaları olarak adlandırılmış ve bu kadınlara İslamcı feminist denilmiştir.⁵

Nazife Şişman, Yıldız Ramazanoğlu, Hidayet Şefkatli Tuksal, Cihan Aktaş, Sibel Eraslan gibi isimler Türkiye’de muhafazakâr kadın dönüşümünün tetikleyici köşe taşlarından ve İslami Feminizm kavramı tartışmalarının ana aktörlerinden bir kaçını oluşturmaktadır. Dünya geneline baktığımızda ise Amina Wadud Muhsin, Aziza el-Hibri, Rifat Hassan, Fatima Naseef, Shaheen Sardar Ali, Asma Barlas gibi isimler de “İslamcı kadınlar” olarak adlandırılırken; Fatima Mernissi, Nevval el-Saadawi ve Nilüfer Göle gibi isimler de “seküler Müslüman kadınlar” olarak adlandırılmaktadır. Her iki grup da nihayetinde Kuran ayetlerini

⁵ Ayşe Güç, İslamcı Feminizm: Müslüman Kadınların Birey Olma Çabaları, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 17/ 2, 2008, s. 649- 650. ⁶ Tarihselci yorum usulü.

kadın duyarlılığı ve bakış açısıyla yorumlamasıyla dikkat çeken, feminist Kuran okumaları arasındaki isimler olarak zikredilmektedir.

Öte yandan hermenötik⁶ yöntem kullanılarak Kuran ayetlerini ataerkil bakış açısıyla değerlendirmeyi sarıh gören araştırmacıların, feminist kuramlara yönelik reddiyeci söylemleri karşısında; kadının din ile kurduğu ilişkisinin sonuçta “din - tanrı - kadın” bağlamında değerlendirilebilecek yanlarının bugün açıkça yara aldığı gözlemlenmektedir. Örneğin geleneksel alanda kadının yeri bugün ilkel, geri ve arkaik olarak resmedildiğinde, modern literatür bu açığı yeni ve seküler hamlelerle telafi etme iddiasında bulunmaktadır. Oysa, kadının

tarihsel gerçeklik içindeki yeri ve konumu, başka diğer toplum ve medeniyetlerde olduğu gibi sahici ve gerçeklik temelinde karlılığı olan bir olgusalılık içermektedir. Hemen her toplumsal yapıda olduğu gibi gelenekte de statüler bellidir. Ve İslam, her dönemde kendini yeniden inşa etme yerine, verili durumun limitleriyle kendi iddiaları arasında “Tevhid” ilkesini gözetten bir denge var etmektedir. Kadınları da erkekleri de Allah yaratmıştır. Ve onlar arasında eşitlik ilkesini bozacak bir şey varsa, o da “tarafardan” birinin kulluk düzeyinde Allah’a daha yakın olmayı seçip seçmemesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin dini bir kavram olan takvanın belirleyiciliği, esasen kullukta birleşen varlık âlemi için önemli bir ayrıçtır. İslam, içinden geçtiğimiz sosyal yaşam süreçlerinde kadınlık ve erkeklik hürriyetlerini takva kavramı etrafında her seferinde yeniden tanzim etmektedir. Bu bağlamda kadınların dinsel dünyasını değerlendirirken; her iki cins için “kulluk” bilincine yönelik ilahi emirlerin aynı düzlemde incelenmesi ve İslam’ın kadına verdiği statüye ise daha yakından bakılması gerekmektedir.

1.2. İslam’ın Kadına Verdiği Statü

Kadın, modern zamanlarda İslam'ın yumuşak karnı olarak algılanan bir imgedir. İslam ve kadın kelimeleri bir arada zikredildiğinde hemen ardından çok kere toplumsal cinsiyet meselesine atıfla eşitlik, hak, kamusal görünürlük gibi kelime ve kavramların telaffuz edilmesi bu imgenin bir sorunlar problemler yumağına işaret ettiğini göstermektedir. (Öztürk, 2012: 6) İslam, cinsiyet paradigmasında kadına ve erkeğe özel statüler vermemekte, aksine onları Allah'ın kulları olarak tasavvur emektedir. Onun hâkim söyleminde kadın ve erkek de herkesten önce varlık hiyerarşisinde birer kul olarak öne çıkmaktadır. Allah'a karşı sorumlulukları onların hayata, doğaya, diğer insanlara ve evrene olan yükümlülüklerinin kurucu değerlerini var etmektedir.

Kuran'da toplumsal cinsiyet konusuyla irtibatlandırılacak farklı beyanlar mevcut olup bunların bir kaçı değer içeriklidir. Burada söz konusu olan değerden maksat, İslam (Allah'a teslimiyet) ve imandan oluşan üst değerlerdir. Bu değerler çerçevesinde toplumsal cinsiyet rolleri kadın-erkek kategorilerine göre değil, iman ve teslimiyet sahibi olup olmama ölçütüne göre belirlenir. Kuran'ın toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin değer skalasında İslam ve iman gibi üst değerleri diğer bazı temel dini- ahlaki değer takip eder. Bu konuda Ahzab 33/35. Ayetle istidlalde bulunabilir. Bazı rivayetlere göre Ümmü Seleme'nin, "Ey Allah'ın Rasülü!

Kuran'da hep erkeklerden söz ediliyor; buna mukabil biz kadınların esamisi okunmuyor."

Tarzında bir serzenişi üzerine nazil olan bu ayette mealen şöyle buyrulmuştur: (Öztürk, 2012: 151)

Müslüman erkekler, Müslüman kadınlar; mümin erkekler, mümin kadınlar; ibadet ve itaat eden erkekler, ibadet ve itaat eden kadınlar; özü sözü doğru erkekler, özü sözü doğru kadınlar; sabreden erkekler, sabreden kadınlar; gönlünü ibadete vermiş erkekler, gönlünü ibadete vermiş kadınlar; (Allah için) yardım yapan erkekler, yardım yapan kadınlar; oruç tutan erkekler, oruç tutan kadınlar; iffetlerini koruyan erkekler, iffetlerini koruyan kadınlar; Allah'ı çokça anan erkekler, çokça anan kadınlar; işte bunlar için Allah büyük bir ödül

hazırlamıştır. ⁶

Öztürk, bu ayette erkekler ile kadınların Müslüman ve mümin olma ortak paydasından itibaren diğer bütün dini ahlaki üst değerler noktasında ayrı ayrı ve fakat birbirine müsavi olarak zikredildiğini yorumlamaktadır.

İslam'ın hem kötücül özelliklerle resmedilen cahiliye dönemini dönüştürme gücü ve potansiyeli hem de yeni bir toplum yaratmadaki motivasyonuna dikkat edildiğinde; kurucu ilkeler bazında İslam toplumunun Allah merkezli bir yapı ürettiğini (tevhid) söylemek mümkündür. Müslümanlar için Asr-ı Saadet, Hz. Muhammed önderliğinde ilk İslam'ın yaşam modelinin hayata geçirildiği dönemdir. Kurucu değerler, ilkel bakış açıları, ahlaki ve hukuki formasyonun temelleri de bu dönemde içkindir. Örneğin belli başlı rol modeller arasında yer

alan Hz. Hatice, Hz. Ayşe, Hz. Fatma gibi tipolojiler ve onların gündelik hayat içindeki temsil ve statüleri, sonraki asırlarda yaşayan Müslüman kadınların için belirleyici olmuştur.

İslam'ın hem vahiy (Kuran-ı Kerim) hem de Hz. Muhammed'in sünneti çerçevesinde ortaya koyduğu ve bugün tipik bir Müslüman tarafından ideal bir umut olarak resmedilen kök orijininde kadın ve erkek arasında hayatın olağan risk ve sürprizler dışında herhangi bir geriliminden söz etmek mümkün değildir. Dolayısıyla İslam'da kadının ve erkeğin birlikte tahayyülü sağlıklı aile, coşkulu nesiller ve hayırlı bir ümmet olma idealiyle kesişmektedir. Bu nedenle Kuran'daki değeri bağlamında birbirine rakip, düşman ya da eksik tipolojiler üretmek mümkün değildir. İslam'ın kadın telakkilerini endüstriyel modernlik, postmodernite ve aydınlanmanın kurucu değerlerini içselleştirerek ilerleyen batı toplumu temelinde okumak, nesnelliği de olağan yorumlama gücünü de geçersiz kılmaktadır.

⁶ Kur'an Yolu Tefsiri (Prof.Dr.Hayreddin Karaman, Prof.Dr.Mustafa Çağrırcı, Prof.Dr.İbrahim Kâfi Dönmez, Prof.Dr.Sadrettin Gümüş) Cilt: 4 Sayfa: 383-384

Küreselleşme, din dilindeki eksen kaymaları, yeni algılama biçimleri, din karıştı rasyonilizasyon, tanrıyı güçsüzleştirmeye yönelik sosyal yaşamdaki seküler müdahaleler vb. girişimler, sonuçta dinin belli başlı sabitelerini gözden düşürme ve kullanışsız hale getirme konusunda tek başına kadın olgusunu da etkiler hale gelmiştir. İslam'da kadın statüsüne yönelik olumlu ve olumsuz vurguların modernleşme sürecinin gereklilikleri içinde açıklıkla tartışmaya açıldığı bilinmektedir. Buna bağlı olarak İslam'da kadının ikincil rolleri kabule ikna edildiği, erkeğin egemen ve etkin, kadının ise edilgen konumda olduğu, kadına yönelik dilin dini kültürel bakiyeden beslendiği, kimi İsrailiyat öğelerinin kadını aşağılayan ve küçümseyen vurgularının özellikle gündemde tutulduğu gibi iddialar karşısında, klasik İslam ekollerinin cevaplarıyla yetinmeyen yeni bir dini tasavvur alanı oluşmaya da başlamaktadır.

1.3. Dar ve Geniş Yapılar: Kadınlık Evreni ve Dünyası

İslami geleneksel arka plandan beslenen yeni dini yaklaşımlar, kendi içinde dar ve geniş yapılar şeklinde ortaya çıkmaktadır. Dine “dar” bir alandan bakma konusunda cemaat yapılarının etki ve katkılarının yüksek olduğu söylenebilir. Gerçekten de belli başlı cemaatler, hem grup dinamikleri hem de topluluğu belli bir düstur içinde tutma endişesiyle kendi düşünce, itikat ve ibadet telakkilerini olabildiğince formal bir düzeyde tutmaya yönelmektedirler. Öte yandan modern, kısmen bağımsız, dini söylem alanlarına göre ise kimi bireysel ve toplumsal yönelimlerin özellikle dini konularda liberal bakış açılarını takip eden dikkatleri de önemlidir.

Dar cemaat yapılarında içkin olan şematik/liberal bakış açısı; çoğu zaman toplumun nabzında savruk, cesur ve sıra dışı yaklaşımlar olarak görülebilmektedir. Gelenekçi düşünceye yaslanan ve kadını moderniteden kurtarmayı hedefleyen cemaat bakış açıları ile geniş söylem alanlarında yankı bulan, toplumdaki değişim ve dönüşümün kadın yaşamı ve hakları üzerine geliştirilen savunmacı söylemler arasındaki çatışma, sonuçta kadın konusunun daha da muğlâk bir şekilde ele alınmasına yol açmaktadır.

Modern feminist teörinin bir şekilde İslamlaştırıldığından, artık literatürde anıldığı şekliyle “Müslüman feministlerden” söz etmenin mümkün olduğu açıkça gözlemlenmeye başlanmıştır. Cemaatlerde hem kadınların hem de erkeklerin, “Müslüman feminist”lerin varlığından duydukları rahatsızlık sebebiyle mesafeli duruşu, kadının İslam’daki konumunu değerlendirmede göz ardı edilmemesi gereken itirazlar arasında yer almaktadır.

Feminizme özellikle ahlaki eleştiriler getiren bu mesafeli duruş, ailecilik politikasıyla birlikte düşünülürse, dindar yazındaki muhafazakâr eğilimleri doğrudan gözler önüne sermektedir. Feminizm muhafazakâr söylemlerde genellikle ‘cinsel serbestlik’, ‘kavgacılık’, ‘aşırı bağımsızlık’ gibi niteliklerle anılmakta, aşırı modern ve hedonist⁷ bulunmaktadır. (Köse, 2014: 141)

Dar bir yaklaşım çerçevesinde kadın konusunu, modern zamanın esneklik talep eden soru ve cevaplarından ısrarla uzakta tutmaya çalışan cemaat yapıları, zamanla konunun objektiflik düzeyini sürekli ıskalayan yeni bir paradoksu da harekete geçirmektedir. Öte yandan dar yapıların aksine, geniş yorum çeşitliliği içinde kadın konusunda hiçbir muallaklığa prim vermeyen ve kadının ontolojik değerinin nass’a dayalı beyanlarını devamlı bir şekilde ispata davet eden bakış açılarının da, açıkça reddiyeci bir zemin olarak tasarlandığı anlaşılmaktadır.

Türkiye özelinde kadın probleminin cemaatler nezdindeki yeri ve itibari değeri önemlidir. Bu çalışma, bahsedilmeye çalışılan değer ile hem savunma hem de karşı duruşun

⁷ En üst iyiliğin haz olduğunu ileri süren görüşlere verilen genel addır. Hedonizmi ilk ortaya atıp savunan Sokrates’in öğrencilerinden Kirene’li Aristippos’tur. Hedonistler daima zevk ve hazzın peşinde koşarlar ve bunun en iyi yaşama biçimi olduğuna inanırlar. Kişinin istek, zevk ve hazzını, diğer insanları önemsemeden yaşaması gerektiğini savunurlar. Hedonistlerin ortak özellikleri bencillik, büyüklenme, başkalarını kendi çıkarları için hiç acımadan kullanabilme, eleştiri kabul etmeme vb. özelliklerdir.

dilini üretmek ve kadın konusunu yeni bir lehçeyle hayata dâhil etmek gibi hassasiyetlerle yoluna devam etmektedir.

2. BÖLÜM

2.1. Cemaatin Gizli ve Açık Tarihi

Nakşibendiliğin Hâlidî Kolu İsmailîğe Cemaati:

İslam'ın başlangıcından günümüze kadar tasavvuf ve onun kurumsallaşmış şekli olan tarikatlar; dini yaşama noktasında insanların iyi-kötü, doğru-yanlış, helal-haram gibi ayrımları yaparken hayat arayışlarına cevap verdiği inanan yapılar olarak görülmektedir. Bu noktada tasavvuf ve tarikatların tarihsel gelişimine bakılacak olursa tarikatlara bağlı olan insanlar, dini hayatlarının daha kolay yaşanabilir hale gelmesini ve inançlarının daha güçlü olacağı kanaatine vararak hem bu dünyada hem de ahirette aradıkları güzel ve mutlu hayata erişebildiklerine

inanırlar. (Yıldız, 2017, s. 200). Son Peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.)'in vefatından sonra İslam dünyasında Müslümanlar arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar ve karışıklıklar sebebiyle siyasi, ideolojik, sosyal vb. faktörler, zühd hayatını benimsemiş olan insanların dünyevi hayattan kendilerini geri çekmelerine sebep olmuştur. Bu zühd sahibi insanlar, XII. yüzyıl başlarında geçici dünya zevklerinden sakınma ve Kur'ânı Kerîm ve Peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.)'in sünneti doğrultusunda hayatlarını sürdürme çabaları göstermiştir. Kendi içlerinde disipline ve organize olunarak diğer insanları hem dini hem de sosyal yönden etkilemeye başlamışlardır (Özden, 2010: 194–197; Yıldız, 2018: 657).

TBMM'nin 13.12.1925 tarihli, 677 sayılı “tekke ve zaviyelerin kapatılmasına” dair kanunu ile artık Türkiye genelinde sadece tarikatlar değil tarikatlarla irtibatlı olan her şeyin yasaklandığı ilan edilmiştir. Türkiye genelinde bulunan tarikatlar bu yasaktan etkilenmiş ama yine de ortadan kalkmamış faaliyetlerini değişik isimler ve cemaatler adı altında insanları manevi yönden etkilemeyi ve yönlendirmeyi sürdürmüşlerdir. Bu tarikatlardan Nakşibendi Hâliidiye Tarikatı da bu yasaktan etkilenmiş ve sonrasında ise ilk önce evlerde daha sonra kurmuş oldukları dernek ve vakıflarda faaliyetlerini sürdürmeye devam etmişlerdir.

Çok partili hayatla birlikte tarikat önderleri veya onların çocukları siyasi hayata katılarak aktif görevler üstlenmişlerdir. 1983 yılında Turgut Özal Türkiye Cumhuriyeti'nin Başbakanı olunca, tarikat faaliyetlerinin yasaklanmasına fiili serbestlik getirilmiş ve onlara görevlerini yeniden yapabilme imkânı sağlanmıştır. (Sarıkaya, 1998: 96–98; Uludağ, 1997: 296–299). Tarikatların yasaklanmasından sonra Nakşibendi Hâliidiye Tarikatı da diğer tarikatlar gibi yeni ve değişik isim ve cemaatler adı altında faaliyetlerini sürdürmüştür. Araştırmanın esas konusunu belirleyen Mahmud Ustaosmanoğlu öncülüğündeki İsmailağa Cemaati de bunlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Nakşibendilik geçmişten günümüze, Güney Doğu Asya ve Çin'den Orta Asya ve Hint Alt kıtası yoluyla Anadolu, Ortadoğu ve Kuzey Afrika, Balkanlar ve nihayet Batı dünyasına

kadar hemen her yerde Müslümanların yaşamı üzerinde en büyük etkiye sahip tarikatlardan biri, belki de birincisidir. Tarikatı ayırt eden en önemli özellikler, “orta-yol” bir tasavvuf anlayışı, şeriat kural ve ilkelerine verilen azami önem, siyasete olan duyarlılık ve son olarak, bir yandan temel ilkelerini gözetmeyi sürdürürken öte yandan yerel/yöresel sosyo-kültürel ortamlara ve değişen şartlara uyum gösterme yeteneğidir (Atay, 2011: 53).

Tarikat adını 14. Yüzyılda yaşamış Buharalı Bahaeddin Nakşibend’den (ö.1389) alır. Tarikatın tarihinde “isim babası” olarak belirmesine rağmen, Bahaeddin Nakşibend, kaynakların pek çoğunda tarikatın kurucusu olarak nitelendirilmemektedir. Ondan çok önce tarikat, bu isim altında olmasa da ayırt edici yöntem ve prensipleriyle mevcuttu. Nakşibend’in yaptığı, tarikatın yapısını nihai berraklığa kavuşturmak ve onun Orta Asya’da diğer etkili tarikatlar hilafına güçlenmesini ve hâkimiyetini sağlamak olmuştur (Algar, 1976: 43, Mardin 1989:55). Bahaeddin Nakşibend hakkındaki bilgiler oldukça sınırlıdır. Algar bunu, Nakşibend’in kendisinin sözlerini ve yaptıklarını müridlerinin kaydetmesini yasaklamasına bağlamaktadır.

Nakşibendi Tarikatı’nın Türkiye’deki en aktif kollarından olan İsmailağa Cemaati, gerek ülke sınırları içinde gerekse birçok yabancı ülkede en fazla müridi olan cemaatlerden biridir. Tarikatın dünya genelinde 3 milyonu aşkın müridi olduğu belirtilmektedir.

2.1.1. Cemaatin Şeyhi Mahmud Ustaosmanoğlu

Nakşibendiliğin Halidi koluna bağlı İsmailağa Cemaatinin şeyhi/mürşidi Mahmud Ustaosmanoğlu’dur. 1929 yılında Trabzon’un Of ilçesine bağlı Miço Köyü’nde dünyaya gelmiştir. Babası Mustafa oğlu Ali Efendi, annesi Tufan kızı Fatıma Hanımefendi vera ve takva ile maruf kimseler olarak bilinirlermiş. Çocukluk çağından itibaren vakuru ve olgunluğu çevresindekilerin dikkatini çekmiş, ona benzemeleri için doğan bebeklere Mahmud ismi

verilmiştir. 6 yaşında Kur'an-ı Kerim anne ve babasının nezaretinde ezberlemiş, genç yaşlarında ilim tahsili uğruna Kayseri'ye giden Mahmut Ustaosmanoğlu, Tesbihcizade Ahmet Efendi'den Arapça ve Farsça dersleri almış. Kayseri'de bir yıl kaldıktan sonra memleketi Of'a dönerek, dönemin en meşhur Kıraat âlimi olan Mehmet Rüştü Aşıkkutlu Hoca Efendi'den Kur'an-ı Kerim dersleri almış. Tefsir, Hadis, Belagat, Kelam, Fıkıh ve Usul-ı Fıkıh gibi şeri ilimler ile yoluna devam etmiş. 16 yaşında üstün başarıyla aldığı icazetle ile taçlanan ilim yolculuğunda, hocası akli ve nakli ilimlerde uzman, Süleymaniye Medresesi üstatlarından Büyük Âlim Çalekli Hacı Dursun Feyzi (Efendi) Güven'dir. (ö.1977). Askere gitmeden önce teyzesinin kızı olan Zehra Hanımla evlenmiş ve bu evliliğinden ikisi erkek biri kız toplamda üç çocukları dünyaya gelmiştir. 1952 yılında askerlik vazifesi için bir sahil kasabası olan Bandırma'ya gitmiş. Hayatının seyri, askerlik görevini tamamlayacağı esnada şeyhi/mürşidi Ahıskalı Şeyh Ali Haydar (Efendi) Gürbüzler, padişahların huzur dersleri hocası, dört mezhebin salâhiyetli müftüsü ile tanışınca değişir. Mutaassıp bir Hanefî olan Ali Haydar Efendi, 'Mezahib-il Erbaa⁸'nin fıkıh kitapları kaybolursa hepsini ezberden yazabilirim' diyecek derecede

dört mezhebin fikhına vakıf biri ve aynı zamanda dört mezhep müftüsüdür. (Kocaman, Erbay, Kandemir, 2018:6)

Mahmud Efendi 1954 yılında Şeyhülislam İsmail Efendi Camii'ne resmi imam olarak tayin edilir. 1960 ihtilalinin İslami çevreye verdiği tehditler, dönemi kuşatan yasaklar, Kur'anı Kerim'i Arapçasından aşikâr okumanın zorlaşması, sakallı ve sarıklı insanların papaz diye yaftalanması, meydanlarda çarşaf çıkarma eylemleri gibi birçok zorluklar, Mahmud Ustaosmanoğlu'nun vazifede sebatına mani olamaz. 1 Ağustos 1960'ta şeyhi Ali Haydar Efendi'nin vefatı üzerine omuzlarına bir de irşad mesuliyeti yüklenir.

⁸ El Fıkhü Ale'l Mezâhibi'l Erbaa, Abdurrahman Ceziri tarafından kaleme alınmıştır. Dört mezhebe dair karşılaştırmalı bir fıkıh kitabıdır. (TDV İslam Aksiklopedisi)

Cemaatin kökü, İstanbul'da Fatih Çarşamba semtindeki İsmet Efendi tekkesine dayanır. Tekkenin şeyhi Ahıskalı Ali Haydar Efendi'nin onardığı İsmailağa Camii⁹, Mahmut Ustaosmanoğlu 1960'lı yıllarda şeyhlik makamına geçip burada imam olduktan sonra cemaatin merkezi haline gelir. 1954 yılında imam olarak tayin olmuş olduğu İsmailağa Camii'nde kendisine bağlı olanlara hem zahiri hem de manevi eğitim ve öğretim vermeye başlar. 1996 yılına kadar bu görevi üstlenmiş ve 65 yaşında emekliye ayrılmıştır.

Erkekli kadınlı binlerce hoca, on binlerce talebe yetiştiren Mahmud Ustaosmanoğlu, en önemli gayesinin Türkiye'de yok olmaya yüz tutan zahiri sünnetleri ihya etmek olduğunu ifade etmiştir. Gencinden yaşlısına sarık takan cübbe giyen cemaati, her türlü albenisine karşı modaya yüz çeviren ve çarşaf giyen hanımları ile İslami kimliği gün yüzüne çıkarmakla memur olduklarını savunmaktadırlar.

Mahmud Efendi hemen hemen bütün illeri, kasabaları ve binlerce köyü gezerek emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker yaparken daima insanları ilim öğrenmeye çağırıp durdu.

Kendisine “Bir emriniz, bir arzunuz var mı?” diye soranlara “Her mahalleye bir kız ve bir erkek medresesi yapın” diye cevap verirdi.

İlmi talep ve talim etmeyi çok önemseyen Mahmud Efendi ilme teşvik bâbında yaptığı vaazlarında birçok tenbihatta bulunmuş ve şu sözleri hemen her vaazında tekrarlamıştır:

“Boğaz köprüsünü alelâde marangozlar, demirciler yapabilir mi? Büyük mühendisler, büyük mimarlar lazım. İşte bu din köprüsünü de küçük hocalar yapamaz, büyük âlimler lazım.”

⁹ İstanbul'un yedi tepesinden birisi olan Fatih ilçesi Çarşamba semtinde bulunan ve Osmanlı Şeyhülislamlarından İsmail Efendi (ö. 1925) tarafından, aynen Kâbe-i Şerif ölçüleri kıstas alınarak yapımı gerçekleştirilmiştir. 1894 yılında şiddetli bir deprem sonucu yıkılmış, bakımsız ve terk edilmiş bir halde kalmış hatta ahır olarak kullanılmıştır. 1952 yılında vakıfların ve halkın yardımlarıyla cami in asıl ölçüleri esas alınarak yeniden tamir edilmiş ve ibadete açılmıştır (Öz, 1962: 78).

“Ey talebeler! Sizler kurumuş toprakların yağmur yüklü bulutları, direksiz kubbenin direklerisiniz.”

“ Ömrümden üç nefesim kalsa size okuyun, okuyun, okuyun derim.”

“ Sizin yerinizde olsam bu sabah kahvaltı yapmadan ilme başladım.” (Kocaman, Erbay, Kandemir, 2018:9)

Mahmud Efendi 1980’li yıllardan sonra gözlerinin bozulmasının ardından yanında dersler okutturur ve onlara nezaret ederdi. Kendisinin birçok kitabı ezbere bildiği için derslerde izahlar yapardı. Birçok meşguliyetine rağmen ikindi namazından sonra bazen Nesefi Tefsiri derslerine, bazen İbrahim Halebi Hazretleri’ne ait *Mültekâ* derslerine riyaset ederdi. Son dönem de Sultan Fatih’in hocası Şeyh’ul-İslam Molla Hüsrev Hazretleri’nin usül-ü fıkha dair yazmış olduğu eseri *Mirâtü’l Usül* derslerine nezaret ederdi. Anlaşılması müşkül olan yerleri izah eder, bazen de sorular sorarak meselelerin anlaşılmasına yardımcı olurdu. Derslerden sonra hocaların dağılmasına müsaade etmez, dersin müzakere edilmesine de bizzat murakabe ederdi.(Ahıska, 2010:58-59)

İsmailağa Cemaati müntesipleri, Mahmud Efendi’nin sadece sözüyle değil haliyle de ilme ve ibadete teşvik eden ve başladığı hiçbir ibadeti bırakmayıp, istikrar ve istikameti ile de görenleri hayrete düşüren bir yapıda olduğunu ifade etmektedir.

Gece geç saatlere kadar insanların dertleriyle ilgilendiği, geç vakitte yatıp ne kadar yorgun olsa da iki saat sonra teheccüd namazına, ardından seher mescidinin odasında toplanan hocalara İmam Rabbani’nin *Mektubat*’ından kelam ilminin derin mevzularıyla alakalı ve tasavvufun inceliklerine dair mektuplar okuduğu, hayatına dair derlenen kitaplar arasında anlatılmaktadır. (Ahıska, 2010: 62-63; Kocaman, Erbay, Kandemir, 2018:11)

Sabah namazından sonra *Hatm-i Hâcegan*¹⁰ okuduğu, sonrasında da umuma açık olarak Ehli Sünnet itikadıyla ve şer’i serife ittibâ ile alakalı mektuplar okuyup, daha sonra da hiçbir dünya kelamı konuşmadan *işrâk* namazı kıldığı yakınındaki hocaları tarafından dile getirilmektedir.

Bir ara cemaatinin “Mahmudçular” ismiyle zikredildiğini duyduğunda çok üzülmüş ve Cuma hutbesinde şu sözleri söylediği kaydedilmiştir:

“ Mahmudçular diyorlar. Allah aşkına! Ben yeni bir din mi icat ettim? Rasüllullah’ın günlük hayatta tatbik edilen dört bin küsur sünneti vardır, dördünü terk ettiğimi gören arkamda namaz kılmasın.”

İslam şiarından ve sünnet-i seniyye’den taviz vermenin insanı kâfirler gibi yaşamaya götürdüğünü söyleyen Mahmut Efendi, bu konuda zerre gevşekliğe razı olmadığı noktasındaki hassasiyetini şu nasihatleri ile dile getirmiştir:

Kâfirlere benzemeyelim. Onlara uymak çürük bir dala tutunmak gibidir, insanı aşağı yuvarlar. Onlara benzeyerek ne kazandığımızı

soracak olursanız; Onları ayakları altında rezil olduk ve Mevla ile aramız açıldı. Sarık gider de yerine baş açık durmak veya fötr şapka gelirse, sırtından cüppe gider yerine ceket, Amerikan sigarası gibi pantolon gelirse, sakal gidip yerine sinekkaydı tıraş gelirse, yani İslam nişanlarından bir şey kalmayınca Mevla Te’âla kâfirlerin kalbinden

¹⁰ Nakşibendiyye tarikatının özellikle Hâlidîyye kolunda uygulanan bir zikir şeklidir. Başında ve sonunda okunan Fâtiha sûresi Kur’an’ın özeti ve hatmedilmesi gibi sayıldığı için bu zikre hatm-i hâcegân denilmiştir. Eski Nakşibendî kaynaklarında temas edilmeyen hatm-i hâcegânın kimin tarafından başlatıldığı bilinmemektedir. Bu zikirden ve uygulama şekillerinden, tesbit edilebildiği kadarıyla ilk defa Abdullah Salâhî Uşşâkî (ö. 1196/1782) İzhâr-ı Esrâr-ı Nihân ez Envâr-ı Hatm-i Hâcegân adlı eserinde bahsetmiştir.

Hatm-i hâcegâna Nakşibendiyye’nin özellikle Hâlidîyye kolunda büyük önem verilmiştir. Hatm-i hâcegân toplu veya münferit olarak yapılabilir; toplu olarak yapılıyorsa şeyh yahut onun izin verdiği bir kişi tarafından icra edilir. Zikir yapılan mahallin kapıları kapatılır, dervişler abdestli olarak sakin ve huzurlu bir ortamda diz çöküp halka halini alırlar. Nakşibendiyye’den olmayanlar (bazı Hâlidî kaynaklarına göre Nakşibendî-Hâlidî olmayanlar) ve çocuklar halkaya alınmaz. (TDV İslam Ansiklopedisi)

korkuyu alır ve nitekim aldı da. Bizden bir Müslüman ile bir İngiliz'i ayağa dakin ve tanımayan birine 'Hangisi Müslüman, hangisi İngiliz?' diye sorun. Kesin bir şey diyemez. Çünkü aralarında fark yok. Kimin kıyafetini taşıyorsanız ve kime benziyorsanız, parmak kadar küçük de olsa kâfirlerin şekillerinden biri sizin üzerinizde bulunuyorsa onları sevdiğiniz anlaşılır. Şimdi erkeklerde baş açıklık çıktı. Bu hal insanın heybetini yok ediyor. Azamet, heybet, şahsiyet kalmıyor. Efendi Babam (Ali Haydar Ahıskavi): 'Baş açık gezmek günahdır amma onu kitaplarda bulamazsınız' buyururdu.

Hem kadınların hem erkelerin tesettürüne son derece titizlikle yaklaşmış olan Mahmud Efendi'nin, şimdilerde gözleri görmese de cemaatinin ahvalinden her daim kalp gözü ile haberdar olduğuna inanılmakta ve müntesiplerinin konuyla alakalı zafiyet ve çekinceleri bu düstur üzere şekil almaktadır.

İstanbul Beykoz Çavuşbaşı'ndaki evini ayın belli günlerinde ziyarete gelen müridlerinin belli bir nizam ve sıra tertibinde, ziyaret esnasında edep kurallarına tabi olmak kuralı ile kısıtlı bir süre zarfında kabul edildiği bilinmektedir. Türkiye'nin birçok ilinden gelen özellikle medrese talebeleri, camekân arkasından izlenen bir odada tek başına, tekerlekli sandalyede, öne eğilmiş bir vaziyette zikir halinde olan Mahmud Efendi'yi kuyruklara girerek ziyaret etmektedir. Kendisini görür görmez seri bir şekilde içlerinden geçirdikleri duaları okuyan, kimi zaman hıçkırıklara boğulan talebelere; efendilerinin yüzüne baktıkları için nazar değmemesi adına nazar duası okumaları gerektiğini telkin eden hocalar da ziyaret esnasında görev yapmaktadır. Mahmud Efendi'nin ağır sağlık sorunları sebebiyle ziyaretler kısa tutulmakta, kimi zaman da yakınları tarafından hiç bir şekilde görünmesine izin verilmemektedir.

Gerek cemaate ve şeyhe olan bağlılık neticesinde gerekse de türbe ziyaretini aratmayan, insanların ferman bekleyerek yaptığı bu ziyaretlerin, şeyhlerinin sayısız kerametlerine mazhar olduğu düşünülmekte ve bundan istifade etmek maksadıyla yapıldığı gözlenmektedir.

Yetiştirdiği binlerce hafız, hoca ve âlim kadın-erkek müridleri, bu zamanda gösterilebilecek en büyük kerametleri arasında olduğu da yine müridleri nazarında kabul görmektedir.

2.1.2. Dışsal Cemaat Algıları

İsmailağa Cemaati adını, 56. Şeyhülislam İsmail Efendi tarafından İstanbul'un Fatih ilçesindeki Çarşamba semtinde yaptırılan camiden almaktadır. Caminin yanında ise *İsmailağa İlim ve Hizmet Vakfı* binası bulunmaktadır.

Cemaatin korunaklı bir merkezi haline gelen Çarşamba semti, gerek esnafı gerekse mahalle sakinlerinin tutumu sebebiyle diğer dini gruplardan farklı olduklarını göstermektedir. Örneğin; cemaatin birçoğu tekstil alışverişini bu bölgedeki müstakil küçük dükkân/mağazalardan yapmakta, dışarıyı (Çarşamba dışı mahalleri) çok fazla tercih etmemektedir. Özellikle giyimleri ile dikkat çeken bu cemaat, bölgelerinden uzaklaştıkça uyarıların çoğaldığını, temsil ettikleri İslam'ın öngördüğü kıyafetine zarar geleceğini, dolayısıyla kendi çizgilerinden sapmamak için bölgenin ihtiyacını karşılayacak esnafın yeterli olduğuna kani olmuşlardır.

Çarşamba sokakları çarşaf, ferace, robadan elbise (tam boy) ve cübbe satan küçük ölçekli dükkânlarla doludur. İstanbul dışından da semt içerisinde hâkim olan bu sektörden alışveriş yapmaya gelenler bulunmaktadır. Sektörün bu ölçekte yaygınlaşmasında “inanca uygun yaşama” kaygısı oldukça etkilidir. Örneğin kentin diğer bölgelerinde yaşayıp “resimsiz/suretsiz” çocuk elbiseleri arayışında olan aileler için semt, tam bir pazar yeri niteliğindedir. “Resimli kıyafetler üzerindeyken meleklerin gelmeyeceği ve çocuğun uyurken bile rahatsız olacağı” inancı, semtte yer alan sektörün ürettiği kıyafetlere tüketiciyi doğrudan yöneltmektedir (Özet, 2019:119).

Dükkânları işleten insanların birçoğunun cemaat mensubu, gönüllüsü ya da sevdalısı olduğunu söylemek de yanlış olmayacaktır. Cemaat, Türkiye'deki birçok dini oluşumdan farklı olarak kendine has bir giyim kuşam tarzını benimsemiş durumdadır. Cemaat üyesi erkekler uzun sakallı, cübbeli, sarıklı ve şalvarlı iken, kadınlar ise siyah çarşaf giymektedir. Sokaklarında bu giyimde yetişkinler görülebildiği gibi, yaşları 5-16 arasındaki özellikle erkek çocukları ve kahir ekseriyetinin başı örtülü küçük kız çocukları da görmek mümkündür. Kimisi medreselerine ya da camiye koşturan, kimisi de esnaf çocukları ya da yardımcılarıdır. Aynı tip giyim tarzı, kimliklerinin adeta bir nişanesi haline gelmektedir.

İsmailağa'yı Türkiye'deki cemaat dünyasından farklılaştıran hususlardan biri de bölge sakinleri başta olmak üzere Sünni-İslam hassasiyetine sahip geniş çevrelerce omuzlarına yüklenen teo-politik bir misyondur. Bu misyon, özellikle Patrikhane ile Cumhuriyet tarihi boyunca gelişen endişeler etrafında biçimlenmektedir. Bölgedeki yaygın kanıya göre, Patrikhane'nin ekümeniklik ¹¹ projesi kapsamında "genişleme politikası" olduğu varsayılmaktadır. Nitekim bu kuşku, bugün Fatih'teki birçok muhafazakârın, İsmailağa'nın bölgedeki varlığını "bir emniyet supabı" olarak görmesine yol açmaktadır. Çarşamba semti bu açıdan, Fener-Balat'a hâkim gayrimüslim ve seküler dokuya karşı İslami habitusun sınır hattını oluşturmaktadır (Özet, 2019: 188).

¹¹ Fener Rum Patrikhanesi, 2004 yılı Aralık ayında, Avrupa Birliği, Yunan hükümeti ve Türk hükümetine başvurarak bazı taleplerde bulundu. Fener Rum Patrikhanesi, ekümeniklik iddiasını Fatih Sultan Mehmet'in verdiği berata dayandırıyor. Ancak, Tarihçi Halil İnalçık, 02 Aralık 2009'da Sabah Gazetesine verdiği mülakatta; "Fatih Sultan Mehmet tarafından verilen beratla Patrik'in otoritesi, yalnız Osmanlı ülkesindeki kilise ve manastırlar üzerindeydi. Patrikhane tüm Ortodoks dünyasını temsil eden bir makam değildi." diyerek, bu fermanla patriğe ekümeniklik verilmediğini açık bir şekilde ifade etmiştir. Tarihi gerçeklerin aksine, Fener Rum Patrikhanesi'nde dağıtılan broşürlerde patrikhanenin ekümenik olduğu iddia ediliyor. (Doç.Dr. Emruhan Yalçın, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S 50, Güz 2012, s. 493-488.)

Cemaatin sadece İstanbul değil, Türkiye genelinde de ağırları bulunmaktadır. Cemaatin web sitesindeki 'faaliyetlerimiz' bölümünde şu ifadeler yer almaktadır:

İsmailağa Cemaati'nin faaliyetleri genel olarak ilmî-dinî ve sosyal hizmetler alanında yoğunlaşmaktadır. Aşevi hizmetleri, aynî ve nakdî yardım organizasyonları, tekâmül ve ihtisâs medreseleri, fıkıh kurulu ve dînî meseleleri danışma hattı, emri bil maruf ve ziyaret ekibi, halka açık medrese, kütüphane hizmetleri ve yaz Kur'ân kursları, başlıca faaliyet ve hizmet alanlarımızı oluşturmaktadır.

Günümüzde bu yapılanma bünyesinde bugün özel okullar, medreseler, Kur'an kursları ve medya organları gibi çeşitli kurumlar bulunmaktadır. Cemaatin farklı merkezlerinde halka açık çeşitli dini eğitimler de verilmektedir. Bir fetva hattında (0850 811 7777) çağrı merkezi ile de telefon üzerinden sorular yanıtlanmaktadır. Mütihazsıs hocalardan kurulu çağrı merkezi sisteminde aylık ortalama 10.000'in üzerinde soruya cevap verilmektedir. Pazar günleri hariç, saat 10.00-16.00 saatleri arasında ulaşılabilen fetva hattına özellikle cemaat mensubu hanımların, genel veya özel konularda eşleri ve yakınlarından sağlam bilgiler alamadıkları takdirde, bu hatta yoğun müracaatların olduğu, dolayısıyla fiki meselelerde herhangi başka bir kıyas kaynağına ihtiyaç duymadıkları görülmektedir. Bu noktada Diyanetin fetva hattına (190) karşı paralel bir fetva hattının varlığı, cemaatin kurumsal kimliğinin dışındaki kaynaklara olan itimadın yetersizliği noktasında tesadüf olmayan bir karar verme mekanizmasını oluşturmaktadır.

Korunaklı dini ve sosyal bir mıntıka alanı oluşturmak için verdikleri uğraşa, İslamiyet adına yürütölen kutsal dava kabulüne karşı dışsal bazı eleştirilerin şirazelerinin şaşığı ve hatta sosyal yaşam alanlarının kısıtlandığı noktasında cemaatin duyduğu rahatsızlık dikkat çekmektedir. Buna en önemli örnek olarak; tercih ettikleri giyim tarzının, bunu tercih etmeyen insanlar tarafından çoğu zaman göz hapsinde oluşu ve özellikle çirkin benzetmelere kadar

gidilebilmesi verilmektedir. Seküler ve hatta din-devlet ilişkilerinin bir arada zikredilmesinden bile kaygı duyan kesimlerce, İsmailağa Cemaati'ni diğerlerinden ayıran ve çok sembolik olan çarşaf, sarık, cübbe ve sakalın, biçim olarak IŞİD sembolüyle görsel olarak benzerlik kurulabilmekte ve asıl meselenin görsellikten ibaret olmadığına anlaşılması gerektiği düşünülmektedir. Bu algıya vücut veren sebepler, arka plan, tesettür ve giyim tarzının nasıl temellendirildiği ile alakalıdır ve maruz kalınan benzetme biçimine karşı, kendi içlerinde hiçbir esneme (görüntü olarak) yoluna gidilmemektedir. İsmailağa Cemaati, bu hayat tarzıyla Cumhuriyet Dönemi'nde ve sonrasında bu ülkeye dayatılan Batı tipi bir hayat tarzına karşı direniş kültürünü sergilemektedir.

Öte yandan, bir diğer algı ise başta popüler olma iddiası taşımamasına rağmen, bir şekilde ekran yüzü olmuş bazı cemaat mensuplarının/hocalarının yaşam tarzı ve şahsi sürtüşmelerinin cemaat geneline mal edilerek günümüzdeki İslami hayatın yorumlanma biçimidir. Cemaatin yetiştirdiği önemli isimler arasında yer alan Ahmet Mahmut Ünlü'nün (Cübbeli Ahmet Hoca) müstakil TV programları, İsmailağa Cemaati'nin tanınmasında büyük pay edinmiş, hatta onun tek başına bir cemaat olarak da ismi zikredilmiştir. Mahmut Efendi'ye bağlılığını her daim dile getiren ve kamuoyunda "Cübbeli Ahmet Hoca" olarak bilinen Ünlü, 1999 yılında yaptığı 17 Ağustos depremiyle ilgili konuşmasından dolayı 13 ay hapis yatmıştır. Ünlü, "Mevla'm zina yuvalarını vurdu" demiş; daha sonra bu sözlerinden ötürü pişman olduğunu söylemişti. Ünlü, Ekim 2011'de ise Karagümrük çetesi operasyonu kapsamında tutuklanıp ve Aralık 2012'de tahliye edilmiştir. Taraftarlarını ve kendisini hırpalayan tüm bu yasal süreçlerden sonra, bir de "Jet-ski" sefası ile gündeme gelmiş; özel yaşantısının İsmailağa cemaatinin görünürdeki modernite karşıtlığı ile hiçbir şekilde örtüşmediği için, hem cemaat içindeki sevenlerinin hem de tenkidçilerinin nazarında ağır eleştirilere maruz kalmıştır. Sosyal medyada yer alan videolarındaki yorumlarıyla dini ve siyasi konularda tartışma yaratmayı sürdüren Ünlü, cemaatin popüler kültür içinde en fazla tanınan yüzü olmasına rağmen, cemaatin

bir kısmı kendisine bu noktada referans olmayıp İsmailağa cemaatinin kimliğini yansıtmadığını savunurken, bir kısmı da kendisinin Efendi Hazretlerinden (Mahmut Ustaosmanoğlu) haberli olarak bu yolu seçtiğini ve her koşulda ilmi ve zekâsının kendisini parlattığını düşünmektedir.

Katıldığı TV programlarında (özellikle de Fatih Altaylı'nın sunduğu Teke Tek Programı); Cübbeli'nin bilgili, esprili ve hazırcevap tavrı ile tarihten siyasete, medyadan magazine, spordan cinsel konulara kadar çeşitli popüler başlıklar altındaki yorumları, onun Türkiye'de dindar-muhafazakâr camianın dışında dindar olmayan, seküler kesimler açısından da bilinir olmasını sağlamıştır.

Cübbeli Ahmet Hoca'nın medyatik-popüler akışın bir parçası olmasıyla paralel bir zamana denk gelen, İsmailağa cemaati mensuplarının kendi evlerinde televizyon izlenmesi ve hatta varlığını dahi kati suretle reddediş, zamanla erimiş ve hassaten ev hanımlarının ilgi odağı haline gelen bu TV programları sayesinde cemaatin ekranda güçlü bir temsili oluşmuştur.

Tayfun Atay, Nakşibendi Tarikatı'nı Batı Avrupa'dan Atlantik- ötesine ve Pasifik kıyılarına kadar oluşturduğu çevrelerle tüm dünyada yaygınlaştıran; Afro-Amerikan siyahlardan "Hint fakirleri"ne, Batı'nın entelektüel, burjuva ve aristokratlarına kadar herkese hitap edebilmiş olan Şeyh Nazım Kıbrısı'nın Nakşibendiliği küreselleştiren isim, Cübbeli Ahmet Hoca'nın da magazinleştiren isim olduğunu savunur.

Hocanın medya kanallarında zamanla müstakilleşen fıkhi söylemleri, İsmailağa cemaatinden yetişme bir mensup olmasının önüne geçerek, tasavvufi motivasyonunu kendi jargonu üzerinden yürütmeye başlaması ile cemaate karşı algının, modern/geleneksel temsil noktasında değişmesine ivme kazandırmıştır.

Televizyon tecrübesini giderek kendi programını yapmaya kadar ilerleten Cübbeli Ahmet Hoca, altmıştan fazla derleme ve tercüme mahiyetinde kitabı, *Arifan* dergisindeki

yazıları, her çarşamba ve perşembe akşamları Lalegül TV’de ve Lalegül FM’de sohbet programları ile geniş kitlelere ulaşmaktadır. Aylık dergide ve haftalık sohbetlerinde sıkça yer verdiği dualar sebebiyle de bazı kesimlerce, İslam diniyle alay ettiği konusundaki eleştirilerin hedefinde olduğu da gözlemlenmektedir. Cinsel uzva üflenecek dua, cehennemi haram kılan dua vb. dualar onun eleştirildiği örnekler arasında gösterilmektedir.

Cemaat içinde ve dışında; bir taraftan yüceltilen bir taraftan da hayatı ve üslubu ile çekiştirilen Cübbeli Ahmet Hoca, şeyhi Mahmut Efendi’den sonra İsmailağa Cemaati’nin başına şeyh olarak geçme olasılığı bulunan kuvvetli adayların arasında yer almaktadır. Cemaatin mevcut lideri Mahmut Ustaosmanoğlu ise yaşı ve ağır sağlık sorunları nedeniyle hâlihazırda yakınları tarafından sürekli bakım ve müşahede altında tutulduğu için, cemaat işleriyle aktif bir şekilde ilgilenememekte ve kurmayları sayılabilecek yakınlıktaki hocaları, cemaat faaliyetlerini icazetlerinin gücü nispetinde yürütmektedir.

Cemaatin önde gelen başlıca hocalarına örnek vermek gerekirse:

1. Hızır Ali Muratoğlu: Mahmut Ustaosmanoğlu’nun damadı ve cemaatin önde gelen hocalarındandır. (İsmailağa Camii’nde 1998 yılında öldürüldü.)
2. Bayram Ali Öztürk: Emekli imam ve cemaatin önde gelen hocalarındandır. (2006 yılında İsmailağa Camii’nde öldürüldü.)
3. Ahmet Mahmut Ünlü (Cübbeli Ahmet Hoca)
4. Ahmet Ustaosmanoğlu (Mahmut Efendi’nin oğlu)
5. Abdülmetin Balkanlıoğlu (2018’de vefat etmiştir.)
6. Mustafa Özşimşekler
7. Ali Kara
8. Recep Eryiğit
9. Ali Polat

10. Hüsametdin Vanlıoğlu
11. Mehmet Talu
12. Mahmud Eren
13. Muhammed Yelkenci
14. Abdullah Hiçdönmez
15. Fatih Kalender
16. Muhammed Keskin
17. İsmail Hünerville
18. Masum Bayraktar (Cemaatin önde gelen hocaları arasında zikredilirken, İsmailağa Cemaatiyle yaşadığı sorunlarla gündeme gelmiş, 2013 yılında İsmailağa Cemaatinden yapılan açıklamada "Hocaefendi (Mahmut Ustaosmanoğlu), Masum Bayraktar ile Fatih Medreseleri'nin kendileriyle herhangi bir bağının olmadığını duyurdu" denilmiştir.)

Cemaat, bir dönem mensuplarına yönelik suikast olaylarıyla da gündeme gelmiş, hatta sayısız dini, sosyolojik, siyasi mühendislik projelerine yorum olarak zihinlerde yer edinmiştir. Hala daha faili meçhul kabul edilen suikastların, gerek cemaat içinde gerekse kamuoyunda karşılık bulmuş derinlemesine bir inceleme ve buna bağlı olarak anlamlandırma söz konusu değildir. Mahmut Ustaosmanoğlu'nun damadı, cemaatin önde gelenlerinden ve cemaatin gelecekteki varisi kabul edilen Hızır Ali Muratoğlu 1998'de İsmailağa Camii'nde silahlı saldırı sonucu öldürülmüştü. 2006'da ise cemaatin önde gelen isimlerinden, emekli imam Bayram Ali Öztürk de İsmailağa Camii'nde uğradığı bıçaklı saldırıda vefat etmişti. Saldırgan (Mustafa Erdal) cami cemaati tarafından linç edilmiş, bu olaylarla ilgili istihbarat servislerinin saldırılarından, cemaat liderliğine dair iç çekişmelere kadar çok farklı görüşler ortaya atılmıştı. Her iki hocanın da ders ve sohbetlerinde "Dinler arası diyalog" fikrini çok sert bir şekilde eleştirip, cemaatin ihtiyatlı olması gerektiği konusunda uyarılarda buldukları bilinmektedir.

İsmailağa Camii'nin içinde böyle bir şeyin tercih edilmiş olması, hem de cemaatin kalabalık olduğu bir anda cinayetin işlenmesi, bu tertiplerin çok hususi bir mühendislik projesi olduğunu düşündürmüş ve öteden beri ülkede olağan dışı süreçlerin aktörlerinin İsmailağa'yı gündemde tuttukları iddia edilmiştir. İsmailağa Cemaati'nin, karanlık odakların amaçlarını gerçekleştirmek adına kendi eylemleri için tatbikat aracı haline geldiği düşünülmektedir. Kendi dinamikleri içinde ulusal ya da uluslararası cenahların aktörü olup, bu anlamda hedef olacak bir alt yapısı ve bir arka planı, derinliği ve en önemlisi böyle bir iddiasının da olmadığını, her dönem kendisinden emin olduğu faaliyetleri gerçekleştirdiğini ve hiçbir zaman da politikasını değiştirmedini duyurmuştur.

Son dönemlerde ise cemaat içinde çeşitli gerilimlerin yaşandığı görülmektedir. Bugün çalışmalarında İsmailağa Cemaati'nin adını kullanan bazı farklı gruplar ortaya çıkmış durumdadır. İsmailağa Cemaati'nin isim hakkı tartışmaları yaşanmaktadır. Ana grubu temsil eden *İsmailağa İlim ve Hizmet Vakfı*, kendisinin dışında bu ismi kullananlara karşı hukuki yollara başvurmuştur.

İrfan Özet'e göre cemaat içinde halef olmakla ilgili ciddi bir rekabet yaşanmaktadır. Cemaatin lideri olan ve bağlılarınca "Efendi Hazretleri" olarak anılan Mahmut Ustaosmanoğlu'nun ilerlemiş yaşından hareketle 'halefi' olma konusu etrafında yoğun bir rekabet göze çarpmaktadır. Bu konuda rekabetin sertleşen tonları, özellikle *Marifet Derneği ve İsmailağa İlim ve Hizmet Vakfı* arasında görülmektedir. Cemaatin ana akıma bağlı halkası, İlim ve Hizmet Vakfı etrafında temerküz etmektedir. Bunun da en önemli sebeplerden biri, Marifet Derneği'nin Beykoz merkezli yapılanmasının, 'Patrikhane'nin Fatih'teki genişleme politikası' karşısında cemaat ve bölgedeki muhafazakârları zayıflatacağı düşüncesidir.

2.1.3. İçsel Cemaat Algıları

Türkiye'nin her bölgesinde çoğunlukla kurdukları vakıf ve dernekler aracılığıyla hareket eden tarikat ve cemaatler, günlük hayatı ve insan ilişkilerini etkilemektedir.

Muhafazakâr yapısını halen koruyan, Türkiye'nin en dikkat çeken, hem zâhiri hem de bâtini ilmi bir arada götürmeye çalışan İsmailâğa Cemaati'nde eğitim ve öğretim gören kız ve erkek öğrenciler, eğitimleri sonucunda isterlerse ya bizzat liderleri olan Mahmud Ustaosmanoğlu tarafından ya da öğrenim gördükleri medreselerde görevli durumundaki hocalarının denetimi altındaki Türkiye'nin farklı bölgelerine vekil olarak gönderilmekte ve gönderildikleri yerlerde, cemaatin medreselerinde kendilerine verilen eğitim ve öğretim programlarını, diğer insanlara buldukları şartlara göre aktararak Allah'ın rızasını kazanmayı ümit etmektedirler.

Cemaatin resmi internet sitesindeki "hakkımızda" bölümünde, "İsmâilağa Câmiası olarak gayemiz: İnsanoğlunun her daim süregiden huzur arayışında İslâm'ın ışığını insanlığa Mahmud Efendi Hazretlerimizin rehberliğinde en parlak ve en canlı hâliyle sunabilmektir." ifadeleri yer almaktadır. Tasavvufi söylemi öne çıkaran cemaat içinde şeyhe bağlılığın ne kadar önemli olduğunun vurgulandığı görülmektedir. Şeyh Mahmud Ustaosmanoğlu cemaat içerisinde; "Üstad Hazretlerimiz", "Efendi Hazretlerimiz", "Efendi Babamız" gibi ünvanlar ile zikredilmektedir.

Cemaat mensuplarının gerek yazılı eserlerinde gerekse sosyal medya kanallarında; şeyhlerinin ağzından çıkan neredeyse her bir cümlenin, İslami kaideleri anlama ve anlamlandırma açısından ne denli önemli olduğunu belirten derleme kaynakları mevcuttur ve şeyhleri hakkındaki yaygın kanaatleri şu şekildedir: "Kendisinin unutulmuş sünnetleri diriltmesi, sünnetlerden maada edeplere bile farz gibi riayet etmesi onun cemaat ve diğer Müslümanlar tarafından sevilip takdir edilmesine vesile olduğu kabul edilmektedir. Türkiye'de 'takva' denilince, 'Sünnet-i seniyyeye ittibaa' denilince akla ilk gelen isim olması bu dikkatinin neticesidir." (Kocaman, Erbay, Kandemir, 2018:11)

İsmailağa Cemaati'ni meydana getiren 'Asrın Müceddidi'¹² addedilen Mahmud Efendi, birçok sohbetinde bu cemaatin hedefini net olarak şöyle beyan etmektedir:

“Sizden hayra çağırın, iyiliği emredip kötülüğü men eden bir topluluk bulunsun. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir.” (Al-i İmran Suresi:104) Bu ayet-i kerimeye göre, ümmet içinde Din-i Mübin-i İslam'ı neşreden, tebliğ eden bir hoca cemaati oluşturmak farz-ı kifâyedir. (Kara, 2013: 55)

İsmailağa Cemaati mensuplarının günümüzde yalnızca kendi mürşidlerinde bulunduğunu düşündükleri yöntemin, şeyhi Ali Haydar Efendi gibi Mahmud Efendi'nin de ilim ve tasavvufu birlikte cem etmesi olarak ifade edilir. İhvanlarına göre kendisinin tarikat üzerinde titizlikle durmakla birlikte, şer'-i şeriften zerre kadar taviz verilmesine asla müsaade etmeyişi, ona ve çizgisine biat noktasında en güçlü sebeplerin başında gelmektedir. Mahmud Efendi her zaman rüyalara, zuhurlara, keşiflere, kerametlere ve sair harikulade hallere fazla itibar edilmemesi gerektiğini, asıl maksadın şeriat caddesinde istikamet olduğunu dile getirmekte, kendisine bağlı olanları da şu sözleri ile uyarmaktadır:

“Mürşid olarak bilinen bir şahısta şeriatı tatbik var ise, o şahısta tarikat da vardır. Şeriat yok ise tarikat da yoktur, o şahıs mürşid olamaz.”

“Kendinizi rüya ve zuhuratta çok güzel hallerde görebilirsiniz. Şeriata aykırı hal ve hareketleriniz olduğu halde böyle rüyalar görüyorsanız, biliniz ki bu rüyalar sizin için istidractır¹⁴. Dön dolaş hep şeriat!”

¹² Hindistan-Hayderabad el-Mahadü'l-âli İslami Üniversitesi ve Marifet Derneği tarafından 2010 yılında İstanbul WOW Otel'de düzenlenen ve 2 gün süren Uluslararası İnsanlığa Hizmet Sempozyumu'nda, Mahmud Ustaosmanoğlu'na “İslam'a Üstün Hizmet Ödülü” verildi. 42 ülkeden yaklaşık 350 âlimin hazır bulunduğu merasimde Lübnan-Akkar müftüsü, Mahmud Efendi'yi Hicri 15.Asrın Müceddidi ilan etti. ¹⁴ İstidrac: Allah-u Teala'nın asi bir kulunu derece derece helâka çekmesi demektir.

“İmam-ı Rabbani (Kuddise Sirruhu) Hazretleri Mektubat’ın 2. cildinde yer alan mektubunda şöyle buyuruyor: Şeriatın hakikatine kavuşmak için şeriatın suretine uymak şarttır. Çünkü velayetin (veliliğin) ve nübüvvetin

(nebiliğin) bütün kemalleri, şeriatın sureti üzerine kurulmuştur.”

(Kocaman, Erbay, Kandemir, 2018: 11)

İsmailağa Cemaati müntesiplerinin sıkça dile getirdiği bir diğer husus ise, şeyhlerinin tasavvufi yönü ve tevâzudur. Efendi hazretlerini, hazret yapan kendisinin zahiri ilimlerinin değil, tasavvufu olduğu düşünülmektedir. İlimin insana tevazu getirdiğini ve ilmin yaşantısını da ancak Efendi Hazretlerinde görüp başka kimsede görmediklerini dile getirmektedirler. İlimin tevazuu ve insana kendi hiçliğini öğretmesi gerektiği, bütün nimetleri Allaha nispet etmeyi bilmek için olduğu savunulmaktadır. Bunu uygulamalı olarak yalnızca şeyhlerinde gördüklerini, diğer dini grupların bir yerlerden mutlaka taviz verdiklerini, bunun da kimi zaman küçük sapmalara kimi zaman da küfre kadar götürebileceğini düşünmektedirler.

“Çü bildin ilm-i Kur’anî, ne lazım ilm-i Yunanî!” ifadesini sık sık sohbetlerinde dile getiren Mahmud Efendi, şimdiki neslin istikbal/diploma/kariyer dertlerinin tükenmediğini, oysa Kuran eğitimi almanın maddi ve manevi yönden yeterli olacağını da vurgulamıştır. O, kadın erkek kim olursa olsun, diploma peşinde koşan kimselerden razı olmadığını söylemiş, diplomada değil, icazetnamede hayır olduğunu bizatihi öncelemiştir.

Evlerini, işlerini terk edip ilim meclislerinde okumaya gelenlerin, Tebük Muharebesi’ne çıkmış sayıldıklarını bir muştı kabilinden ihvanına sunmakta olan Şeyh Mahmud Ustaosmanoğlu, aklıktan ölse ve hiçbir rütbe vermeseler dahi kendisinin de şeriat ilmini okuyacağına söz vermektedir.

Muhallif cenahların “Fatih’te her evin altında bir medrese mutlaka var.” sözlerinin gazete manşetlerine dolaylı yollardan aktarımının, cemaatin mürşidi Mahmud Efendi’yi yıldırmadığı, ilme gereği gibi değer verdiğini ispaten hem kendi evlatlarını hem de ihvanlarını Kur’an ehli olarak yetiştirmeye gayret ettiği savunulmaktadır. Mürşitlerinin sayısız kerametlerinin olduğu, bu yolda samimi olarak gayret gösteren ihvanların umulmadık fetihlere imza atacağı yönündeki inanış, efendilerinin şu sözlerini senet kabul etmektedir:

“Her mahalleye medrese açarsanız, üç senede şeriat ayağa kalkar!”

Bu cemaatin asıl hedefinin, Kur’an ve sünnet üzere İslam’ı öğrenip yaşamak ve yaşatmak olduğu iddia edilmektedir. Bu hususta Efendi Babaları olan Ali Haydar Ahıskavi’nin şu sözleri de cemaat düsturunu belirlemektedir:

“Din-i Mübin-i İslam’ın devam ve bekası, emr-i bi’l maruf ve nehy-i ani’l münker yapmaya bağlıdır. Din-i Mübin-i İslam’ın inkırazı (yıkılması), emr-i bi’l maruf ve nehy-i ani’l münkeri terk etmeye bağlıdır.”

Türkiye’nin mevcut konjonktürüne bakıldığında; günümüzde Müslüman olduğunu kabul eden insanların dini yaşantısı ile Mahmud Efendi’nin yaşantısı arasındaki makasın ne kadar açık olduğunun ayan olduğu, buna rağmen onun ilmi artırmada kullandığı tedrici üslubun hayret verici olduğu düşünülmekte, cemaat müntesiplerini en çok da bu durum etkilemektedir. Cemaat nezdinde başka birçok ilim erbabının bu çizgiye muttali olamamalarının, Mahmut Efendi’yi tenkid etmeye götürdüğü düşünülmektedir. Cemaatte, İlahiyat ve Diyanet camiasının, kendilerinin en büyük tenkidçileri olduğu da ifade edilmektedir. Cemaat, özellikle İlahiyatçılar tarafından basın ve sosyal medya kanalıyla karşılıklı yapılan reddiyeler üzerinde durmaktadır. Bu reddiyelerde yer alan fıkhi meselelerin, zamanla kişisel ve kurumsal savunmalara

dönüştüğünü ve bu eleştirilerle kendilerinin bizatihi merkez haline geldiklerini düşünmektedirler. Üniversitelerdeki İlahiyat eğitimine de meydan okuyan cemaat, İlahiyat Fakültelerindeki talebelerin (lisans/yüksek lisans) İsmailağa Cemaati medreselerinde okutulan Arapça derslerinden faydalandıklarını belirterek, bu durumu üniversitelerin bu konudaki yetersizliğine bir delil olarak göstermektedir. İlahiyat Camiası ile cemaatlerin arasındaki kopukluğun giderilmesi, insanların dini neşretmede beraber olması için “benim uzattığım eli tut” demeyi bırakması gerektiğini kabullenerek, doğru neyse orada birleşmesi gerektiği düşüncesi savunulmaktadır. İsmailağa Cemaati’nin kırmızıçizgisi olarak kabul ettiği “haremlik-selamlık” meselesinin, bugün nerdeyse hiçbir dini grupta, devletin dini otorite kabul ettiği kurumlarda ve dini bilgiler okutulan okullarda kabul görmeyip, yok sayılan ve kendilerince asla kabul edemez bir zayıflık olduğu, dolayısıyla Ehli Sünnet akidesini muhafaza etmeyi tek başlarına dert edindiklerini iddia etmektedirler.

Cemaatin eğitim, İslam’ı yaşama biçimi, sosyal yaşantı ve irşad vazifeleri noktasında kendilerine kıyas etmeye değer gördükleri başka bir dini grubun var olup olmadığı sorulduğunda; bazı cemaatler ile fıkhi meseleler yönünden sohbet ilim meclislerinde aynı noktaya varmanın mümkün olabilmesi için, onların da takva yönünden İsmailağa Cemaati kadar hassas ve ihtiyatlı olmaları gerektiği cevabı verilmektedir. Kendilerini biricik kılan şeyin; diğer dini grup ve cemaatlerde veya liderlerinde İslam’ı yorumlama ve anlamada olmasa bile yaşama noktasında yeterli hassasiyetin bulunmaması olarak ifade edildiği görülmektedir.

2.2. Cemaatin Eğitim ve İnşa Süreci

Cemaatin önem arz ettiği eğitimin inşa sürecinde; emr-i bi’l maruf için gerekli olan ilim, amel ve ihlası kazanmaktan başka bir gayenin olmaması ve bu gayenin tahakkuku için de şeriat ve tarikatın noksansız yaşanması gerektiği ifade edilmektedir.

Günümüzde Mahmud Ustaosmanoğlu önderliğinde hala faaliyetlerini sürdürmekte olan İsmailağa Cemaati, kendisine bağlı olan insanlara dinin emir ve yasaklarını daha iyi öğretme, anlatabilme ve uygulatabilme adına kira usulü, satın alma veya bağış yoluyla apartman dairesi veya müstakil evlerde adlarına kendilerince ev medresesi dedikleri mekânlarda kız ve erkek öğrencilere 3 ile 5 yıl arasında değişen bir zamanı kapsayan eğitimleri ayrı ayrı olarak vermektedir. Bu eğitim sürecinden geçmek isteyen özellikle kırsal kesimden kız ve erkekler, genellikle tavsiye üzerine temel eğitim öğretim merkezleri olan ev medreselerine kabul edilirler. Öğrencilerin buralara yerleşmeleri sağlandıktan sonra kendilerini bekleyen eğitim ve öğretim sürecine dâhil olurlar. Bu noktada dikkat edilmesi gereken hususlardan biri; bu ev medreselerinde sunulan hizmetler sadece eğitim ve öğretim ile sınırlı kalmaz, beraberinde barınma, beslenme ve sosyo-kültürel faaliyetleri de kapsamaktadır. İsmailağa Cemaati'ne bağlı olan ev medreselerinde bu hizmetlerden faydalanacaklardan beklenen tek şey ise, verilen dersleri zamanında yapmaları ile ahlaki hal ve davranışlarına dikkat etmeleridir.

İsmailağa Cemaati'nin eğitim öğretim merkezleri durumundaki ev medreseleri, yukarıda söylendiği gibi satın alma, bağış ya da kiralama usulü ile cemaate kazandırılmış müstakil bir ev, apartman dairesi ya da katlardan ibarettir. Mekânın genişliğine göre (hoca odası, talebelerin yatak odası, mutfak, banyo, lavabo dışındaki mekânlar hariç) odalar sınıfa dönüştürülmüş ve bu sınıflarda ortalama her biri 10 ile 30 yaş arası kişilerden oluşan 10-15 kadar öğrencinin 3 ile 5 yıl kadar süren bir din eğitimi almalarına imkân sağlanmaktadır. Her ev medresesi, medresenin birinci dereceden sorumlusu olan bir hoca ve bu hocanın yardımcıları -ki genellikle 2-3 kişiden oluşur- ile beraber o medresede eğitim öğretim gören kız ya da erkek öğrencilerden ibarettir. Öyle ki bu medreselerin günlük temizlik ile kişilerin beslenme faaliyetleri önceleri medresede kalanlar tarafından nöbetleşe bir şekilde imece usulü ile gerçekleştirilirken, son yıllarda yemek işleri maaşlı bir aşçı tarafından yerine getirilmektedir.

Bu ilim bezmine henüz yeni başvuran yahut merkezlerine çokça dâhil olanlara özellikle hocalarının “Emsile, Bina, Avâmil¹³ okuyun yeter.” sözleri ile ilme teşvik noktasında ilk temeller atılır. Cemaat içinde eğitim, "Arapça ve Hafızlık Talebeleri", "Tekâmül Medreseleri" ve "İhtisas Medreseleri" olmak üzere üç aşamalı olarak gerçekleştirilmektedir.

Ev medreselerinde verilen eğitimlerin içeriğine bakıldığında genelde Osmanlı İmparatorluğu’ndaki eğitim ve öğretimin gerçekleştirildiği medreselerde takip edilen bir eğitim ve öğretimin verilmeye çalışıldığı söylenebilir. Osmanlı klasik medreselerinde görülen eğitim ve öğretim usulü (Şanal, 2003, s. 149–168), tündengelim metodu yerine genelde tümevarım metodunun uygulandığı (Usta, 2012, s. 263–269), temelde ezber, müzakere, anlatma, soru cevap, mütalaa vb. gibi yöntemlere dayanır. İsmailağa Cemaati’ne bağlı medreseler de bu yöntemleri kullanarak, kendi öğrencilerine dini ilimler dediğimiz ulum-ı âliye adı altında Kur’an-ı Kerim, tefsir, hadis, fıkıh, akaid, vb. ders kitaplarını öğretmeye, okutmaya, anlatmaya, kendi yaşantılarında uygulamaya ve diğerlerine bildiklerini aktarmalarına yardımcı olmaya çalışmıştır. Geçmişe bakarak günümüzdeki ev medreselerinde okutulan eserler bir plan ve müfredat içerisinde talim edildiği gözlemlenmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’ndaki medreselerde olduğu gibi bir sınıf sistemi bulunmamaktadır ve genellikle öğrenciler, belirlenen belli başlı kitapları bitirerek bir üst kitap okumaya hak kazanırlar. Devamında ise, ev medreselerinde sadece dini eğitim verilmekle kalınmayıp, kalplerinin temizliği ve sonucunda kendilerini yoktan var eden Allah’a günahsız bir şekilde ulaşabilmek için manevi eğitimlerine önceleri Mahmud

¹³ *Emsile ve Bina*, Osmanlı Devletinde okutulan, Sarf ilminin Elif-Bâ’sı sayılabilecek küçük hacimli kitaplardır. Müellifleri ise bilinmemektedir. *Kezâlik Avâmil* de Tâc-ı ulemâ-i Türk İmam Birgivi Mehmed Efendi’nin Nahiv ilmüne giriş olarak telif ettiği on beş sayfalık bir risaledir. (Ahıska, 2010:55)

Ustaosmanoğlu'nun, şimdilerde ise kendisinin yetiştirdiği hocalarının gözetiminde veya belirlediği kişiler tarafından devam edilmektedir.

Nakli ilimleri esas alacak şekilde eğitim ve öğretim faaliyetlerinin yerine getirilmeye çalışıldığı bu ev medreselerinde okutulan eserlerin dili olan Arapça, başlı başına bir ders olarak telakki edilmektedir. Nakşibendi Hâliidiye Tarikatı şeyhi Mahmud Ustaosmanoğlu, bulunduğu zaman ve şartlara göre dini eğitimin daha cazip ve kısa bir sürede tatbik edilebilmesi için kendisine bağlı olan kişileri, dini ilimleri öğrenmeleri ve öğretmeleri için teşvik ederek onları motive etmiştir. Daha sonra öğretim sürecini uzatarak ve okutulacak kitapları tek tek sayarak bu dini eğitimin kendi aralarında daha bir sistemli hale gelmesini sağlamıştır (Ahıska, 2010, s. 55). Temel İslami eserlerin Türkçe tercümeleri kullanılmamakta doğrudan Arap dilinde yazılan eserlere başvurulmakta ve Arap dilini anlayabilmelerini sağlamak için de Arapça dilbilgisini anlatan Arapça eserler tercih edilmektedir.

Cemaate bağlı ev medreselerinde kız ve erkek öğrencilere öğretilen Arapça için genel olarak kullanılan; kelime bilgisi ve fiil çekimlerinin öğretildiği *Sarf* ve Arapça cümle yapısı ve kuruluşunun öğretildiği *Nahiv* ilmi kitapları olarak şu kaynaklar sıralanabilir ¹⁴:

Birinci ders kitabı olarak okutulan *Emsile-i Muhtelif ve Muttaridedir*¹⁵. Bu eser, Arap dilinde görülen on üçü fiil ve on biri isim olan kalıpları, fiillerin belirli, belirsiz kişi zamirlerine göre ayrıntılı tanımları ve çekimi, isimlerin ve sıfatların nicelik bakımından teferruatlı çekimlerini anlatan bir eser olup hem kız hem de erkek ev medreselerinde okutulmaktadır.

¹⁴ Hüseyin Demir, "İsmailağa Medreselerinde Arap Dilinin Öğretimi", *Bartın Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, 5:9 (Bahar 2018):2-10.

¹⁵ Bu eseri kimin yazdığı bilinmiyor (Durmuş, 1995, s. 166–167).

İkinci ders kitabı olarak okutulan *Binâ'ul-Ef'âl*¹⁶, Arapçadaki fiil kalıplarının şekil ve mana değişikliklerini içeren asıl harfleri üç veya dört harften oluşan ve bu kök harflere bir, iki veya üç harf ilave edilerek oluşturulan fiilleri otuz beş bab adı altında inceleyen ve kitabın sonunda fiil türlerini açıklayan bir eser olup hem kız hem de erkek ev medreselerinde okutulmaktadır. (Çakır, 1992, s. 179)

Üçüncü ders kitabı olarak okutulan *El-Maksud*¹⁷, kök harfleri üç veya dört olan ve bunlara ilave edilen harflerin katkısıyla oluşturulan fiillerin vezinlerini, kalıplarını, geçişli ve geçişsiz olduklarını anlatan bir eserdir. Aynı zamanda söz konusu bu eser mastar çeşitlerini, mastar ve fail - meful çekimlerini, geçişli ve geçişsiz fiil yapmanın yollarını, fiil kalıplarının içerdiği anlamlarını, sahih ve illetli fiillerin çekimleri esnasında meydana gelen harf

değişiklikleri ve kurallarını da açıklamakta olup hem kız hem de erkek ev medreselerinde okutulmaktadır. (Demirayak, 2003, s. 453)

Dördüncü ders kitabı olarak okutulan *El-İzzi* Arapçadaki fiillerin harf sayısı ve türüne göre sınıflandırılması ve illetli fiillerin kuraldışı durumlarını, ismi zaman ve ismi mekân konularına yer veren bir eser olup sadece erkek ev medreselerinde okutulmaktadır. (Özel, 2013, s. 253–254)

Beşinci ders kitabı olarak okutulan *El-'AvâMilu'l-Cedîd*'de¹⁸ kelimelerin sonlarına tesir eden âmiller, lafzi ve manevi olarak iki kısma ayrılmıştır. Söz konusu bu eserde lafzi âmil de

¹⁶ Bu eserin yazarı belli olmamakla birlikte İmâm-ı Â'zam Ebû Hanîfe'nin (ö. 767) yazdığı söyleniyor (Uzunçarşılı, 1965, s. 30; Katib Çelebi, 1941–43)

¹⁷ Bu eserin yazarı belli olmamakla birlikte İmâm-ı Â'zam Ebû Hanîfe'nin yazdığı söyleniyor (Uzunçarşılı, 1965, s. 30; Katib Çelebi, 1941–43).

¹⁸ Bu eser ve onu takip eden *İzhârü'l-Esrar* adlı eseri de büyük Türk âlimi olan Birgili Mehmet Efendi (ö. 1573) tarafından yazılmıştır.

kendi arasında bölünerek semai âmil kırk dokuz; kıyasi âmil dokuz ve manevi âmiller iki olmak üzere toplamda altmış âmil olduğu, ayrıca ma'mûllerin otuz ve i'rab alametlerinin on olmasını ayrı ayrı başlıklar halinde kısa bir şekilde anlatılmaya çalışılan bir eser olup hem kız hem de erkek ev medreselerinde okutulmaktadır. (Yüksel, 1992, s. 191–194)

Altıncı ders kitabı olan *İzhârü'l-Esrar*, aynı yazar tarafından yazılan *El-Avâmilü'l-Cedîd* adlı kitabın bir şerhi olmakla birlikte, yazar burada geniş bir biçimde olmak üzere altmış âmili lafzi ve manevi olmak üzere iki temel kategoriye ayırmıştır. Lafzi âmilleri de semai ve kıyasi; semai âmilleri ise isimleri etkileyenler ve muzari fiili etkileyenler şeklinde tasnif ederek toplamda kırk dokuz semai, dokuz kıyasi ve iki manevi âmil olmak üzere altmış âmili örneklerle açıklamıştır. Sonra ma'mûl kavramı üzerinde durarak, ardından bunu asli ve tabi kısımlarına ayırarak asli ma'mûlleri dört kısımda, tabi ma'mûlleri ise beş grupta izah etmiş ve böylelikle ma'mûl sayısını otuza çıkarmıştır. Daha sonra yazar i'râbın mahiyetini, yeri, türü ve özelliği itibarıyla dörde ayırarak incelemiştir. Adı geçen bu eser ise, sadece erkek ev medreselerinde

okutulmaktayken, bazı kız ev medreselerinde de bu eserin okutulduğu görülebilmektedir. (Elmalı, 2001, s. 506–507)

Yedinci ders kitabı olan *El-Kâfiye*'de¹⁹ kelimenin üç çeşidi olan isim, fiil ve harf ayrıntılı bir biçimde anlatılmış, Arap lehçelerine işaretler yapılmış ve yirmi dört âyet, on üç şiir ve sekiz atasözüne yer verilerek daha kolay anlaşılır bir hale gelmesi sağlanmıştır. (Kılıç, 2001, s. 153–154; Katib Çelebi, 1941–43).

¹⁹ Bu eser İbnu'l-Hacib (ö. 1249) tarafından kaleme alınmıştır (Yılmaz, 1997: 13). Adı geçen bu eser, sadece erkek ev medreselerinde okutulmaktadır.

Sekizinci ve son ders kitabı olan Molla Câmi'ye ait *El-Fevâidu'd-Diyâiyye*²⁰ ise bir önceki nahiv kitabı olan *El-Kâfiye*'de geçen kelime ve kelimeler, cemi müzekker salim, gayri munsarif, 'adl, vasf, mefulun leh, manevi izafet, sıfat vb. konuları daha geniş örneklerle açıklayan bir şerh olup (Arslan, 2008, s. 110–137; Okumuş, 1993, s. 94–99), sadece erkek ev medreselerinde okutulmaktadır.

Yukarıda zikredilen bu eserler, konu kapsamında yapılan kısıtlı araştırmalar sonucunda tespit edilebilen eserler olup, İsmailî Cemaati'ne bağlı kız ve erkek ev medreselerinde öğretilmeye çalışılan Arapça için kullanılan dilbilgisi kitaplarının önde gelen örnekleri olarak dikkati çekmektedir.

Cemaatin Türkiye genelindeki tüm medreseleri göz önünde bulundurulduğunda; ders içerikleri ve hocaların yöntemleri değişkenlik gösterirken, kaynaklar ve eğitim süreci benzer bir disipline tabidir. Arapça dışındaki diğer ilimlerin örnek müfredatı aşağıdaki gibidir.²¹

Hazırlık sınıfının programı:

Cüz: Ali Haydar Elif cüzü 1,5 ayda bitirmeye gayret edilmesi, *Ezber:* Sübhaneke duasından Amentü'ye kadar tertil²² okuyuşu ile okutulması, *Tecvid:* Elif cüzünü verirken tecvit kaidelerinin uygulamalı verilmesi, Kur'an-ı Kerim'e Geçiş: Son 5 cüz olan (26-30 arası) ve baştan birinci cüz tertil okuyuşu ile okutulup tedvir²³ okuyuşuna geçilmesi, *Ezber:* Sure-i

²⁰ Bu eser Ahmed b. Muhammed el-Cami (ö. 1492) tarafından kaleme alınmıştır.

²¹ Örnek müfredat, İsmailî Cemaati'nin Denizli'deki Kumrulu Mescid Medresesi'ne aittir.

²² Bir şeyi güzel, düzgün ve tertip ile kusursuz bir şekilde açık açık, hakkını vererek açıklamaktır. Kur'an'ı tertil üzere okumak; Kur'an'ı her harf, kelime, tertip ve manasının hakkını vererek, eda ve seda ile tecvit kurallarına uyarak, güzel, düzgün ve kusursuz bir şekilde ağır ağır ve tane tane okumaktır.

²³ Sözlükte bir şeyi döndürüp çevirmek ve daire şeklinde yapmak demektir. Tecvîd ilminde, Tahkik ile Hadr arasında orta süratte bir okuyuş demektir. Bu okuyuşta medd-i munfasılları iki veya üç elif miktarı çekilir.²⁶ Örnek

Fatiha ve Nas Suresinden Buruc Suresine kadar ezber yapılıp daha sonra Yasin, Mülk, Nebe sureleri, Ayete'l Kürsi, Haşr Suresinin 20-24 arası ayetleri ve Bakara Suresinin 285-286 ile Ali İmran 16-19 arası ve 26-27 ayetlerinin ezberletilmesi, *Tecvid*: Tecvit kaideleri yazdırılıp ezberletilerek ayetler üzerinde tatbikatlı anlatılıp yerleştirilmesi, bu şekilde biten tecvidin akabinde *Karabaş* tecvidinin ezberletilmesi ile tecvit kaidelerinin toparlanması, hazırlık senesinin sonuna kadar olan zamanda listede²⁶ bulunan duaların alınan talime dikkat edilerek tedvir okuyuşuyla yerleştirilmesi, *Fıkıh*: İslam dini esasları; İbadet bölümü, *Akaid*: İslam dini esasları; Akaid bölümü, *Siyer*: İslam dini esasları; Siyer bölümü ve *Canım Peygamberim* Kitabı, *Eğitim*: İslam dini esasları; Ahlak bölümünün uygulamalı olarak yapılması esas alınmaktadır.

Hazırlık sınıfını geçenlerin birinci yılındaki programı:

Kur'an-ı Kerim: İlk ders Kur'an-ı Kerim, ezber, tecvit olup ders saati bir buçuk saattir. Kur'an hatmine tedvir ile başlanıp tecvid kaidelerinin yerleştirerek, sayfa sayfa alınması, *Ezber*: Buruc suresinden Nebe suresine kadar ve Cuma, Kıyame, Vakıa surelerinin sıra ile yapılması, *Tecvid*: Her gün Kur'an-ı Kerim'den bir ayet ile tecvid kaidelerinin pratik olarak soru cevap ile yerleştirilmesi, *Arapça*: Emsile – Bina – Avamil ve Tasrif kaynakları ile lisan ve imla dersleri,

Fıkıh: İman ve İslam Risalesi, Mızraklı, Büyük İslam İlmihali kitaplarının işlenmesi, *Akaid*: Fıkıh'ul Ekber *Tefsir*: Meal tefsiri, Namaz Sureleri ve Yasin, Mülk, Nebe surelerinin tefsirleri, *Hadis*: 40 hadis yapılması, (Hakikat Hazineleri kitabı) *Siyer*: Siyer-i Nebi (Kronoloji), *Osmanlıca*: Okuma kurallarının işlenmesi, *Adab-ı Muaşeret*: Ayet ve hadis ile uygulamalı nezaket ve zarafet kuralının işlenmesi esas alınmaktadır. Bütün derslerdeki metin asıl ders

müfredat listesinde: Helaya giriş çıkış duası, eve giriş çıkış duası, ezan duası, sofraya duası, Kur'an-ı Kerim'e başlama duası, derse başlama duası, Salat-ı Tefriciye duası, Salat-ı Tüncina duası, abdest duaları, Esmâ'ül Hüsna duası, Silsile-i Aliyye, istiğfar duası, sohbet duası, Hizbül bahr (yüzünden tedvir yapılarak) duası yer almaktadır.

kitabı olarak belirlenmektedir. İmtihanlar asıl kitap üzerinden yapılmakta ve diğer kitaplar yardımcı kitaplar olarak tayin edilmektedir.

Birinci sınıfı geçenlerin ikinci yıldaki programı:

Kur'an-ı Kerim: İlk ders bir buçuk saat olup Kur'an-ı Kerim tecvid Kaidelerinin yerleştirilerek okutulması, *Ezber*: Secde, Duhan, Fetih sureleri, *Tecvid*: Her gün Kur'an-ı Kerim'den bir ayet ile tecvid kaidelerinin pratik olarak soru cevap ile sağlamaştırılması, *Arapça*: Emsile, Bine, Avamil tekrar, Maksud ve İzzi kitapları ile Lisan, imla dersi, *Fıkıh*: Kuduri – Nurul İzah kitaplarının okutulması, *Akaid*: *Sevadu'l Azam* – Tahavi kaynaklarının okutulması, *Tefsir*: *Celaleyn Tefsiri* (Enam, Fetih, İsra sureleri) ve Meal Tefsiri (Ahzab, Nur, Rahman, Vakıa, Duhan, Secde, Kaf sureleri), *Hadis*: 10 Hadis ezber yapılması, (*Hakikat Hazineleri* kitabından) *Tasavvuf*: Şeriat mektupları ve *Kutsiye* beyitlerinden ezber yapılması, *Siyer*: Siyer, Nebi – Değerlendirme kısımları hariç kitabın muhtevası, *Adab-ı Muaşeret*: Ayet ve hadis ile uygulamalı nezaket ve zarafet kurallarının işlenmesi esas alınmaktadır.

İkinci yılı bitirenlerin üçüncü yıl programında:

Kur'an-ı Kerim: İlk ders bir buçuk saat olup Kur'an-ı Kerim tecvid kaidelerinin yerleştirilerek okutulması, *Ezber*: Bir ve İkinci yılda yapılan ezberlerin dönüşümlü olarak tekrarının yapılması, *Tecvid*: Her gün Kur'an-ı Kerim'den bir ayet ile tecvid kaidelerinin soru cevap ile sağlamaştırılması, *Arapça*: İzhar – Lisan, *Fıkıh*: Lübab, *Tefsir*: *İbni Kesir* (Hamimler), *Akaid*: Ömer Nesefi, *Hadis*: *Siracü'l Müttekin*, *Siyer*: Değerlendirme bölümleri ile beraber Siyer-i Nebi ve 4 Halife Dönemi, *Tasavvuf*: *Halidiye – Mektubat* (17. 5. 144. 99. Mektuplar), *Talimu'l Müteallim* dersleri ve zikredilen kaynakların okutulması esas alınmaktadır.

Üçüncü seneyi bitiren talebe mezun edilir ve imtihan neticesinde kazanan merkez medreseye girmeye hak kazanır. İmtihan neticesinde kazanamayan talebeler ise, 5 yıl kendi medresesinde

mütalaa yaptırır, fakat kendisine sınıf hocalığı verilmez. 5 yıl mütalaa yaptırdıktan sonra imtihana tabi tutularak sınıf hocalığına geçmeye hak kazanır. Fakat 5 yıl içerisinde başka medreseye geçişi yapılmaz. Medreselere rehber hocası olarak da tayin edilirler.

Bir zaman sonra, Mahmut Efendi ilmi seviyeyi yükseltip zikrolunan kitaplara *İzhar* ve *İzzi* gibi diğer kitapları eklemiş ve “İzhar okuyan hocadır.” Sözleri ile İsmailağa Cemaati talebelerinin ilim rotasına yön vermek istemiştir. *Kafiye*, *Molla Cami*, *Nuru'l-İzah*, *Mülteka*, *Telhis*, *Şerhu'l-Emali*, *Şerhu'l-Akaid* gibi eserlerin seviye bakımından daha yüksek kitaplar olup, bu kitapları bitirenlerin, cemaati temsil noktasında hocalık mertebesine ulaştığı ifade edilmektedir.

Mülteka'nın mutlaka ezberlenmesi, *Hidaye*'nin düzenli okunması, *Mülteka*'nın şerhinin ise *Mecme'u'l-enhur*'u anlayarak okuyup bitirmeyene hoca demeyeceğini bildiren Mahmud Efendi, cemaatin eğitim müfredatının nüvelerini bu sıra ile belirlemekte, ihvanlarından buna uyanlarının sayısı da günden güne çoğalmaktadır.

Çalışmanın ana gayesi olan İsmailağa Cemaati'ne mensup kadınlarının eğitim müfredatını derinlemesine inceleme fırsatı bulunmuş olmakla birlikte, temel sayılan kaynakların okutulmasının yanında talebelere önerilen aşağıda zikredilecek olan tali kitaplar, her medresede değişkenlik göstererek eğitim müfredatlarına tavsiye niteliğinde girmiştir.

Mustafa Hacıoğlu'nun yazarı olduğu “*Hür Kadının Kıyafeti, Çarşaf-ı Şerif Risalesi*”, Cemaatin önde gelen kadın hocalarından olan Fatma Temir'in yazarı olduğu “*Tarih'te Kadın ve Cilbab*”, Ömer Nesefi'nin yazarı olduğu ve yine cemaatin önemli kadın hocalarından olan Asuman Karamustafaoğlu'nun araştırma ve tavsiyeleri ile hazırlanan “*Ehl-i Sünnet Akaidi*”, Cübbeli Ahmet Hoca'nın yazarı olduğu “*Resail-i Ahmediyye*” serisi, Mahmut Efendi'nin bizzat

yazdığı veya kayıt altına alınan sohbetlerinin ve sözlerinin kitaplaştırıldığı: “*Tembihat*”, “*Vaazlar*”, “*Sohbetler*”, “*Risale-i Kudsiyye*”, “*İrşadü'l Müridin*”, “*Mektubat-ı Mahmudiyye*” ve Mahmut Efendi'nin sağlık sorunları sebebiyle halen tamamlayamamış olduğu 19 ciltlik “*Ruhu'l Furkan Tefsiri*” gibi kitaplar bunlar arasında gösterilebilir.

Cemaatin eğitim sürecinden geçen hocalarının, icazetlerini aldıktan sonra da uzun uzun tefsir, hadis, fıkıh okumaları yapması önemsenmekte ve hatta en az yedi sene Fıkıh ihtisasına devam edilmesi gerektiği düşünülmektedir. Özellikle Fatih bölgesinde İsmailağa'nın kendine özgü tedrisatından başarı ile geçmiş kişiler, Kuran kursu açma icazetine kavuşmaktadır. Eğitimin kadın erkek ayrımındaki kıstasları, cemaat mensuplarının kendi ifadeleriyle şu yöntem ile salahiyyete kavuşmuştur:

Erkeklerin kendilerine mahrem olmayan kadınları hele ki böylesine bozuk bir zamanda okutmaya kalkmaları birçok mahzuru beraberinde getireceği düşünüldüğünden, bu işe şöyle bir çare bulunmuştur: Kendisi (Şeyh M. Ustaosmanoğlu) önce erkekleri okuttu, sonra erkek hocalara hanımlarını ve kızlarını okutmalarını emretti. Kocalarından veya babalarından okuyan hanımlar da diğer hanımları okuttular.

Cemaatte bu eğitim süzgecinden geçen kadın cemaatin oranı, erkeklerinkini kısa sürede geçmiştir. Bu ise, kadınların nurlarını söndüren unsurların erkeklerinkinden daha az olduğu için kadın medreselerinin çoğalıp yayıldığı şeklinde bir tespite dayandırılmaktadır.

2.3. Cemaat, Kamu ve Devlet

2.3.1. Devlet Nezdinde İtibar

Oktay Yıldırım'ın yayına hazırladığı Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Tarikat Raporu'na göre; Türkiye'deki cemaatler büyük oranda devlet karşıtı bir söyleme ve anlayışa zemin olmamaya özen gösterdiler. Hatta bu sebeple Türkiye'deki İslami oluşumların “milli” karakteri

bilimsel literatürde özellikle dikkat çekilen bir hususiyettir. Dini cemaatlerin milli karakterlerinin, yani devleti prensip olarak olumlu yaklaşımlarının eskiden beri dini çevrelerde yaygın olan “din ü devlet” söyleminin bir devamı olduğu düşünülebilir. Bu nedenle cemaatler Türkiye’de devletin kendilerine destek vermesine özel bir önem atfederler ve devlette görev alan müntesiplerinin çokluğuyla övünürler. Gerçi cemaatlerin devlet içindeki örgütlenmesi genellikle gizli olmak zorundaydı; çünkü Cumhuriyet rejimi en başından beri cemaatleri kendisine karşı tehdit olarak algıladı. Zira Cumhuriyet’in ilk on yılında izlenen politikalar doğrudan din karşıtı bir yol izlediği izlenimi vermekle kalmamış zaman zaman dinin eğitim, kültür, siyaset, hukuk, sanat, edebiyat ve benzeri kamusal niteliğe sahip her alandan silinmesi yönünde açık seçik düzenlemeler yaptığı düşüncesini doğurmuştur.

Türkiye’de 1950 sonrasında başlayarak devletin din politikaları, zaman zaman eskiye dönme eğilimi taşısa da (özellikle askeri ihtilal dönemlerinde) genellikle artan oranda dini alanın özgürleştirilmesi ve cemaatlerin örgütlenmelerinin görmezden gelinmesi uygulamaları hâkim oldu. Hatta 1980 askeri darbesinden sonraki süreçte demokratikleşme yönünde önemli adımların atılmasıyla dini yapılar, ister devlet eliyle ister sivil yollarla, ciddi oranda büyüdü ve gelişti.

Devlete ve onun din politikalarına duyulan büyük kuşku, kanunen tanınmasalar da artık toplumda kabul görmüş olan cemaat yapılarını güçlendirdi ve kendilerine toplumsal meşruiyet kazandırdı. Devlet 1980’li yılların ortalarına kadar bu yapıları kanunsuz ilan ederek kovuşturmaya tabi tutmuş ve ancak bu tarihten sonra yavaş yavaş kanunlardaki yasaklayıcı/kısıtlayıcı maddeler kaldırılmaya başlanmıştır.

Turgut Özal hükümeti bir taraftan devlet politikalarını daha demokratik ve liberal hale getirirken aynı zamanda bu demokratik ortamı besleyecek ekonomi-politikalar da geliştirdi. Bu reformların neticesinde sivil hayat devlet karşısında gittikçe daha bağımsız bir konum almaya

başlamış, dernekler, vakıflar daha özgür bir ortama kavuşmuştur. Cemaatler 1983 sonrası demokratik ortamdan en çok yararlanan gruplar oldu; çünkü onlar hem şeffaf olmayan yapılarını korumuş hem de şeffaflaşan Türk siyasi ve toplumsal ortamından daha fazla konum elde edebilmişlerdir. 1985 ve sonrasında cemaatler sadece din öğretimi ve maneviyat eğitimi ile uğraşan yapılar olmakla kalmadı, daha fazla ve geniş bir ilgi alanına sahip oldu. Sahip oldukları insan kaynağını ticari/mali kazanımlar elde etmek için seferber etti. Devlet bürokrasisinde gizlice örgütlenmeye ve bu konumlarını kendi mensupları lehine kullanmaya ve dolayısıyla devletteki kadroları liyakat kriteri dışında suiistimal etmeye başladılar. Cemaatler bir taraftan şeffaf olmayan yapıları ile kendilerini korumaya alırken aynı zamanda şeffaf olmayan ilişki ağlarını kendileri lehine bir fırsata çevirdiler. 1990'lar boyunca ama özellikle 2000 sonrasında şirketler, holdingler kurdular, okullar açtılar. Kısaca bir maneviyat okulu olarak başlayan ve din öğretimindeki boşluğu doldurmak için ortaya çıkan dini cemaatler bugün gelinen noktada ilk çıkış amaçlarını tamamen terk etmemiş olsalar bile bu amaçlardan oldukça uzaklaşmış görünüyorlar.

Hemen hemen tüm siyasi partilerin ama özellikle muhafazakâr olanların cemaatlerle ittifaklar kurması, onların halk nezdindeki itibarını ve oy potansiyelini kullanma yönünde istekli olmaları cemaatlere mutadın dışında bir büyüme fırsatı sunmuş oldu.

Bu bağlamda İsmailağa, yıllardır çeşitli sağ partiler ile ilişkisi olan bir cemaattir. AK Parti kurulana kadar Milli Görüş Hareketi'ni yani Necmettin Erbakan'ı destekleyen İsmailağa Cemaati, Abdullah Gül ve Recep Tayyip Erdoğan'ın Refah Partisi'nden ayrılıp AK Parti'yi kurmasından sonra AK Parti'yi desteklemeye başlamıştı. Özellikle seçim zamanlarında; cemaatin önde gelen isimlerinin, müntesiplerinin hangi partiye oy vereceklerine yönelik resmi ya da gayri resmi bir açıklamaları bulunmazken, son yıllarda iktidar partisine destek açıklamalarında bulunduğu da görülmektedir. Önceki seçimlerin tam tersi bir yol izleyerek

gerek sosyal medya gerekse eğitim verdikleri medreselerde siyasi tercihlerini dile getirip, iktidarda olmasını istedikleri parti hakkında propagandalar yürütmüşlerdir. Başkanlık referandumunu zamanında da İsmailağa Cemaati'nin resmi internet sitesinde; "Ümmetin birlik ve selâmeti ile bu yolun yolcusu olanların muvaffakiyetlerine dua ediyor, Mevlâ'mızdan Ülkemiz ve bütün İslâm dünyası için sulh ve salaha vesile olması niyazıyla 16 Nisan'da "EVET!" diyoruz." İfadeleri yayınlanmıştı.

Bu duruş değişikliğinin bir önemli sebebi, Gülen Cemaati ve Ak Parti arasında yaşanan gerilimin 2016'da Fetullahçı Terör Örgütünün (FETÖ) darbe girişimi ile sonuçlanması, siyasi tercihin artık gizli kalmaması ve milli bir mesele haline gelmesidir. Öte yandan Mahmut Efendi'nin, cemaatin politik duruşunu değiştirecek ya da yön verecek herhangi bir açıklamayı kati suretle yapmadığını savunan bazı cemaat mensupları, cemaatin içerisindeki fikir ayrılıklarından doğan müstakil diğer grupların ise tam aksi yönde fikir beyan ettikleri görülmektedir.

İrfan Özet, bu ilişkiyi "meşruiyet alanı" kavramıyla şu şekilde tarif ediyor:

Türkiye'de özellikle sağ-muhafazakâr siyaset paydasında buluşan aktörler ve partiler için İsmailağa, geçmişten günümüze önemli bir meşruiyet alanı. Nitekim cemaat habitusu içerisinde yetişen kuşakların siyasal alana dair okumaları ve eğilimleri, sağ-muhafazakâr siyaseti tatmin edecek hayli yüklü anlamlara sahiptir. Örneğin saha araştırma süreci boyunca yaşanan seçimlerde, cemaat bağlılarının sürekli olarak 28 Şubat döneminde basılan Kur'an kursları ve kamu kurumlarında örtünerek eğitim almalarının önüne geçildiği 'travmatik' manzaraları sahne önüne koyduklarını görülmüyordu. Bu motivasyonlar ise, son tahlilde cemaat etkilerine açık kitlenin AK Parti siyaseti ekseninde buluşmasını sağlıyordu.

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve 11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün de geçmiş dönemde cemaati ziyaret ettiği biliniyor. Erdoğan'ın 10 Ağustos 2014'te yapılan

Cumhurbaşkanlığı seçimine bir gün kala Mahmut Ustaosmanoğlu'na yaptığı ziyaret, ajanslara çok dikkat çekici bir fotoğraf karesi olarak düşmüştü. Erdoğan köşke çıkıp, Ahmet Davutoğlu Başbakan olduktan sonra bu defa Başbakan olarak Davutoğlu da Mahmut Ustaosmanoğlu'nun oğlu ile yan yana fotoğraf vermişti. Yine Mahmut Efendi'nin kardeşi İsmail Ustaosmanoğlu'nun cenaze töreninde takkesiyle cemaat önderleri ile saf tutan Ahmet Davutoğlu'ndan beş gün sonra da cenazeye katılamayan Abdullah Gül'ün cemaat lideri Mahmut Ustaosmanoğlu'nu ziyaretinden görüntüler kamuoyuna yansımıştı.

Devletin üst kademelerinden cemaat liderine yapılan bu ziyaretler, İsmailağa Cemaati'nin bir rol model olması cihetiyle seçim öncesi cemaatlere karşı bir jest pratiği oluşturma ve Gülen cemaatinin tasfiyesinden sonra oluşan boşluğu doldurma olarak yorumlanmıştır. İktidar ile bir gönül bağının mevcudiyeti de bu fotoğraf karelerinin okunma biçimleri arasında yer almıştır. Cemaat tarafından kendi internet sitelerinde yapılan açıklamada ise, özellikle Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın ziyareti esnasında şeyhleri Mahmut Efendi'den hayır duasını ve himmetlerini istediği de duyurulmuştur.

Cemaat/Tarikat liderlerinin siyasi arenada üst düzey ilgi görmelerinin esas nedeni şüphesiz ellerinde tuttıkları blok oy potansiyelidir. Bu potansiyel, büyük kitleleri, mobilize etmek için çok büyük harcamalar yapan ve yoğun bir emek sarf eden politikacıların daha az çabayla aynı hedefe ulaşabilmesi anlamını taşımaktadır.²⁴

Bu minvalde İsmailağa Cemaati, iktidar partisi ile sergilenen yakınlık karelerinin, bu cemaati “siyasetli cemaat” haline getirdiği yanlışına karşı bir açıklamada bulunmaktadır.

²⁴ Hüseyin Raşit Yılmaz, “Sosyal Etki Bakımından Türkiye’de Tarikat ve Cemaat”, 2023 Dergisi, (Şubat 2012).

Bu açıklama paralelinde seçimlerde oy vermenin siyasi olduğu kadar dini bir vebalinin de olduğunu, kişilerin tercihleri üzerinde tartışmaya girmenin, partililik yapmanın, parti uğruna ihvan addedilen cemaat müntesiplerinin kendi içinde ve dışarıdan herhangi biriyle tartışmasının

doğru olmadığını ve bu tür tartışmaların; imanı zedeleyerek cemaat düsturuna aykırı biçimde fitne tohumları ekeceği belirtilmektedir. Daha önce de vurgulandığı gibi cemaat, devlet içerisinde kendilerine sempati kazandıracak bir pay talep etmediklerini savunmaktadır.

İsmailağa Cemaati adına beyanda bulunmanın, görüş bildirmenin “vakıf heyeti” ne ait olduğu ve bu hususun cemaat mensuplarının malumu olduğu özellikle vurgulanmaktadır. Geleneklerinde politik ve siyasi konulardan uzak durmanın var olduğunu vurgulayan cemaatin önde gelenleri, her ne kadar İsmailağa’dan yetişme hocalarının kendi sohbet kürsülerindeki siyasi direktifleri aksi yönde bir yöntemi uygulasa da bunun, şeyhlerinin izni ve izahı altında yapılmadığının da bilinmesini istemektedirler. Bu kişiler günlük siyasi ve politik konulara karşı mesafeli duruşun, kendilerine Efendi Hazretleri’nden tavsiye olduğunun altını çizmektedirler. Bu ikircikli beyanlar gösteriyor ki cemaatin merkezi ve taşra olmak üzere birçok karar mekanizmaları mevcut ve siyasi inisiyatif ise cemaat müntesiplerinin kendi muhasebelerine bırakılmış durumdadır.

Devletin İsmailağa Cemaati ve diğer cemaatlere karşı değişen algısı ise şu şekilde özetlenebilir:

Türkiye’nin 15 Temmuz 2016’da dini istismar eden Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) eliyle maruz kaldığı ihanet ve darbe girişimi, ülkede dernek, cemaat, tarikat veya vakıf adıyla faaliyet yürüten dini yapıların derinlemesine incelenmesini zaruri hale getirmiştir. Türkiye’deki dini oluşumların sahih İslami esaslara uygunluk açısından incelenmesi dini duyguları istismar eden, hakikati tekelinde gören, hedefine ulaşmak için her yolu mubah sayan, din hizmetlerini güç

devşirmeye ve çıkar sağlamaya matuf bir araca dönüştüren, baskı ve şiddet üreten bazı dini görünümlü yapıların oluşmasına engel olacağını ifade eden DİB raporundan hareketle; diğer cemaatlerle birlikte İsmailağa Cemaati de hem devlet hem toplum içerisinde kendilerini konumlandırma biçimleri, gizli ve aşikar yapılanma arzuları, göz önünde tutularak geçtiğimiz yıllara nazaran daha sıkı bir mercek altında incelenmektedir.

2.3.2. Toplumun Nezdinde Konum

Modern İstanbul'un göbeğinde dini bir alt kültür olarak İsmailağa Cemaati'nin geleneksel varoluşlarına, saklanılmış yaşam tarzlarına bağlı kalmaları ve tasavvuf geçmişleri ilginç bir gizem yaratmaktadır. Onların kendine özgü dünya görüşleri, misyonları, Ortodoks İslami tutumları ve devlet kurumlarına yönelik şüpheciliği, üyeleri için muhafaza ettikleri korunaklı mekân tayinleri, moderniteden feragat eden minimalist yaşam tarzları ile kendi inşa ettikleri kimlikleri, toplumun nabzında cemaat/tarikat yapılanmalarına karşı farklı incelemelerin kapılarına imkân tanımaktadır.

Türkiye'de özellikle kıyafetleri, sosyal alanlardaki gizemli yaşama biçimleri, kamusal alan ve sivil toplum kuruluşlarındaki rolleri nedeniyle hangi cemaate mensup oldukları konusunda tahmin yürütüldüğünde; en isabetli okumaların İsmailağa Cemaati üzerinden yapılacağı kuşkusuzdur. Cemaatin, Nakşibendiliğin Sufi öğretilerine sıkı sıkı bağlılığı ve geleneksel İslami kodların okunuş biçimi yönünden en farklı dini yapılanma olduğu göze çarpmaktadır.

1990'lı yıllardan önce İstanbul Fatih-Çarşamba merkezli küçük ölçekli, içe dönük dışa kapalı, gelenekçi ve modernliğe antipatik duruşlu bir oluşum iken; şimdilerde Türkiye sathında ekonomik, politik ve hukuki süreçleri etkiler hale gelen bu çevrenin zaman içinde tıkanacağı,

(Ruşen Çakır'ın deyimiyle) yalnızca folklorik bir öge olarak kalacağı şeklinde öngörüler vardı. Oysa zamanla görünürlüğü ve iddiaları artan cemaatin, anti-modernist tutumlarının günümüzde nereye evrildiği konusu toplumun değişen algısında açıklayıcı bir segment olmaktadır.

Modernleşen Türkiye'de, cemaatin toplum nezdinde etkilenme serüvenini Tayfun Atay ise şu şekilde sıralamaktadır: “1990’lardan itibaren bazı “iç” ve “dış” sebeplerle İsmailağa Cemaati’nin “klasik” yapısının değiştiği öne sürülebilir. Dış sebeplerden ilki, 1990’lardan itibaren Türkiye’de özel televizyonların yaygınlaşmasıyla bir medyatik patlamanın yaşanması... Bu, ilerleyen süreçte başta internet olmak üzere diğer medya teknolojilerinin eklenmesiyle daha da ivme kazanan bir gelişmeydi. Bunun sonucunda görsellik, hayatın içinde en önemli unsur haline geldi. “Görsel kültür” Türkiye’inde kural, artık her şeyin ancak görünür olabilirse var olabileceğiydi. İçte kapalı İsmailağa Cemaati’nin memleketteki bu yeni havadan etkilenmediğini söylemek zor. Nitekim bugün Cemaatin içinden Cübbeli Ahmet Hoca gibi spektaküler²⁵, medyatik ve hatta “mizahî” bir figürün çıkmasının da bu gelişmeyle ilintisi olsa gerektir. İkinci “dış” gelişme, tabii ki “28 Şubat”... Darbe’nin popüler katmanlardaki icraatının en göze çarpan boyutlarından biri, tesettürlü kızların üzerine gitmek ve “ikna odaları” idi kuşkusuz. Ama ekranlara sıkça düşen bir diğer icraatı da Fatih-Çarşamba’daki cemaat mensuplarının kılık-kıyafet açısından “tedip edilme” girişimleriydi. Cemaat, bu süreçte kamuoyunun gündemine sıkça gelip, çokça eza çeken çevrelerden biri olarak görüldü, daha doğrusu “görüntülendi”. Bunun, özellikle 28 Şubat “mağduriyeti”nden çıkan AKP iktidarı nezdinde cemaatin itibarını artıran bir durum olduğu düşünülebilir. İsmailağa Cemaati’nin yükselişinde bazı “iç sebepler”e işaret etmek de mümkün. Şöyle ki “post-tarikat” bir hareket olarak değerlendirilebilecek Fethullahçılığın giderek kitlesel rağbet gören ana mecra haline gelmesiyle tarikatlar, özellikle de Nakşibendîlik kritik bir evreye girmişti. Ülkedeki en etkin

²⁵ Spektaküler: İngilizce “spectacular” kelimesinin Türkçeleştirilmiş halidir. Muhteşem, olağan üstü, göz alıcı, gösterişli, anlamlarına gelmektedir. (TDK)

Nakşî çevre, MSP-RP ve AKP siyasal kadrolarını yetiştirmiş olan Şeyh Mehmed Zahid Kotku'nun İskenderpaşa Cemaati, onun ölümünden sonra inişeydi. Kotku'nun damadı olan yeni Şeyh, İlahiyat profesörü Esad Coşan, özellikle Erbakan ve çevresi tarafından Kotku kadar

itibara mazhar olmadı. Coşan'ın da ölümünden sonra bu çevre iyice sönümlendi. Aralarında bir “mürit-mürşit” ilişkisi olmasa da İsmailağa Cemaati'nin lideri Mahmut Ustaosmanoğlu, Şeyh Kotku'ya karşı hürmetkâr olmuş ve o sağken hayli mütevazı bir irşat faaliyeti sürdürmüştü.

Kotku'nun vefatı, Mahmut Hoca'nın da önünü açtı bir bakıma. İskenderpaşa'nın yeni şeyhi Esad Coşan'ın ilahiyatçı kimliği “sûfi”liğini destekleme yönünde bazı bakımlardan katkı sağladıysa da “tarikat İslâmı”nın talep ettiği “geleneksel karizma”nın “daha çok mektepli”

Coşan'dan ziyade “daha çok alaylı” Mahmut Hoca'da olduğu ortadaydı. Bu süreçte İsmail Ağa Cemaati, Ruşen Çakır'ın deyişiyle “metropoldeki taşra”nın sesi olmaktan çıkıp “taşralaşmış metropol”ün hâkim Nakşî çevresi oldu. Oradan da Türkiye taşrasına alabildiğine açılmak, yukarıda kaydedilen diğer gelişme dinamikleri doğrultusunda çok zor olmadı. Memleketin Nakşî topografyasında oluşan boşluk, “post-tarikat” Gülen hareketinden gelen rekabetin kışkırtması, medya-magazinel kültürel atmosferin itkisi ve 28 Şubat'ın “mağdurdan muktedir” üreten etkisi... Bunlar, İstanbul'da bir “getto”dan ibaret olan İsmailağa Cemaati'nin kabuğunu kırmasına katkıda bulunduğu öne sürülebilecek dinamiklerdir. Bugün Türkiye'de gerek toplumsal gerekse siyasal süreçlerde hayli mesafe kat etmiş bir oluşum artık. Öte yandan bir aralar Fethullahçılık karşısında inişe geçmiş Nakşîliğin, “restorasyon” a uğramış kolu olan İsmailağa Cemaati aracılığıyla yeniden canlanması şeklinde bir durumla karşı karşıya olunduğu da söylenebilir.”

Türkiye'nin en mutaassıp ve modernlik karşısında en çatık-kaşlı Nakşî grubu addedilen cemaatin bu değişim sürecinin nerede ivme kazandığına dikkat edilecek olunursa; Karşı

oldukları birçok teknolojik ürünün özellikle 2000’li yıllardan sonra önce hanelerine, daha sonra irşad vazifelerini eda ettikleri kurum ve internet araçlarına girmesiyle hız kazandığı söylenebilir. Türkiye’de dini hayata geçirme hususunda katı disiplinleri olan, hassaten Mahmut Efendi’nin İslami normlardan en küçük bir sapmaya dahi müsamaha göstermeyişi, tesettüre harfiyen uygun pardösü giyse bile çarşafa girmemiş “mümine” yi ve sakalsız erkeğin yaşantısını bidat sayan çizgisi ile modern çağın getirilerine maruz kalmış, muhafaza ettikleri değişmeyen kaideleri ile de toplumun dikkatini çekmeye devam etmiştir.

Bir dönem Fatih-Çarşamba’da kendisini dış dünyaya kapamış, adeta inziva halinde bir sosyal yaşam süren cemaat, artık gayet cüretkâr biçimde kentin her yerinde, hatta en sosyetik muhitler de bile kendini duşa vurur hale gelmiştir. Toplumun bazı kesimi, Fatih Çarşamba bölgesini özellikle tek tip giyimleri, cemaat dışından ve kendilerine tesettür anlamında benzemeyenlere karşı bakış açıları hasebiyle, bu sınırlı bölgeyi küçük bir İran olarak görmekteydi. Bu bölge dışında cemaat mensuplarının görünürlüğü fazla olmadığından, Çarşamba semti bu benzetme ile karşı karşıya kalmış, hatta bazılarının herhangi bir sebeple gezmeye çekindiği, insanın kendini başka bir ülkede hissettiği bir yerdi. Oysa, şimdi o bölgenin bir ucu İstanbul Kayabaşı’nda, diğer ucu Gebze’de; bir ucu Şile’de, diğer ucu Yalova’da denilebilir. Dolayısıyla görünürlük arttıkça ve İstanbul gibi metropol bir kentin olanaklarına entegre olundukça hem sempati hem de antipati duyanlarının gözünde normalleşme sürecinin başlamasına sebep olmuştur.

Cemaati sadece dışardan gözlemleyen, dahil oldukları halkanın çok uzağında kalan, antipatik düşünceler besleyen kesimin “kara çarşafli, gerici, itici, hatta irticacı” söylemlerine maruz kalan cemaat, bununla baş edebilmeyi modern çağda yapılan en güzel cihat olarak gördüğünü ifade etmektedir.

Bu dini oluşumun disiplinine tam olarak girme cesaretini bulamasa da, toplumun kendilerine sempati duyan kesiminde ise; devletin resmi eğitim kurumlarındaki öğretilerin dini hassasiyet çerçevesinde değerlendirildiğinde, İsmailağa Cemaatinin resmi ve gayri resmi medreselerindeki dini eğitimine kıyasla yetersiz olduğu ve bu cihetle daha muhafazakâr nesil yetiştirmek için cemaatin kurumlarının tercih edildiği de görülmektedir.

Öte yandan Mahmut Ustaosmanoğlu'nun yaşlı ve hasta olması nedeniyle yapı içerisinde bazı isimler etrafında birbirleriyle çatışan/çekişen müstakil gruplaşmaların olduğu daha önce belirtilmiş olup, cemaatin kahir ekseriyetinin kanaatinde ve toplum nazarında bu indirgemeci tercihlerin cemaate bağlılıkta sebat gösterenleri ayrıştırma riski taşıdığı; birlik, beraberlik ve hatta aynı dava kabulünü de olumsuz etkilediği görüşleri de yer almaktadır. Son dönemlerde medyaya yansıyan; Umre vazifesinde iken İsmailağa Cemaati'ne bağlı iki farklı grubun kutsal topraklar da dahi kavgaya varan ayrılıkları, özel TV kanallarında cemaat hocalarının fihhi reddiyelerinin atışmalara kadar uzanışı, icazet almaksızın cemaatin adı altında yürütülen şifa hocalarının bireyselleşen maddi kazanç kapıları gibi itici bulunan faaliyetlerin, cemaatin toplum nazarında kabulü noktasında yer alan zorluklar arasındadır.

Son olarak, devletin cemaatlere karşı hukuki tavrının 15 Temmuz darbe girişiminden sonra değişmesi ile toplumun da bu gruplara karşı mesafe ve şüphesinin arttığı yapılan araştırmalarda gözlemlenmektedir. Türkiye'nin önde gelen anket şirketlerince (MAK Danışmanlık) yapılan *Dine ve Dini Değerlere Bakış Araştırması*²⁶, na göre; katılımcıların yüzde 50'si 'Dini grup, cemaat ya da tarikatların denetlenmesi gerektiğini düşündüğünü' ifade ederken, herhangi bir cemaat ya da tarikata mensup olmayanların oranını ise yüzde 60 olarak

²⁶ Bu çalışma 12-18 HAZİRAN 2017 tarihleri arasında TÜRKİYE'DE TOPLUMUN DİNE VE DİNİ DEĞERLERE BAKIŞI ARAŞTIRMASI üst başlığı ile MAK DANIŞMANLIK tarafından 30 Büyükşehir ve (Ağrı, Aksaray, Artvin, Bayburt, Bitlis, Bolu, Düzce, Elazığ, Giresun, Gümüşhane, Karaman, Karabük, Kars, Kastamonu, Kırıkkale, Kırklareli, Kütahya, Nevşehir, Osmaniye, Sinop, Bilecik, Yozgat, Uşak) 23 il, 154 ilçe de 5400 kişi ile yüz yüze görüşmelerle yapılmıştır.

vermektedir. Dolayısıyla bunun gibi kamuoyu araştırmalarının konusu kapsamına giren İsmailağa Cemaati de toplumun potansiyel tehdit listesinden nasiplenen dini grupların üst sıralarında konumlandırılmaktadır.

2.3.3. Mesafe Tayini ve Yönelimler

Cemaatin içinde yaşanılan toplumun diğer birey ve cemaatleriyle ne türden ilişkiler kurması gerektiği kıstasları, tavsiyeleri sorgulanamaz kurallar olarak kabul edilen şeyh Mahmut Ustaosmanoğlu'nun öğretilerinde ve cemaatin önde gelen hocalarının sağlaması yine şeyhleri tarafından yapılan kanaatleri ile belirlenmektedir. Ruşen Çakır'ın modern Türkiye'nin bağrında bir "İslam gettosu"nun temellerini attığını düşündüğü cemaatin; kendi küçük cemaatlerini içinde yaşadıkları topluma karşı bir güç olarak tanımlamaları, doğal olarak içinde yaşadıkları toplumu da kendi küçük cemaatlerine karşı bir güç olarak tanımlamalarına neden olduğu için, birbirlerine daha da sıkı kenetlenerek kendini toplumdaki daha da yalıtmasına sebep olmaktadır. Cemaat dışındaki İslami çevreleri de, özellikle kılık-kıyafet konusunda eleştiren İsmail Ağa Cemaati yalnızlığı, kapalılığı bir erdem olarak sunarken, kendilerine yöneltilen eleştirileri İslami hassasiyetin dışında ve dini grup savaşlarına alet edilmek maksadıyla gerçekleştiğini düşünmektedir.

Diğer dini grupları ve özellikle İlahiyat camiasından birçok akademisyeni karşısına alarak, internet resmi sitelerinde ve hatta kitaplarında reddiyeler üzerinden cevap vermeyi tercih eden İsmailağa Cemaati, bu kapışmalardan beslenerek popüler gündemin mütemadiyen bir parçası haline gelmektedir.

Diyanet'in herhangi bir fetvasında ya da resmi bildirisinde, İlahiyat Fakültelerindeki eğitim faaliyetlerine ya da ders içeriklerine vakıf olduklarında, özellikle popüler kültürün parlattığı bir İlahiyatçının kamusal ya da özel alanlardaki dini söylemlerine denk geldiklerinde her daim teyakkuzda olan İsmailağa Cemaati, tüm bu oluşumların anlatılarına karşı olduğunu göstermek için, ilmi delilleri hızla tüketerek reddiyeler hazırlamaktadırlar.

Yaşar Nuri Öztürk, Hayreddin Karaman, Mehmet Okuyan, İhsan Eliaçık, Edip Yüksel, İlhami Güler, Mustafa İslamoğlu, Mustafa Öztürk, Abdülaziz Bayındır, Bayraktar Bayraklı, Süleyman Ateş, Zekeriya Beyaz, Şaban Ali Düzgün, Hüseyin Atay, Caner Taslaman, Mustafa Karataş gibi İlahiyatçı/yazarlar, İsmailağa Cemaatinin reddiye çemberinden geçen en bilinen isimler arasında yer alır. Sistem öncelikle, herhangi bir ilahiyatçının fıkhi, felsefi ya da güncel bir mesele hakkında yapılan açıklamanın ya da bir kitap pasajındaki ibarenin tespiti ile çalışmaktadır. Ardından cemaat, yayın organlarında yine cemaatin yetiştirmiş olduğu kalemi kuvvetli kabul edilen hocalar tarafından; “Sapıklık”, “Misyoner İtirafı”, “Kur’an’a İftiralar”, “Cehalete Karşı Sahih İlmî Reddîyeler”, “X İlahiyatçının Hezeyanları” şeklinde başlıklar atılarak, İslam'ın tahrif edildiği iddia edilmektedir.

İlahiyat Fakültelerindeki derslerin; İslam dininin ana kaynaklarından biri olan içtihadın ve mezhep imamlarının hedef seçildiği, mezhep inkârlarının yapıldığı, hadislerin fütursuzca çekiştirildiği, zaman zaman âlim ve evliyaların kötülendiği, ilmi kaynakların yetersiz bulunduğu 45 dakikalık küfür öğretileri olarak gördüklerini bildiren yazılar yayınlamaktadırlar. Bugün gelinen noktayı şu ifadeler ile özetlemektedirler:

“Bir Müslüman için, Kur’an-ı Kerim kâfidir. Herhangi bir kimse, Kur’an-ı kerim mealini alıp, okuyarak öğrendikleri ve anladıkları ile dinini yaşayabilir. Anladığı doğru veya yanlış ne olursa olsun, yaptıklarından ahirette hesaba çekilmez, azaba duçar olmaz, ayrıca peygamberin açıklamalarına da ihtiyaç yoktur. Peygamberin açıklamalarına ihtiyaç vardır diyen dinden çıkar.

Çünkü Peygamberin görevi, Kur'an-ı Kerim'i getirmekle bitmiştir." şeklindeki yorumların hemen hemen tüm İlahiyat Fakültelerinde hâkim görüş haline geldiğini düşünmekte ve İlahiyatçılara karşı mesafenin giderek katı bir şekilde açılması gerektiğini cemaat gündeminde tutmaktadırlar.

Birkaç İlahiyat talebesinin kendilerine giderek yakındıkları durumu ise örnek kabilinden sunmaktadırlar:

"Kırk beş kişilik sınıfta ehli sünneti, âlimleri, mezhepleri savunan 3-5 kişi kaldık. Hocalar her fırsatta bizi aşağılıyorlar, çağ dışı kalmakla suçluyorlar. İmam-ı Azâm'la, diğer eski âlimlerle, fetvaları ile alay ediyorlar. On dört asırlık birikimi bir çırpıda ret ediyor, her fırsatta da kötülüyorlar. Hadislere şüphe ile yaklaşıyor, Kur'an-ı Kerim'i de sanki kendilerine inmişçesine istedikleri gibi yorumluyorlar. Tabii ki, biri başka türlü diğeri başka türlü yorumluyor. Hal böyle olunca da öğrencide dine karşı şüphe, soğukluk meydana geliyor."

Özellikle Ankara İlahiyat Ekolü'nün İslam'ı temelden yıkma amacıyla kurulduğuna kani olan İsmailiğe Cemaati, İmam Maturidi'yi istismar ederek milli bir din projesini hayata geçirmeye ve ideolojilerini İmam Maturidi'ye söyletmeye çalıştıklarını düşünmektedirler. Ayrıca başında Ali Bardakoğlu ve Mustafa Öztürk gibi isimlerin bulunduğu KURAMER'i sözde Kuran Merkezi Araştırmaları Merkezi olduğunu, kısacası Kur'an perdesi altından "Kur'an'ı daha doğru anlama" aldatmacasıyla aslında bütün güçlerini Ehli Sünnet inancına karşı savaşa ve Mutezileye ait çöpe atılmış fikirleri tekrar canlandırmaya harcayan, İmam Maturidi üzerinden milliyetçi bir din inşa etmeye çalışan bir yapı olduğunu iddia etmektedirler.

Cemaatin ileri gelen hanım hocalarından *Asuman Hoca*, İlahiyat Fakülteleri hakkındaki düşüncelerini şu şekilde dile getirmektedir:

Benim oğlum bizim medreselerimizde okudu ama dışardan İlahiyatı da bitirdi. Şuanda İstanbul'da Fıkıh alanında master yapıyor. Mesela bir gün derse içerden girmeyi deneyince; 'Bir günde bana fenalık geldi anne' dedi. 'Hadis yok, tefsir okumayın' demiş hocaları. Adını şuanda hatırlamıyorum hocanın... "Hepiniz Arapça okuyorsunuz zaten, dolayısıyla hepiniz tefsir yapabilirsiniz" demiş. Bunlar nasıl hoca? Bu adamlar dini bilgiler veren eğitim kurumlarında nasıl evlatlar yetiştiriyor ben anlamıyorum. Ve oğlum, yüksek lisans derslerinin küçük bir hoca odasında kızlı erkekli sıkış tepiş bir halde yapıldığını, özellikle kız talebelerin daha aktif olup hiç çekinmeden sıklımadan, yüksek sesle hoca ve diğer erkek talebelerle münazaralarda bulunduğunu söylüyor. Ar, edep, erkân kalmadı anlıyor musunuz? Benim oğlum, edebinden başını dahi kaldıramamış. Biz bu okullara kızlarımızı göndermezken, şuanda erkek evlatlarımızı bile gönderemez hale geldik. İlahiyat fakültelerinin geldiği nokta ortada...

Cemaatin Diyanet, İlahiyat fakülteleri ve hocaları hakkındaki yaygın görüşünü özetlemek gerekirse; bu kurumlardaki eğitim sisteminin, sorunlu olduğunu düşündükleri siyasi ve teolojik görüşlerin karar verici organlar üzerindeki dini hassasiyetlere uymayan tezahürleri yüzünden kaynaklandığını ve bu kurumlardaki dini söylemlerin gitgide daha da sekülerleştiğini düşünmektedirler.

Öte yandan cemaat, diğer dini yapılanmalara karşı da oldukça mesafeli ve İslam'ı anlayıp yaşama noktasında kendilerine yaklaşabilmiş bir yapının henüz olmadığı konusunda hemfikir görüşler bildirmektedirler. İslam'ın özellikle giyim noktasındaki en doğru temsilinin cemaatin değişmez kaidesi haline gelen çarşaf, cübbe ve sarık ile mümkün olması, bu şartı sağlamayan diğer cemaatlere karşı keskin duruşun tayin edilmesinde en önemli sebepler arasında yer almaktadır. Pardösü, ferace, tunik, ev dışında örtülen şal-eşarp ve diğer birçok tesettür biçimlerini modernizmin aşıladığı, Kur'an-ı Kerim'deki tesettür emrine hizmet vermediği, dolayısıyla insanın zayıf kaldığı noktada kendine göre yorumlar yaptığı bir konu olarak görülmektedir. Görüntüden taviz vermeyen İsmailağa Cemaati, sokakta yürüyen bir çarşafli kadının ya da cüppeli, sarıklı, sakallı bir erkeğin İslami kimliği en güzel şekilde yansıttığını

düşünür ve cemaate tabi olmak isteyenlere evvela bu konu üzerinden hassasiyet beslemeleri istenir.

Araştırmanın katılımcı gözlem yönteminin uygulandığı medrese ziyaretlerinden birinde geçen şu sohbet, İsmailağa Cemaati'nin özellikle giyim tarzı konusunda diğer dini grup/cemaatlere karşı tutumunu özetler niteliktedir:

Bakınız Fetullahçılara ne hale geldiler. En başından beri bunların lüks içinde yaşayıp, gencecik çocukları illa da okumaya yönelten, küfre dayanan dini eğitim metodları onları rezil rüsva etti. Sen o çocukları at yarışına hazırlarlar gibi derecelere girmesini sağlamak için kırk türlü ihanet tezgâhı kurarsan, daha o yaşta vatanını satmayı öğrettin demektir. Önce kalemi eline alır hile ile bir yere gelir, sonra devletin silahını alır bu ülkenin masum evlatları ile karşı karşıya gelir. Ve bunların en büyük zaafı zaruri eğitim oldu. Şimdi diğer cemaatleri de bizleri de didik didik incelesinler. Bizim ne holdinglerimiz, saraylarımız ne de amacını aşmış karma eğitim kurumlarımız var. Devletimizin hiçbir koltuğunda, ihvanlarımızın gözü olmadığına gözüm kapalı kefil olurum. Sizler de olun kardeşlerim. Biz, şeyhimizin himmetleri ve Allahın izniyle emr-i bi'l-maruf ve nehy-i ani'l-münker yapmakla memur insanlar olduk, olacağız da... Onlara zor gelen ne varsa, bizim nefsimize de zor gelmesine rağmen biz cihat ettik. Modern çöplüğün içinde kokuşan başı kapalı bir nesil peyda oldu görüyorsunuz. Başına bir bez parçası bağlayarak, tüm vücudunu ve makyajına bulduğu yüzünü sergiye çıkarıyor. Sorsan X cemaatine gönülden bağlı. Sokakta çarşafı, cübbeli, sarıklı birini görünce ya görmemezlikten geliyor ya da şeytan görmüşe dönüyorlar. Çünkü kendi doktrinleri yıllar boyunca aşındı ve şimdi modanın kölesi haline gelmiş bir tesettür ile asimile oldu bu cemaatler. Parmağındaki gümüş yüzükle belli etmeye çalışıyor Müslüman olduğunu, onu çıkarsa bir Hristiyan'dan ayırt edilecek hali kalmadı sokaktaki erkeklerin de... Bizim kılık kıyafetimiz bir ayetin vücut bulmuş halidir. Bizlerle itişip kakışana kadar, kitabımız aynı kitap ise kendi görüntülerini düzeltip, neye hizmet ettiklerini bir düşünsünler.

Eğitim alanında da diğer cemaatlere kıyasla hem geleneksellik algısı hem de metod olarak farklılık göstermektedirler. Örneğin; Mahmut Ustaosmanoğlu'nun bir dönem başlılık gösterdiği İskender Paşa Dergâhı'ndan en önemli farkı, onlar gibi hadis-sünnet temelli bir eğitim yerine fıkıh temelli bir tasavvufi faaliyet yürütmesidir. Hanefiliğin kurucusu İmamı

Azam Ebu Hanife'nin ve onun fihhi öğretisine sarsılmaz bir şekilde bağı olan sonraki fakihlerin içtihat ve fetvalarını bugün olduğu gibi taklit etmeye çalışan Mahmut Hoca, modern dünyanın tüm yeniliklerine büyük bir şüpheyle yaklaşıyor ve bunların büyük bir kısmını (genellikle sorgulama ihtiyacı bile hissetmeden) kökten reddediyor. (Çakır, 1990: 62).

3. BÖLÜM

3.1. Cemaatin Cinsiyet Telakkisi ve Ataerkillik Örüntüleri

Toplumsal cinsiyet²⁷ konusu, modern zamanın din temalı tartışmalarında başat konular arasında yer almaktadır. Erkekler ve kadınlar arasındaki psikolojik, sosyal ve kültürel farklılıklara gönderme yapan²⁸ ve kültürün hemen her alanı ile bir şekilde ilişkili olan bir konudur.

Toplumsal cinsiyet rolü, cinsiyet tanımlarınca belirlenmiş tutum ve davranış kalıplarıdır. Bu rollerin içeriklerinin oluşturucuları, her ortamda farklı bileşenlerden oluşmaktadır. Toplumsal rollerin oluşturduğu ortam ise; statü, din, kentsel ya da kırsal kökene bağlı yerel özelliklerin yanı sıra kültürün küreselleşmesinden dolayı giderek karmaşıklaşan bir etkileşim ağını içermektedir. (Kandiyoti, 1997: 214)

Din ve toplumsal cinsiyet ilişkisinin sonuçları noktasında ise oldukça farklı saptamaların söz konusu olduğu da bir gerçektir. Konuya ilişkin yaklaşımlarda sıklıkla rastlanan bir durum,

²⁷ R. W. Connel toplumsal cinsiyeti, cinsiyetin sosyal inşası olarak tanımlamaktadır. (Bknz. Toplumsal Cinsiyet ve İktidar)

²⁸ Anthonny Giddens ve Philip W. Sutton, *Sosyolojide Temel Kavramlar*, terc. Ali Esgin (Ankara: Phoenix Yayınları, 2016), s.185.

ilgili ilişkiyi dinlerin kadınlar karşısındaki olumsuz sonuçlarının öne çıkartılmasının oluşturmasıdır. Görgül düzeyde çok sayıda kanıtları bulunmakla birlikte, din ve kadın ilişkisi konusunda bunun eksik kaldığı görülmektedir. Her şeyden önce dinler sadece bir tarafı oluşturmalarına karşılık, burada aktif yön bunlara tanınmakta, kadınların ise edilgen bireyler oldukları varsayıp, onların bu yapılar ya da kültürler tarafından belirlendiği şeklinde tek yanlı bir çözümlene yoluna gidilmektedir. (Toker, 2012: 727)

Modernleşen toplumun kadına kazandırdığı hak ve hürriyetler, kadının sosyal alanda görünürlüğünü artırmış ve bu durum dindar cenahın ‘Müslüman Kadın’ prototipi algısında ciddi kırılmalara neden olmuştur. Kadının ontolojik değeri, eğitim seviyesinin ve oranının artışı, kamuda veya özelde yöneticiliğe kadar ivme kazanan çalışma serüveni, sivil toplum kuruluşlarına katılım rağbeti gibi değişimler, bu kırılmaların kadına yönelik tartışmalara zemin hazırlamasına neden olmuştur.

Toplumun cinsiyet ve rollerine yüklediği mesuliyetler, cemaat/tarikat yapılanmalarındaki tezahürlerine bakıldığında giderek daha da ağırlaşmaktadır. İsmailağa Cemaati’nde kadınlar üzerindeki dini ve sosyal yaptırımların erkeklere nispeten daha katı oluşu, cemaatin cinsiyet telakkisine yönelik analizler yapılmasına olanak sağlamıştır. Yapılan mülakatlar, sohbetler ve katılımcı gözlem yöntemiyle toplanan verilere dayanarak, İsmailağa Cemaati’nde geleneksel ataerkil yapının hem erkek hem de kadınlar tarafından birlikte korunduğu ve bu durumun İslami kaidelerin bir gerekliliği olarak sunulduğu gözlemlenmiştir. Çalışmanın bu bölümünde; bir dini topluluğun cinsiyet görüşünün şekillenmesinde esas alınan kaideler ve modernleşmeyle birlikte değişen sürecin cemaat tarafından okunma biçimleri incelenmiştir. Bu esnada Şeyh Mahmud Ustaosmanoğlu’nun sağlığında yaptığı vaazlardan aktarılan sözlerine, cemaatin hatırı sayılır derecede ‘takva ehli’ kabul edilen hocalarının

kitaplarındaki konuya ilişkin bölümlere ve cemaate mensup kadın katılımcıların anlatılarına başvurulmuştur.

Günümüzdeki kadın ve erkeğin dinsel, sosyal ve cinsel zayıflıklarını ayrı ayrı kategorize eden cemaat; kadını kırılğan, aciz, korunmaya muhtaç bulurken, erkeği ise hassaten cinsel dürtülerinin sürekli uyarılmaya hazır halde olduğunu yansıtmakta ve bunun sebebini büyük çoğunlukta kadının toplumdaki görünürlüğüne artmasına bağlamaktadır. Dolayısıyla zamane erkeklerinin nefsi zayıflıklarına maruz kalmamak için, kadınların vakitlerinin büyük çoğunluğunu tek korunaklı yer olarak kabul ettikleri evlerinde geçirmesi gerektiğini söyleyen Mahmut Ustaosmanoğlu; ilim öğrenmemiş, medrese tedrisatından geçmemiş erkeği şu ifadeler ile betimlemektedir: (Hacıoğlu, 2016: 91)

“Şimdi erkekler duvarları, ağaçları karı zannediyorlar. Bir dede vardı ne dedi biliyor musunuz? Genç bir hanım gelse karşıma kendimi on beş yaşında hissediyorum. Bu zamanın erkeği soba borusu görse, onu da kadın bacağı zanneder. İşte erkeklerin anlık lezzetler peşinde koştuğu böyle bir zamanda, nazik ve zarif yapıda olan kadınlar, çok emin bir liman olan evlerinde kendilerini koruma altına almaya çalışmalıdırlar.”

Bahsi edilen erkek figürünün tarifinde; erkeği oldukça aciz gösteren sebep olarak, İslami ilimler öğrenmemiş olması esas alınmıştır. İlim medreselerinde yetişmiş erkekleri tenzih eden bu inanişe göre; sokaklar kadın avına çıkmış potansiyel dürtüleri engellenemeyen erkeklerle doludur ve kadının böyle bir ortamdan sıyrılıp evine kapanması elzem hale gelmiştir.

Kadınların naif, kırılğan ve hem beden hem de fitraten zayıf yaratılmış olduklarını söyleyen Mahmud Efendi, kendi nezaretinde hazırlanan *Ruhu'l Furkan Tefsiri*'nde yer alan Nisa Suresi'nin 34. ayetinin tefsirinde: “Erkeklerin akıllarının ve ilimlerinin kadınlardan fazla oluşu izaha ihtiyaç duyulmayan bir gerçektir.”²⁹ Açıklaması ile erkek aklının kadınınkinden

²⁹ Ustaosmanoğlu, *Ruhu'l Furkan Tefsiri*, 5. Cilt, s. 75

üstün olduğuna dair iddialarda bulunmuştur. “*Evlerinizde vakarla oturun.*” (Ahzab Suresi:33) ayetinden hareketle de, kadınların evlerinde oturmaları sadedinde şu ifadeleri de kullanmıştır: (Hacıoğlu, 2016: 88)

“Meryem valideye anasının kardeşi yanı dayısı Zekeriya (as) kefil oldu. Neden kefil gerekti? Çünkü hanımdır, bakkala gidemez, fırına gidemez, çeşmeye gidemez. Bizim hocalar hep Meryem’dir. Kasaba gidemez, gitse Meryemlikten çıkar. Anlayın kadın bir yere çıkamaz, çıkarsa kıymeti gider.”

“Kadın evinde durur, erkek sokakta yürür, evinde durmayan kadın pişmanlığından kafasını vurur.”

“Mümkün olsa sizin (kadınlara hitaben) yer altında tünellerden gitmenizi isterim.”

“Hadis-i şerife göre: ‘Kadın avrettir hiçbir şeyin görünmemesi gerekir. Hanım evinden çıktığı zaman şeytan ona bakıp der ki; ‘Aradığımı buldum. Bununla milleti yoldan çıkarırım.’ Kadın evinde Allah’a yakın olduğu gibi hiçbir yerde Allah’a yakın olamaz. Katiyen sokağa çıkmayın. Bu hadis kulağınıza küpe olsun.”

“Bir kadının yalnız başına pazara gitmesi beni utandırır.”

Kadının manen ilerleyeceği, ahlakını geliştireceği ve kişiliğini bulacağı yer olarak mutlak suretle evlerini işaret eden Mahmut Efendi, müridlerine bu nasihatleri emir cihetiyle vaaz etmiştir. Zamanla sağlık durumu ağırlaşan Mahmut Efendi, kürsülerin boş kalmaması için cemaatin hem kadın hem de erkek mensuplarının ayrı ayrı yapılanması suretiyle, sohbet dairelerinin çoğalmasını istemiş ve haftalık sohbet konuların içeriklerini yakın takibe almıştır. Düzenli bir şekilde yapılan bu vaazlar, Mahmud Efendi’nin icazetini almış sohbet hocaları tarafından verilmektedir.

Şeyhine ve onun telakkilerine bağlılığı ile bilinen İsmailağa Cemaati'nde, kadının evden dışarı adım atmasıyla erkeklerin kontrolsüz nefisleri için adeta bir fitne unsuru olarak toplumun ahlakını bozma yoluna girdiği düşüncesi, hem erkekler hem de kadınlar tarafından kabul görmüş bir düşüncedir. Bu konuda *Havva Hoca*'nın yaptığı sohbetlerinden birinde yaptığı şu ifadeler, bu kemikleşmiş düşünceyi destekler mahiyettedir:

Bakın hanımlar, buralara nasıl neyle geliyorsunuz bilmem. İlim öğrenmek için evlerinizden çıkmanız bir zarurettir zaten. Özel aracı olan için ne ala, fakat toplu taşıtlarda dikkat ediyordunuz musunuz kendinize onu da bilmem. Sıkış tepiş vasıtalarına binmeyin, kendinizi diğerleri ile aynı kefeye koyup rahat hareket etmeyin Allah aşkına! Omuzlarınızdan o uzun uzun çantalarınızı sarkıtıp, vücudunuzun şeklini şemâlini ortaya çıkarıyorsunuz. Topuz yapıp, acayip acayip ayakkabılar ile takırdıyorsunuz. Burası eğlence meclisi değil hanımlar. Efendi Hazretleri de İslam davası da razı değil bunlardan. Kadın, nerde nasıl davranacağını bilecek. Erkeklerle görünerek arşınladığınız şu ilim yolu size fayda sağlamaz.

Kuran'da kadınlarla ilgili hassas konulardan biri “kadınların dövülmesi”dir. Bu konuda bir ayetin ne anlama geldiği hususunun belirsizlik gösterdiği “nüşuz” durumunda, diğerlerinin yanında, kadınlara fiziki yaptırım uygulanabileceği yönündedir. Bu anlam, günümüzde kadın ve erkek, Müslüman kesimler tarafından çeşitli sorgulamalarla karşılanmaktadır.(Toker, 2009:116) Bu sorgulamalardan biri de İsmailağa Cemaati'nin sıklıkla başvurduğu, Mahmud Efendi'nin hazırlamış olduğu tefsir kitabının marifetiyle yapılmaktadır. İslam'ı esas alan konulara aykırılık gösteren veya kocasını kızdıran kadına yönelik uygulanması gereken yaptırımların ve erkeğin karısına edep vermek için kullanacağı yöntemlerin fihhi dayanakları *Ruhu'l Furkan Tefsiri*'nde Nisa/34 ayetinin devamında geçmektedir. Bu ayet, cemaat müfredatında uzun uzadıya bir ders konusunu oluşturmakta ve bahsi edilen sohbet derslerinde örnek kabilinden sunulmaktadır: “

“Dövmek kırk sopanın altında olmalıdır, köle hakkında kâmil had yirmi olduğu için ulemadan bazısı kadına vurulan sopa yirmiye ulaşmamalıdır demişlerdir. Ulemadan bazısı “dövmenin, dürülmüş mendil, misvak veya elle yapılmasını,

kamçı ve sopa ile yapılmamasını” tembih etseler de, Ebu Bekr-i Sıddık (RadiyallahuAnh) ın kızı, Esmâ (RadiyallahuAnh) validemizin ‘Ben ZübeyrİbniAvvâm (RadiyallahuAnh)’ın dördüncü ailesi idim, bizden birimize kızdığına sopayı üzerinde kırıncaya kadar onu döverdi.’ Sözü, yerine göre şiddetlice dövmenin de cevazına delâlet etmektedir.”³⁰

“Kocasının karısına edep vermek için onu acıtmayacak şekilde dövmesi ve edep vermeyi gerektiren her türlü muameleyi yapması caizdir. Asil bir kadınla, soysuz bir kadına edep vermenin şekli değişik olur. Soylu bir kadına yaklaşmamak ona edep vermek için kâfi olabilir, soysuz bir kadın ise ancak dayaktan tesirlenir. Nitekim: 90- Cabir (RadiyallahuAnh)’dan rivayete göre, Efendimiz (Sallallahu Aleyhi ve Sellem): ‘Kamçısını evine asıp onunla ailesine terbiye veren adama Allah rahmet eylesin.’ buyurmuştur. (Ali el-Müttekî, *KenzülUmmal*, No:44945, 16/371)”³¹

Anlaşıldığı üzere aslında “ahkâm ayetleri” modern bağlamlarda, İslam’ı yeniden inşa etmek isteyenler karşısında meydan okuyucu bir konumda bulunmaktadır. Üretilen ya da üretilmek istenen çözümlerin, bireysel olarak zihinlerde yerleşik hale gelmesi bir yana; bunlar, toplumsal ve kültürel kodlar içerisinde son derece sorunlu görünmektedir. (Toker, 2009: 117)

Öte yandan cemaate göre, kendini himaye edebilecek bir erkeğe muhtaç olan kadın, evde “memur” konumdadır. Himayesi altında bulunduğu ve “amir” konumunda olan erkeğe kendisini sevdirmek ve bu bağlarını güçlendirmek zorundadır. Eşler arasındaki muhabbetin ise şüpheden uzak olması gerekmektedir ki bu bağlar güçlü olabilsin. Kadınlar, eşleriyle bağlarını sıkı tutarak yabancıların taarruzundan ancak bu şekilde kurtulduklarına inanmaktadırlar. Ayrıca bu durumun, ailenin düzenli ve intizamlı olmasını da sağladığını düşündükleri için erkeğe itaatkâr olma kaçınılmazdır. Türkiye’de tesettür konusunda en radikal tavrı benimsemiş olan

³⁰ Ustaosmanoğlu, Ruhu’l Furkan Tefsiri, 5. Cilt, s.81

³¹ Ustaosmanoğlu, Ruhu’l Furkan Tefsiri, 5. Cilt, s.82

cemaat kadınları; açık saçıklık veya örtünme hususunda taviz verme yüzünden kocasıyla arasını soğutan ve bu sebeplerle kocasının nefretini kazanan bir kadının, o yuvadan bir mutluluk beklememesi gerektiğini düşünmektedirler. Cemaat mensupları; yuvasını himaye edecek erkeğe kendini sevdirmek, onu darıltıp kıskandırmamak ve töhmet altında kalmamak zorunda olan bir kadın için yapılacak en akıllıca şeyin, önce evinde vakarla oturmak, sonra da gençyaşlı, güzel-çirkin ve kim olduğunu belli etmeyen çarşaf-ı şerif kalesine sığınıp kocasına hüsnü zan beslettirmek olduğunu ifade etmektedirler. Erkeğin merkezde konumlandığı, kadının ise mutluluğu yakalamak için bu merkezin etrafında dönmek zorunda olduğu yönündeki inanış, *Fatma Hoca*'nın kitabındaki şu ifadelerle desteklenmektedir: (Temir, 2014: 312).

Olgun ve titiz Müslüman bir hanım hiç karşı koymaksızın kocasına karşı hep itaatkârdır. Onunla iyi geçinir. Kocasının rızasını hep kazanmaya ve onu hep mutlu ve memnun kılmaya çalışır. Hatta Müslüman kadının kocası, yoksul ve geçim sıkıntısı içinde olsa da, kesinlikle ellerinin darlığından (geçim sıkıntısı) asla söz etmez. 'Ev hizmetlerini görüyorum, elimiz dardır' diye de kocasına bir yük getirmez. Müslüman kadın hep şunu hatırlamalıdır. İslâm tarihinde öylesi değerli ve faziletli hanımlar gelip geçtiler ki, bunların hepsi sabır göstermede, ihsan yani iyilikte, insanlıkta örnek kimselerdi. Kocasının ve evlerinin hizmetini görmekle hep ün yapmışlardı.

Cemaat mensupları, Kurân-ı Kerim'in doğru bir şekilde anlaşılması için en çok *Ruhu'l Furkan Tefsiri*'ne başvurmaktadır. Tefsirdeki öğretiler, hem kadın hem erkekler tarafından derinlemesine incelenmekte ve sosyal yaşantılarında uygulanmaya çalışıldığı söylenmektedir. Kadının her koşulda erkeğe itaatkâr olması gerektiği yönündeki cemaat algısının oluşumunda, bu kitabın tesiri oldukça fazladır. Katılımcılar ile yapılan görüşmelerde en sık okunan kaynak olarak bu kitap işaret edilmektedir.

Mesela kocanın kadın üzerindeki hakkının hiçbir şekilde ödenmeyeceği ve kadının kocasına dua ederek bitirmediği namazının Allah katında kabul görmediği iddiasında olan Mahmud Efendi, bu iddiasına yine Nisa/34. Ayetin tefsirinin devamında yer vermiştir:

“Ey Aişe! Herhangi bir kadın rabbi için namaz kılar da, kendi için dua ettikten sonra kocasına dua ederse, önce kocasına dua edip, sonra kendisine dua etmedikçe, muhakkak Allah (-u Tealâ) onun namazını yüzüne çarpar.”³²

“Kocasının karısı üzerindeki hakkı (o kadar büyüktür ki) kocada bir yara olsa da, kadın onu yalasa veya burnunun iki deliğinden kan veya irin aksa, kadın onu yalasa da kocasının hakkını ödeyemez. Canım elinde olan Allah’a yemin ederim ki, kocanın ayağından başına kadar (bütün vücudu) yara olup kan ve irin fişkırsa da kadın kocasını karşılayıp onu (n yaralarını)diliyle yalasa, yine de hakkını ödeyemez.” (İmam-ı Ahmed, Müsned, No:12714, 4/317)³³

Kuran-ı Kerim’in ataerkil bakış açısıyla yorumlanan bu ayetlerine, cemaat müntesipleri sıkı sıkıya bağlılık göstermekte ve tartışmaya dahi açmamaktadır. Bu konudaki fikirlerini *Ebrar*, şu sözleri ile ifade etmektedir:

Allah’ın ayetlerini çekiştirip duruyorlar. Sanki Kuran-ı Kerim’de kadını aşağılayan, hor gören, ikincil konuma düşüren ifadeler varmış da, bunu şimdi o yorumcular (İlahiyatçılar) sayesinde anlıyormuşuz gibi. Tövbe estağfurullah...

Bir sürü tefsir var ortalıkta. Mahmud Efendimizin tefsirini de inceleyin. İslam’a aykırı bir hüküm bulamazsınız. Kafanızı kurcalayan müteşabih ayetler için tefsire başvurmak zorundasınız. Zira büyük âlimlerin ilimleri kimsede olmadığından, bu ayetler hakkında sığ bilgimiz ile ileri geri konuşamayız. Ama kimisi konuşuyor işte. Çünkü modernlik, dinimizi konuşurken insanı seküler bir dile mahkûm etti. O seküler dil, mazallah dinden çıkmaya kadar götürecektir milleti.

Cemaatin yaygın görüşüne göre; modernleşen toplumun beslediği aktörler, insana yaratılış gayesini unutturmuş, Allah’ın insana korumakla yükümlü olarak verdiği fitratı bozulmuş ve dini kabuller zamanla aşınmıştır. Bu karmaşadan kadınlar da nasibini almış ve modern akımların çok yönlü bir araç olarak kullandıkları bir silah haline gelmiştir.

³² Ruhul Furkan Tefsiri, 5. Cilt, s. 88

³³ Ruhul Furkan Tefsiri, 5. Cilt, s. 91

İsmailağa Cemaati İslam'ın, kadının sosyal toplum ile ilişki kurabileceği ve kadınlık/annelik görevinin ötesinde evi dışında bulunabileceği muhtemel mekânları; ilim halkaları, cami ve gerektiğinde savaş cephesi olarak belirlemiş olduğunu savunmaktadır. Daha önce cemaat düşüncesinde kadının, zaruri olmadıkça (aile/akraba/hasta ziyareti, cenaze, ilim öğrenme, hastalık vs.) dışarı çıkmasının uygun bulunmadığı belirtilmiştir. İslam'ın kadına camiye gitmesi hususunda cevaz verdiğini de belirten aynı görüş, günümüz şartlarında artık bunun da elzem olmadığını düşünmektedir. Örneğin; erkeğin ilgisini çeken “koku sürünmek, tesettüre uymamak, aynı kapıdan girmek, erkeklerin görebileceği mekânlarda kılmak” gibi yanlış durumlara düştüğünü düşündükleri kadınların, camilere teşvik edilmesinin de doğru olmadığını ifade etmektedirler. Cemaat, Peygamber döneminde kadınların mescide gidip namaz kıldıklarına dair rivayetlerin bulunduğunu kabul etmekle birlikte, sahabe kadınlarının tesettüre ve mahremiyete ne denli uydukları, hangi kıyafetlerle cemaate iştirak ettikleri düşünülerek, bu rivayetlerin tarihsel şartlarda değerlendirilmesi gerektiğini düşünmektedir. Günümüzde mescitlere iştirakin edep çerçevesinde uygulanması imkânsızlaştıran kadın figürlerinin (yukarıda betimlenen) türediğini düşünen cemaat, bu şartlarda kadınların camilere gitmelerini gerektirecek ne dini, ne mantıki ne de toplumsal hiçbir gerekçe olmadığını da altını çizmektedir.

Öte yandan kadının sosyal topluma karışması, göz ve beden aşinalığı olacak düzeyde mahrem olmayan erkeklerle aynı ortamlarda bulunması İslam'a aykırı bir durumdur ve bu düşüncenin cemaat kabullerinde esnetilmesi mümkün görünmemektedir. Beden yapısından ses tonuna, duygu dünyasından düşünce âlemine, sahip olduğu güçten suret ve şekline kadar birçok noktada erkekten farklı olan kadının, sosyal hayatta kendisine yüklenen görev açısından erkekle eşit olması kabul edilemez. Cemaat, modernleşmeyle birlikte kadın erkek eşitliği konusunda yaygınlaşan söylemlerin, çağdaş olduğunu iddia eden din düşmanları tarafından yapıldığını düşünmekte ve bu söylemlerin kadını asli fitratından çevirmeye yönelik teşebbüslerinin bir

sonucu olarak görmektedir. Kadın ve erkek arasındaki hukukun korunmasının Allah'ın her iki cinse çizdiği çerçevenin dışına çıkmamakla mümkün olacağını belirten bu yapı, aksi halin bela ve helaka açık bir davetiye olacağını da belirtmektedir.

Tüm bu görüşlerden hareketle, evi dışında varlık göstermeye çalışan kadın kendine, ailesine, dini hassasiyetlerine ve toplumun düzenine zarar verirken; ailesinde ve sosyal alanda her daim üstünlük atfedilen erkek ise kendini geleneksel ataerkil düşünceden kopmayan bir zeminde bulmaktadır. Bu çalışmaya yalnızca kadın katılımcıların katkı sağlamış olması sebebiyle, cemaatin cinsiyetçi yaklaşımı konusunda derinlemesine bir inceleme için erkek katılımcıların anlatılarına ihtiyaç duyulsa da; cemaat şeyhinin, hocalarının ve mevcut katılımcıların özellikle kadına yönelik söylemleri, cemaatin cinsiyet telakkisini açıkça beyan etmektedir.

3.2. Cemaatte Örtülü Bir Görüngünün Temsili: Kadın

Cemaat kadınları, her ne kadar özel ve kamusal alandan uzak bir yaşam biçimini tercih ettiklerini söylese de, cemaatin merkezi konumundaki İstanbul Fatih bölgesindeki habitusa bakıldığında, kadınların faaliyetleri ve dolayısıyla toplumdaki görünürlükleri yadsınamayacak ölçüdedir. Merkezden taşraya doğru gidildikçe; mahalle aralarındaki müstakil medreselerin dini ve sosyal faaliyetleri dışında, bahsi edilen görünürlük düzeyi ise oldukça değişkenlik göstermektedir. Bu durumu en çok metropol kentlerdeki kadınların; hem cemaat içi faaliyetlerinin daha yoğun olması hem de buradaki yaşam standartlarının yüksek olması sebebiyle, dini açıdan sancılı buldukları modernizm süreçlerini kabullenmede esneklik gösterilebilmesi gibi faktörler etkilemektedir.

Günümüzde Müslüman bir kadının görünürlüğü konusunda; Peygamberler zamanında yaşanan hadiseleri değerlendirirken tarihsellik olgusunu özellikle İlahiyatçıların dikkate

almadığını ve bu hadiseleri genç kızlara ölçüt olarak gösterdiklerini söyleyen *Asuman Hoca*, kadının varlık değerinin toplumda görünürlüğü üzerinden temin edilebileceği konusunda bir yanlışlığın olduğuna işaret etmektedir. Bu yanlışlığın yanlış yönlendirmelere sebebiyet verdiğini ve bunun da İlahiyat Fakültelerinde başladığını düşünmektedir:

Bazıları Hz Hatice'nin görünürlük konusunda ticaretle uğraşabildiğini örnek gösteriyor. Cahil ilahiyatçılar bunu ölçüt verebiliyor hanımlara. Hz. Hatice İslamiyet'ten önce ticaretle uğraştı. İslam gelmemişti, tabii ki o zaman her şey serbestti. Onu ölçü alamayız ki. Efendimiz ile nikâhlandıktan sonra, validemiz Hz. Hatice her şeyi zaten bırakmıştır. Kendini efendimize teslim etmiştir. Ama şu örnek verilse anlarım. Aişe validemiz savaşta arka saflarda hastaya bakmıştır ya da su taşımıştır. Buna benzer şeyler olmuştur. Ama zaruretler, mahsurlu şeyleri mubah kılarlar. Müslüman orduları o dönemde zaten bir avuçlar. Arka saflarda kadınların ölçülü bir şekilde (tesettürle) hizmet etmelerinde hiçbir sakınca olmamalıdır. Çünkü zaruri bir durumdur ki, şimdi aynısı olsa siz de aynısını yaparsınız. Ölçülü bir şekilde giyinip kendinizi muhafaza ettiğiniz sürece, edbinizle ve dikkatinizle beraber bu durumlara mecbur kalınır. Şimdi bunu kalkıp ta lokantalarda, kafelerde bu durum aynı kulvarda olmak maksadıyla örnek gösterilir mi Allah aşkına? Bu dönemde 'Bakın Hz. Aişe de meydanlarda imiş, siz de çıkın denir mi? Denmez. Bu boş örneklerle genç kızlarımızın akli karışacak kıvama geldi maalesef.

Kadınların çoğunluğu, erkek müridlerin genel cemaat faaliyetleri ile görünürde daha fazla alakadar olduğunu beyan etmektedir. Kadınlar kendilerinin arka saflarda yer almalarını İslami açıdan daha doğru bulmakta ve cemaate atfedilen ataerkil düzenden hem dini hem de geleneksel anlamda tartışmaya/irdelemeye değer sorunlarının bulunmadığını ifade etmektedir. Bu türden yaklaşımları eleştiren *Havva Hoca* için, İsmailağa Cemaati kadını dünyanın neresinde olursa olsun, baştan aşağı incelendiğinde sadece Müslüman kimliği ile tespit edilebilmektedir:

Bizim cemaatimizde erkek hakları, kadınların üzerinde ezici bir çoğunluk gösteriyormuş. Erkek merkezde, kadın sokakta ihtiyacı için bile hep acele eden, özgür olmayan, kısıtlanmış bir halde imiş. Kulağıma böyle saçma şeyler çalındığında, bir kez daha gurur duyuyorum. Tabii ki cemaatimizi erkekler ön

saflarda temsil edecek. Bir kere şeyhimize kulak veren kadının sokakta ne kadar değersiz bir hale geleceğini de öğrenmiş olur. Bu bir hak ve cemaatteki kadının elinden alınmış değil. Biz modern tebaa ile uyuşamadık, uyuşmayacağız. Sokaklar şeriat ile dolup taşıyor da, biz mi evlerimize kapandık sanki? Bu saçma itirazları yapanlara feminist dendi, benim kardeşlerim bu tabiri bile bilmez. Bilmek istemez. İslam'da kadının yeri, erkeğin yeri bellidir. Biz de yerimizdeyiz. Kah evimizde evladımızın peşinde, kah medrese kürsüsünde...

İsmailağa cemaatinde kadınların kimlik oluşumlarını etkileyen en önemli faktörler arasında çarşaf giyme, hocalık, talebelik, dersli olma, ideal eş ve ideal anne olma yer almaktadır. Katılımcıların çoğu, kendilerini tanımlarken bu faktörlere yaslanmakta ve toplumun genel huzurunun sağlanmasının, kadının sosyal yaşamdaki görünürlüğü minimum seviyede tutulmasıyla kaim olacağını düşünmektedir.

3.2.1. Çarşafın Sosyal Temsili (Yüklenen Anlam)

Çarşaf sözcüğü dilimize Farsça “gece örtüsü” anlamına gelen “çâder-şeb” sözcüğünden geçmiştir. Günümüzde birçok Müslüman, çarşafın İslamiyet’le birlikte ortaya çıkan ve Ahzab Suresi 59. ayetinde sözü edilen “cilbab” olduğunu düşünmektedir. Arap toplumunda ne cahiliye döneminde ne de Hz. Muhammed döneminde çarşaf giyildiğine ilişkin tarihsel kesin belgelere rastlanmamaktadır.

İslâm'da tesettür yani kadının vücudunu örtmesi kesin nass ile sabittir. İsmailağa Cemaati, bu kesin hükümde geçen ‘cilbab’ kelimesinin çarşafa karşılık geldiğini çeşitli kaynakları referans kabul ederek açıklamaktadır. Cemaatin şeyhi Mahmud Efendi'ye “Kur'an'da çarşaf yazıyor mu?” sorusu yöneltildiğinde çarşafın ayetle müjdelendiğini söyleyerek, bunun fıkhi dayanaklarını şu şekilde özetlemektedir: (Hacıoğlu, 2016: 50)

Kur'an'da Ahzab suresi: 59'da 'cilbab' olarak geçiyor. Kur'an'dan bilmediğimiz kelimeler için *Ahter-i Kebir*³⁴ e bakıyoruz. Onda diyor ki: 'Cilbab: Milhafe.' Sonra 'milhafe' kelimesine de lügata bakıyoruz. O da 'çarşaf' diyor...

1. İbnManzur, *Lisanu'lArab* , 1/272, Beyrut.
2. Zebidi, *Tacü'l-ArusMinCevahiri'l-Kamus*, 1/186, Beyrut.
3. Budros el-Bustanî, *Muhitu'l Muhit*, s.155, Beyrut.
4. Mustafa b. Şemseddin Karahisarî, *Ahter-i Kebir*, s.266, Dersaadet-1319.
5. İbnü'l-Esir, *en-Nihaye*, 1/282, Beyrut.
6. İbrahim Mustafa ve arkadaşları, *Mu'cemu'l-Vasit*, 1/128, İstanbul.
7. Abdülkadir-i Razî, *Muhtarus-Sihah*, s.94, Beyrut.

Gibi lügatlerde cilbaba 'milhafe' denilmiştir.

Cemaatin önde gelen hocalarından Mustafa Özşimşekler ise İsmailağa Cemaati'ne ve bizzat kendisine sıkça yöneltilen aynı soruyu şu ifadeler ile cevaplamaktadır: (Hacıoğlu, 2016: 49)

"Evet, Kur'an-ı Kerim'de çarşaf geçiyor. Çarşafın adresi ise Ahzab Suresi'nin 59. ayet-i kerimesidir. Şayet 'Bu ayeti kerime çarşaftan değil, cilbabdan

bahseder.' dersiniz, açıklayayım sizlere. Evet, ayette 'cilbab' kelimesi geçmekte ve 'celabib' diye zikrolunmaktadır. 'Celabib' kelimesi 'cilbab'ın çoğuludur. Cilbab ise Türkçe'de çarşaf anlamına gelmektedir. Bu arada 'Kur'an'da çarşaf geçmiyor.' Diyenler, şayet birebir bu kelimeyi arıyorlarsa, o zaman doğru söylüyorlar. Kur'an'da 'çarşaf' kelimesi geçmez! Çünkü çarşaf Farsça bir kelimedir ve Türkçe'mizde de kullanılmaktadır. Oysa Kur'an-ı Kerim Arapça indirilmiştir. Yani bu mantığa göre yanlış anlaşılmasın ama Kur'an'da

³⁴ Müellifi, Ahterî mahlaslı lügat âlimi Muslihiddin Mustafa bin Şemseddin Karahisarî' dir. Ahteri, 1496 yılında Afyonkarahisar' da doğmuştur. Basılan tek eseri lügatidir. Bin sayfadan fazla olan ve kırk bin kelimeyi içine alan Ahterî Kebir, Arapça-Türkçe lügatlerin en çok alaka görenlerindedir. Daha fazla bilgi için bknz: (https://www.turkcebilgi.com/ahteri_l%C3%BCgati)

‘namaz’ kelimesi de geçmez, ‘oruç’ kelimesi de... Ya nasıl geçer? ‘Salât’ ve ‘Savm’ şeklinde geçer.”

İslam dinine göre kadının örtünmesi, giysisi ahlaki bir işleve, kadının iffetini koruması işlevine sahiptir. Bir edep vasıtası olan kadın giysisinin kadının bedenini sarmaması, vücut şeklini ve hattını göstermemesi, tersine gizlemesi, örtünerek bakışlardan kaçmak için bir araç olarak kabul edilmektedir. (Göle,1993: 88).

Çarşafın namahrem bakışları bertaraf etme yönünden en doğru tesettür biçimi olduğunu söyleyen *Asuman Hoca* da örtünün gayesini şu ifadeleri ile anlamlandırmaktadır:

Erkeklerle hoş görünmemektir. İffetli, namuslu, kimsenin kendisinden istifade edilmesi istenmediğini ifade etmektir. Bunun içindir örtü. Ama diyeceksin ki mesela kızın teki çarşaf giyiyor. Gidiyor o çarşaf altında mesajlaşıyorlar, telefonlaşıyorlar falan... Rahatça arkadaşlık teklifleri oluyor. Niye ediyorlar? Çünkü kızın örtüsü iffetli namuslu olduğunu bildiriyor ama bakışları başka şeyler söylüyor. Yürümesi, mimikleri, el hareketleri falan... Onun için karşı taraf ta oradan bir ışık alıyor ve onun üstüne doğru gidiyor. Bunlar bize aykırı meseleler. Yoksa Cilbab ayetinde Allah, bilinmeleri için örtününler diyor. Nesinin bilinmesi kasıt? ‘Bunlar iffetli, bunlar namuslu, bunlardan nemalanamazsınız, istifade edemezsiniz...’ Bu bilinecek! Bizim kızlarımız örtülü ama dediğim gibi örtüsü öyle bildirse de karşı taraftaki adam diyor ki: ‘Bana örtün değil, senin bakışın, senin hareketlerin, yürümen, mimiklerin, hareketlerin lazım.’ diyor. Yani örtünmek de yetmiyor. Başka mesajlar verebiliyor dışarıdaki halimiz. Müslüman kadının istikameti için bunlar çok üzücü şeyler.

Cemaati temsil eden çarşafli kadınların topluma verdiği mesajının, diğer tesettür şekillerini tercih edenlerin sergilediği imaja göre çok daha ihtiyatlı ve istikrarlı olması gerektiğini düşünen *Seher Hoca* ise her hafta düzenli olarak yaptığı sohbetlerinden birinde şu sözleri ile cemaatine uyarılarda bulunmaktadır:

Hanımlar, bizler bu berbat çağda yaşayan sıradan Müslümanlar değiliz. Dolayısıyla sokaktaki hal ve hareketlerimiz, giyim kuşamımız, ayağımızdaki

pabucun sesi dahi dikkat edilmesi gereken hususlardandır. Diyeceksiniz ki ‘Hocam, biz zaten en doğru tesettürü üzerimize giyip çıkıyoruz. Daha ne yapalım?’ Yetmez kardeşim. Yetmez... Yüzüne gözüne makyaj yapıp, soğuk bahanesiyle omuzlarına bir şal dolayıp, ayağına takır tukur ses çıkaran bir ayakkabı ile edalı edalı marketine de gidemezsin, hastaneye de... Edep yahu! Simsiyah giyiniyor olman, dikkat çekmediğin anlamına gelmez. Çarşaf, bir ayeti taşımaktır. Sen o ayetle süslenip püslenip sokaklara çıkamazsın. Devir fitne, devir sapkınlık devri. Efendi Hazretlerimiz de bunlardan razı değil bilesiniz. Onu da üzmeysin, Rabbimi de...

Barbarosoğlu (2001, s. 115) tesettür olgusunun moda halini alma sürecini, giyimin tesettür ilkesinden koparılması olarak nitelendirmektedir. Bu durumun sebebinin ise kimlikteki kararsızlık olarak açıklamaktadır. Başını örten fakat pantolon ceket, pantolon kazak giyen kadının kimliğindeki kararsızlığı; başını örterek dinden kopmak, uzaklaşmak istememesine; ancak pantolon kazak giyerek geleneksel kadın imajından kopmak istemesine bağlamaktadır. Bu anlamda moda denilen yapının tesettür modası diye yeni bir çıkış noktası bularak kendine kabul edilir zemin bulması kaçınılmaz bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Giyim tercihleri bağlamında pek çok moda akımı aynı zamanda da tesettürün modaya dönüşerek “Tesettür modası” kavramının belirginleşmeye başlaması, İslami ilkelerin bertaraf edilmesi, kararsız kalınmış bir kimlik hükmünde görünmektedir. Türkiye’de tesettür modasının oluşum sürecini ilk olarak “1970’lerde tek tip ve birkaç renkle sınırlı ‘Müslüman kadın’ kıyafeti ile karşımıza çıkarken, özellikle 80li yılların ilk başlarında ortaya çıkan hareketlenmeler ‘tesettür defileleri’ ile tesettürün modalaşma sürecine girmesine sebep olmuştur. (Barbarosoğlu, 2002: 117).

Türkiye’de İslami kesimin özellikle son dönemlerde tüketim kültürü bağlamında dönüşen ve moda kavramıyla birleştirilen tesettürün, “tesettür modası” ile yeni anlayış içerisine girdiği ve İslami ölçütlerin yerini moda ve tüketimin belirleyici olduğu bir tesettür anlayışına doğru dönüştüğü görülmektedir. Tesettür modası ile örtünme pratiği yeni anlamlara dönüşmektedir. Moda ile birlikte tesettür, dini ve siyasal anlamın ötesinde ve tüketimin bir

nesnesi olarak karşımıza çıkmaktadır (İlyasoglu, 1994: 27). Modernleşme ile birlikte, İslam'a aykırı olduğunu düşündüğü son dönem tesettür temsillerinin hızla yaygınlaşmasından yakınan yine *Asuman Hoca*, kutsal toprakları ziyareti esnasında deneyimlediklerinden duyduğu üzüntüsünü şu sözler ile ifade etmektedir:

...Bugün Medine de her gittiğimizde orayı biraz daha modernleşmiş buluyoruz. Ben 25 sene önce gittiğim zamanlarda çok daha mütedeyyindiler. Şimdi gidiyorsunuz makyajlar, kotlar, tırnaklar, işte bilmem neler içinde kıyafetler çok yazık... Medine'de o siyah cilbab Peygamber zamanında yoktu da, oraya sonradan mı geldi yani? Batıdan Hristiyanlardan falan mı geldi oraya? Bakınız orası gittikçe açılıyor, kapanmıyor. Anlatabiliyor muyum? Yani eğer siyah giymek, cilbab giymek, çarşaf giymek yoksa İslam'ın özünde Medine'ye nereden geldi o kara çarşaf? Bizim tesettürümüzün fihhi dayanağına da en çok karşı çıkan ilahiyatçılardır. Araştırdılar mı peki, şu Medinelilerin kıyafetleri nereden geldi? Ben bu soruyu sorarım onlara... Haremlik selamlık yok muydu yani? Allah Resulünün hadisi şerifi yok muydu? Okuduğum bir rivayete göre Peygamber Efendimiz itikâftaymış. Yanında Ümmü Seleme validemiz herhalde onu evine geçiriyormuş ve onları iki kişi görmüş sokakta. Demişki onlara : 'Bu benim zevcemdir, su-i zan yapmayın sakın.' Onlar da: "Resulullah sizin hakkınızda mı yapacağız su-i zan?" deyince, Efendimiz : "Şeytan, insanın eti ile kanı arasında dolaşır." Buyurmuş. Buradan ne anlıyoruz? Demek ki bir avuç Medine'de Resulullahın hanımını tanımıyorlarmış ki, Efendimiz açıklama gereği duymuş. Şimdi siz belediye başkanının, Cumhurbaşkanı'nın hanımını tanıyorsunuz öyle değil mi? Bir avuç Medine peygamberin hanımını nasıl tanımıyor? İşte o güzel örtü (çarşaf) sayesinde tanımıyor. Bu hadis insana tek bir şeyi anlatır. Demek ki Peygamberin hanımı gizleniyordu, görünmüyordu.

'ümmülmü'minun' (mü'minlerin anneleri)bu kimselerdi yani...

Cemaatin medreselerinden birinde aşçılık yapan *Leyla*, çarşafı hiçbir örtüye değişmeyeceğini ve onu ilerleyen yaşında giymiş olmanın pişmanlığını yaşadığını dile getirmektedir:

Bana bugün : 'Allah bugünlük sana izin veriyor, şu herhangi kıyafeti giyebilirsin. Hangisini istersen... Hepsinden Allah'ın razılığı aynıdır.' deseler, ben yine çarşafı seçerim ve asla onu hiç biri ile kıyas bile yapmam. Çünkü bu şekilde beni sade, vakarlı, hanımefendi, iffetli yapan en kolay yöntem çarşaf mümüdür. Ve en kolay giyinip çıkarılan kıyafettir. Mesela çarşaf hayatına

sokamayanlar en çok ta buna kızıyor. Neden? Çünkü İslamiyet ve Müslümanlık alameti çarşaf ile sergileniyor da ondan kızıyorlar. Maalesef ben bu yola biraz geç girdim. Keşke daha buluş çağında çarşaf giyme şerefine nail olsaydım. Ama çok şükür ki Rabbim nasip etti. Bunca kolaylığa rağmen, çıkarıp da başka örtülere sarılanlara da acıyorum. Bu dünya şekil ve gösteri yeridir. Allah'ın ayetinden daha kesin bir hüküm olmadığını bilseler keşke...

Medreselerde daha önce değinilen 3-5 yıl arasında değişen yatılı eğitimi alacak olan genç kızlara yönelik yapılan ilk telkin, çarşaf giyinmeyenlerin tesettür şeklinin değişmesi yönündedir. Zira İsmailağa Cemaatinin usulünü bilerek kurslarına giden olduğu gibi, cemaate sempati besleyip hiçbir kaideden haberi olmayan da başvurabildiği için; ferace, pardesü veya diğer tesettür şekillerini giyinerek gidenler de mevcuttur. Bir iki hafta alıştırma haftasından geçen, evini ve ailesini özleyen talebelere karşı, çarşaf giyinmenin elzem oluşu anlatılsa da zorlanma yapılmamaktadır. Belli bir zaman sonra, mevcut tesettürlerinin yanlış ve hatta küfür alameti olduğuna inandırılan talebelere, coşkulu çarşaf giydirme törenleri düzenlenmektedir. Medresenin büyük hocasının haftalık sohbeti esnasında, cemaatin kalabalık olduğu bir saat belirlenmekte ve hep bir ağızdan salâvatlar eşliğinde, ailesinin rızası ve nezaretiyle çarşaf giydirilmektedir. Hocalar tarafından çarşafı hakkıyla taşıma, başkalarına karşı savunma, asla ve asla çıkarmama yönünde hem giyen kişiye hem de ailesine telkinler verilmektedir. Hali hazırda bulunan cemaatin büyük çoğunluğu çarşaf giyse de, farklı tesettürde olanlara yönelik çarşaf giymeleri için cesaretlendirme maksadıyla yaşanmış ilginç olaylar da anlatılmaktadır.

Hocalar, Mahmud Efendi'nin cemaattekileri tek tek tanıyıp bilmesinin olanaksız olduğunu varsayarak, ihvanlarından çarşaf giymeyenleri ya da çarşafını çıkaranları Efendilerinin kalp gözünün açıklığı ile tespit edebildiğini ve bu duruma çok üzüldüğünü söylemektedir. Ayrıca hocalar Mahmud Efendi'lerinin : "Mahmud'un hasta olduğunu duyarsanız, bir kadın çarşafını çıkarmıştır da ondandır." (Ahıska, 2010: 66) sözünü de çarşaf giydirme merasimlerinde sıklıkla dile getirmektedir. Şu örnek olay ve daha birçok emsalleri, cemaat içerisinde çarşaf konusunda

kuşku duyan, zorluk çeken veya giyimi nefesine ağır gelenlere karşı ibretlik olarak anlatılmaktadır: (Hacıoğlu: 2016, 276)

Birkaç senelik çarşafı idim. Tokat'a vize işlemi için gidecektim. Bazıları "Çarşafınla problem yaşarsın, sıkıntı çıkarırlar sana." dediler. Ben de biraz tedirgin oldum ve "O kadar problem olacaksa o zaman o gün pardösü giyeyim." dedim. Pardösülü gidip işlemlerimizi yaptık, orada problem yaşamadık; ama bu sefer dönerken kaza geçirdik! Mahmut Efendi'nin bir sözünü duymuştum, "Çarşafı çıkarırsanız başınıza belâ gelebilir!" diye. Bu söze bir anlam veremiyordum. Ne zaman ki kaza geçirdim, altı ay kadar felçli gibi kaldı dirseğim, o zaman bir anlam vermeye başladım. Hemen hatamı anladım ve tövbe ettim. Bunda bir hayır olduğunu düşünüyorum.

Cemaatin çarşaf konusundaki sert tutumuna karşı başka tesettür şekillerine de açık kapı bırakan *Emine*, şekil itibariyle kadının vücudunu en iyi örtenin yine çarşaf olduğunu belirtmektedir:

Çarşaf, Kur'an'da kadına emredilen tesettür şeklini en iyi yerine getiren örtüdür. Diğerlerinde genelde vücut şekilleri istenmese de belli olur. Yani çarşaf, Peygamberimizin "giyinik çıplaklar" hadisinden tamamen uzaktır. Başka tesettür şekilleri de Kur'an'a uyduktan sonra tercih edilebilir ama çarşaf en iyi örtendir. Çarşaf giydiğinizde boynum mu açılacak, şalım mı uçuşacak, rüzgârda eteğim mi yapışacak kaygısını çekmezsiniz mesela. Bu saydıklarım ile örtünenler o kaygıyı taşıyorsa tabi... Zira kaygı duysalar, birkaç defa deneyimledikten sonra bu tarz tesettürün ayetteki tarife uymadığını anlamış olmaları lazım değil mi? Ama işte, nefislerine ağır gelen şey için en azından 'En doğrusu budur ama yapamıyoruz. Allah bizlere de nasip etsin.' deseler belki de Müslüman kadınlar arasında bu kadar firak olmayacaktır.

Modernleşmeyle birlikte çeşitlenen tesettür şekillerinden yakınan cemaat kadınları, çarşafın şeklinin bile modadan etkilendiğini, özellikle genç kızların makyajlı ve süslü olmalarının çarşafı olmaya aykırı bir durum olduğunu düşünmektedir. *Fatma Hoca* tesettürün gayesini açıklarken, örtüsüne cazibe katarak güzelliğini ön plana çıkararak çarşafı kadınların tavizkâr olduğunu ve onların Allah katında bundan sorumlu tutulacaklarını belirtmektedir. (Temir, 2014: 172)

Yeri gelmişken burada şu hakikati da beyan edelim: Çarşaf-Cilbab giyen genç kız ve hanımlarımız arasında değişik tarzda modeller, pileli, basenli, rengârenk çarşaf giyinmekte. Peçelerin çevrelediği makyajlı yüzler, sürmeli gözlerle kadının her türlü özelliğini, cazibe ve çekiciliğini meydana çıkaracak derecede yüz açık gezmesi doğru değildir. Zira çarşafın iktizâsı, vücudun yanı sıra, kadının bütün güzelliğini ortaya koyan yüzün örtülmesidir. Çarşafın altına rengârenk topuklu ayakkabılar, teni gösteren ince çoraplar, omuza takılan moda çantalarla daha çok dikkat çekmektedirler. Ve “sosyete çarşafı” sözlerle tenkit almaktadırlar. Örtü, tesettürün; tek gayesi kadının güzelliğini, câzibe ve çekiciliğini gizlemektir. Fakat ne acıdır ki, cilbablarıyla birer fazilet abidesi Hz. Hatice’lerin, Aişe’lerin torunları bu er Fatihe’lere bu tür çalınmış ve havalı, gösteriş düşkünleri gölge düşürmektedirler. İslam’ı hakkıyla bizler yaşamazsak, kim yaşayacak? İslâm’ın takva ölçülerine bizler uymazsak, kim uyacak? Hâlbuki Kur’an-ı Kerim’deki “Cilbab” emriyle çarşafını giyen, ne yazık ki, bu tavizkâr tutum ve hareketleriyle takva kıyafetinin hakkını veremeyenler indellâh sorumlu olduklarını unutmamalıdır.

“Çarşaf öyle bir şeydir ki, giyenler bilseler onun sayesinde neler oluyor, yatarken de giyerler. Ve ben eğer kadın olsaydım, sekiz tane çarşafı üst üste giyerdim de kendimi belli etmezdim.”
Diyen Mahmud Efendi, kadınların çarşafa karşı muamelesinin nasıl olması gerektiğini de tarif etmektedir:

Çarşafa ‘çarşaf’ demeyeceksiniz. ‘çarşaf-ı şerif’ diye hitap edeceksiniz. Onu yıkarken ayrı yıkayacaksınız. Diğer çamaşırlara karıştırmayacaksınız. Çarşaf çıkarıldığında yere bırakılmayacak, başka bir yere asılacak. Çünkü Allah (c.c.), çarşaf için Cebrail’i (a.s.) 50 bin senelik yoldan gönderdi...

İsmailağa Cemaati kadınlarının bayraklaştırdıkları çarşafın, Türkiye’nin hem dindar hem de dine mesafeli kesimleri tarafından çoğu zaman göz hapsinde olduğu daha önce belirtilmişti. Tüm olumsuz bakış açılarına rağmen, çarşafa atfettikleri mertebe sayesinde bir ayeti üzerlerinde taşımanın gururunu yaşadıklarını düşünmekte ve çağın tüm çıplaklığına rağmen cihad yaptıklarını savunmaktadırlar. Cemaatin önde gelen kadın hocalarından Fatma Temir, cemaatin

hemen her mensubunun okumuş olduğu kitabında; cilbab ve cihadın İslami ölçütlerde aynı ağırlıkta olduğuna dair yorumlarına şu satır aralarında yer vermektedir: (Temir, 2014: 6671)

Yeryüzünde cilbab ve cihad, şer'i kimlik ve kişiliğin temel dinamikleridir. Müminler için cilbab onur, Allah'üTealaya ubudiyet adına ortaya konan sururdür. Cilbabsız ve cihadsız bir müminlerin değerleri izzet değil, zillettir. Çünkü müminler için izzetin hayat sigortası; cilbab ve cihaddır. Zulmetten nura, zilletten izzete intikal etmek isteyenler, pazarlıksız olarak cilbabı ve cihad ihya etmelidirler. İzzeti cilbab ve cihadın dışında arayanlar, hayat boyu zelim olurlar. Cilbab, Kur'an mektebinin nurlu kavramlarından biridir. Cilbabı örtü kabul etmeyen bir kadın, İslam kadını değildir. Cilbab, Müslüman kadının kıyamete kadar değişmeyen kıyafetidir. Cilbab; Müslüman kadın bir ihtiyaç için dışarı çıktığı vakit bedenine sardığı ve bütün vücudunu örten iki parçadan müteşekkil olan ve Allah'ın hâkimiyet gücüne hizmet etmenin sembolü olan; İslami hareketin öncü bayrağı sayılan çarşaftır. Çarşaf yöresel bir kıyafet değildir. Aksine çarşaf, Kur'ani bir terim olan 'cilbab'ın pratik tercümesidir.

Katılımcıların ifadelerinden ve cemaatin önde gelen hocalarının düşüncelerinden anlaşılacağı üzere; hür kadınların özgürlüklerini simgeleyen ve onları yabancı erkeklerin bakışlarından koruyan, İslâm'ın razı olduğu ve Kuran-ı Kerim'deki ilgili ayetlerin işaret ettiği tek şeklin çarşaf olduğu anlaşılmaktadır. Bütün beden ve ziynetleri örttüğü düşünülen çarşaf, giyen kadının iffetli olduğundan haber verdiği gibi, aynı zamanda inabe yörüngeli yaşayan ve dini vazifelerine odaklanmış erkekler için de bir hicap vesilesidir.

3.2.2. Hocalık Makamı

İslam'ı anlatmak ve tebliğ etmek iddiasında olan kişilerin, öncelikle çok iyi bir dinî eğitimden geçirilmeleri ve pedagojik formasyon almış olmaları gerekir. Hâlbuki günümüzde cemaatin önderine veya tarikatın şeyhine en itaatkâr veya sıhriyet bağı olan kimseler ya da ilgili metinleri en fazla okuyan ve okutanlar, imam, halef ve halife olarak tayin edilmektedir. Bugün

İslam'ı tebliğ eden bu kaynaklar (tarikatlara ve cemaatler), genel olarak İslam, onun kitabı Kuran ve Peygamber'i Hz. Muhammed'den çok kendi mensubu oldukları cemaatin/tarikatın lideri, eserleri ve İslam'ı algılama biçimleri konusunda bilgi sahibidir. Onlar, masum insanlar veya kutsal şahsiyetler olarak gördükleri bazı insanların ilham yoluyla yazdıklarına inanılan kutsal metinlerini defalarca okumakta ve hatta bazı pasajlarını ezbere bilmektedirler. Kendi gruplarının (cemaat ve tarikat) metinlerinin içeriklerini Kuran'ın içeriğinden daha iyi bilenler de vardır. Hatta bazı üyeler, efendilerinin eserlerini ve köşe yazılarını abdestsiz okumamaya özen göstermektedir. Bazıları da, vaaz ve irşatlarında jest ve mimiklere varıncaya kadar bu şahsiyetleri taklit etmektedir. Bu cemaatler, kendi cemaat liderinin veya mezhebinin metinlerini, Kuran'ın en sahih yorumu olarak göstererek İslam'la özdeşleştirmekte ve sadece kendilerinin İslam'ı en iyi temsil ettiklerini iddia etmektedir. Hatta bunun için Kuran ayetlerinin kendilerine işaret iddia edilen ayetler sıralamaktadır. Böyle bir tutum ve davranış, onları seçilmişlik psikolojisi içerisinde, kendilerini kurtuluşa eren topluluk olduğu iddiasına götürmektedir.³⁵

Nitekim İsmailağa Cemaati'nin müridleri de seçilmişlik psikolojisi içerisinde olduklarını ifade ederken, söylemlerine şu hadisi referans göstermektedirler:

Peygamber Efendimiz : *"Ümmetim yetmiş üç fırkaya ayrılacak, bunların içinden bir fırkası ehli necat(fırka-i naciye) olacaktır."* buyurmuş. Ashab sormuşlar: *"YâResûlâllah, o kurtulan fırka hangi fırka olacaktır?"* Peygamberimiz şöyle cevap vermiş: *"Benim sünnetimden şaşmayanlar*

³⁵ Sönmez Kutlu, "Dinî Akımların İslam'ı Tebliğ Yöntemlerine Eleştirel Bir Yaklaşım"

<http://www.sonmezkutlu.net/?pnum=157&pt=Cemaatlerin+%C4%B0slam%C4%B1+Tebli%C4%9F+Sorunu>

kurtulanlardan olacaktır! Yâni Ehl-i sünnet ve cemaat mensuplarıdır."(Tirmizi, İman, 18; İbnuMace, Fiten, 17)

Cemaate göre günümüzde yetmiş üç fırkaya ayrıldığı düşünülen Müslümanların, ehl-i sünnet üzere yaşayan fırkası İsmailî Cemaati'dir. Dolayısıyla bu anlayışa göre; tebliğ ve irşad görevlerinde cemaatten yetişme hocalara büyük mesuliyetler düşmektedir. Bu cemaate girip şeyhleri Mahmud Efendi'nin yaşantısına tabi olmanın; İslam'ı anlamak, yaşamak ve anlatmak için zaruri olduğunu düşünen *Fatma Hoca* için, hocalığı üzerinden aile içerisinde kendini konumlandığı yer gurur vesilesidir.

Çok şükür ki, ben İslam'ı en iyi yaşadığımı düşündüğüm bu cemaatten yetişme bir hocayım. Ama evvela anneyim, eşim, anamın babanın evladıyım. Örnek olmak zorunda olduğumuz sadece talebelerimiz değil. Kızıma örtümler, oğluma edebimle, eşime bağlılığım ile emsal olmak zorundayım. Bu cemaat, insanın hayatında büyük bir dönüm noktasıdır. En azından benim için öyledir. Eğer bu tarikat yuvasına girmeseydik nerden bilecektik şeriatı yaşamayı. Efendi hazretlerimiz ve onun yaşantısından bir haber, kör cahil birileri gibi konuşacaktık orda burada. Sıksa okul bilgileri ile kitap kurcalayarak İslam'ı yaşamak mümkün değil. Bırakacaksın diploma derdini bir kenara. Seni yaradan Allah için, şeriat için medreseye girecek ve dünyayı unutmasan da ona dalmayacaksın. Yetişecek, hoca olacak ve nice hafızlar, hocalar yetiştireceksin. Ailende de, maddi manevi işlerinde de huzurun yerinde olur o zaman. Saygınlığın bu şekilde artar. Devlet dairelerinin koridorlarında değil. Üniversite kapılarında değil. Sokakta hiç değil...

İsmailî Cemaati'ne başvurup medrese eğitimini tamamlayarak, oradan hoca veya hafız olarak ayrılan bir kadının dünya üzerinde başka bir saadet aramaması gerektiğini ifade eden *Seher Hoca*, bu makama erişmenin de günümüz şartlarında nefsi yönden kolay olmadığını düşünmektedir:

Bizim hocalarımız çok kıymetli. Biliyorum ben de talebelerim için öyleyim. Kızlarımız gencecik, dünya gailisini düşünmeden geliyorlar buraya. Bir valiz ile bırakıyor anne babaları. Bizlere güveniyor, teslim ediyorlar. Nefis var

hepsinde. Zorlanıyorlar da... Ama ahireti düşününce orda bitiyor nefis, özlem, üşengeçlik, dünya lezzetleri... Kaç yaşından sonra Kuran-ı Kerim öğrenmeye gelen yaşlı teyzeler de var. Onları görünce hem üzülüyor hem de seviniyorum. Allah kelamını bir kere bile açmamışlar ne yazık. Ama neyseki gelmiş kapımıza, ölmeden bu ilim yolu nasip olmuş. Bir teyzemiz vardı mesela, 70 yaşındaydı. Hafız olmak istiyordu, başladı da. Sonrasında vefat etti bitiremeden. Rabbim onu hafız olarak cennetine alacaktır biiznillah. Bu kapıya gelen, boş dönmez. Bu kapıdan hoca ya da hafız olarak çıkıp, hayatında da bu ilim sevdasını devam ettiren bir kadın için dünyada bundan daha büyük bir muştı var mıdır?

Yurt içi ve yurt dışında aktif görevlerde bulunduğunu söyleyen *Asuman Hoca*, cemaat hocalarının toplum içerisinde yansıtılmaya çalışılan algısı ile gerçekliğin çok farklı olduğunu düşünmektedir:

Ben okuyan, cemiyet içerisinde çok fazla dolaşan bir kişiyim. Yurt dışına giderek sohbetlere ve seminerlere katılıyorum. Yazdıklarım, konuştuklarımdan ve okuduklarımdan derlemeler yapıyorum. Mesela benim üç tane kitabım var. İki tane daha hali hazırda çalışmam da mevcut. Ama tabi bizim cemaatte de var, başka yerlerde de şöyle bir şey var artık. Kitap yazmak çok basitleşti. Yani hiç ilmi olmayan kimseler de kitap yazabiliyor. Gidip üç beş kişiye satabiliyor. Ben de üzülüyorum gerçekten, eser yazma şevki kalktı ortadan. Benim kadınlara mahsus, aylık hali ile ilgili fıkıh hükümleri içeren bir kitabım var. Bir tane de Hac ve Umre ile alakalı fıkıh kitabım var. Onun baskısı yeni bitti mesela. Bir de Akaid kitabım var. Bu bizim medreselerimizin çoğunda ders olarak okutuluyor. Sanıyorlar ki, İsmailağa Cemaati'nde hocalar cinci, üfürükçü. Almış olduğumuz eğitim, inanın Türkiye'de hiçbir İslami ilim veren fakültede mevcut değil. Bizim talebelerimizin söktüğü Arapça ile İlahiyat Fakültesi mezunu bir öğrenciyi yan yana getirin ve Arapça olsun, fıkıh konusunda olsun yarıştırsın. Sanmıyorum ki eli diplomalı olan bizimkini geçsin. İsmailağa Cemaati hocalarını bilen de bilmeyen de hafife almıyor aslında ama işte, bizleri parlatmanın, övmenin de onlara bir faydası olmayacak. Ondan bizleri sönmülmeye çalışıyorlar.

Hafızlık yaptığı dönemde kendisinin de zorluklar yaşadığını dile getiren *Selda*, medresede talebelik tecrübesinin bir kadının ömrü boyunca başına gelebilecek en kıymetli şey olduğunu düşünmektedir.

Her eğitimci gibi bizim de zorluklar yaşadığımız oldu. Ama bu zorlanmalar hep nefsi yöndendi. Sanılmasın ki bizi yetiştiren büyük hocaların talebelere uyguladığı sıkı disiplin ya da kurslarımızda maddi manevi bir eksiklik olduğu için zorluklar yaşadığımızı. Aksine, biz evlerimizden kopup giderken onlar bize bir anne gibi binlerce genç kıza hatta bazıları çocuk yaşta olanlara kucak açtılar. Elbette derslerimizde sert bir tavra büründüler ama bu bizim sıkı ezber yapmamız, zamanında ilim öğrenmemiz için şarttı. O zamanlar bu olgunlukta düşünemiyorduk. Ama şimdi, ben de kendi talebelerimi hafızlığa hazırlarken ancak anlıyorum. Mesela ben hafızlık dönemimde yaşadığım zorluklar yüzünden birkaç kez bırakmayı düşündüm. Hatta kurstan ayrılmayı bile aklımdan geçirmedim değil. Efendi babam da (Mahmud Efendi) küçük yaşta hafızlık yaparken 7 kere kurstan kamış, her seferinde babası kulağından tutup götürürmüş kursa. ‘ Her insanın kendisiyle uğraşan bir şeytani varsa, hafızın on tane vardır.’ Diyor zaten Efendimiz. Bu yüzden şimdi o zamanlarımı geriye alabilsem ne hocalarımı ne de annemi bunaltmazdım. Ama elhamdulillah mezun oldum ve şimdi bu makamda hafızları ben yetiştirir hale geldim.

İsmailağa medreselerinin disiplinini hiçbir yuvanın huzuruna değişmem.

Mahmud Efendi hocalığın; talebeye ders çalıştırmaktan, ezber yaptırmaktan ve onu mezun edip ailesine yollamaktan ibaret olmadığını söylerken, talebelerin medreseleri sevmeleri için hocalara şu ölçüleri tavsiye etmektedir: (Ahıska, 2018: 111)

Talebe okutan kardeşlerim! Talebelerinizin medreseleri sevmeleri ve iyi yetişmeleri iki şeye bağlıdır. Bunlardan birincisi; okuttuğunuz dersi iyi anlatacaksınız, ikincisi ise talebelerinizin başından hiç ayrılmayacaksınız. Bu ikincisi biraz zor ama böyle yapılırsa talebe hocasını sever, sevince de dersine iyi çalışır. Sevgi olmayınca hiçbir şey olmaz. Hocalar yemeklerini de talebeler ile birlikte ve aynı şeyleri yesin. Bir hoca talebenin hem hocası, hem müderrisi, hem ablası, hem annesi olmalı. Böyle olursa medreseyi sever ve evine gitmek istemez. Talebeyi dövmemeli, kötü sözler ile onu rencide etmemeli ve ona

hakaret etmemelidir. Onlara yeme, içme, giyinme, kuşanma, davranış hususlarında eğitmelisiniz. Hocalık sadece okutma ile olmaz.

Anlaşılabacağı üzere cemaat kadınlarının hocalık statüsüne verdiği anlam, öncelikle Mahmud Efendi'nin disipline ettiği "hoca" prototipi üzerinden okunmaktadır. Kendileriyle görüşülen İsmailağa Cemaati'nin kadın hocaları; aldıkları eğitimin kalitesinden, görevde buldukları medreselerdeki hizmet sevgisine kadar geçen tüm olumlu süreçleri şeyhlerinin nasihatlerine biat etmeye borçlu olduklarını belirtmektedir.

3.2.3. Sohbet Halkaları

Cemaat, etki alanları içinde hemen her semtte sohbet grupları oluşturmakta ve yüzlerce kişinin katılım sağladığı bu sohbetler için mekân temini, cemaatin içinden veya dışından hayırsever insanlar sayesinde sağlandığı bilinmektedir. Kahir ekseriyetini çarşaf giyen kadınların oluşturduğu bu gruplarda, vaaz veren hocaya hürmet ise sonsuz durumdadır. Cemaate bir şekilde intisap etmiş kadınlar için bu sohbetler, gündelik hayatlarının ilmi yönden doygunluğa ulaştığı zaman dilimini kapsadığı ve devamlılık sağlandığı takdirde medrese eğitimine denk gelecek kadar önemli bilgilerin edinildiği ortamlar olarak nitelendirilmektedir.

Çalışmanın bu bölümüne katkı sağlamak maksadıyla İsmailağa Cemaati'ne bağlı İstanbul Fatih, Kartal, Gebze, Pendik semtlerinde bulunan medreselere ve sohbet gruplarına dâhil olunarak, ders esnasında yaşananlar katılımcı gözlem metodu kullanılarak gözlemlenmiştir. Sohbetlerde haftalık vaaz konusu pür dikkat dinlenmekte ve gürültü yapan kimseler, gerek hoca gerekse cemaat tarafından sert bir şekilde uyarılmaktadır. Ayrıca sohbet esnasında elden ele dolaştırılan yardım poşeti/kutusu, genellikle mahalledeki cemaate ait medreselerin veya talebelerin ihtiyaçlarını gidermek maksadıyla toplandığı, sohbet hocası tarafından dersin başında duyurulmaktadır. Kadınlar ailevi sorunlarını, maddi-manevi sıkıntılarını, hastalıklarına şifa beklentilerini sohbet esnasında veya öncesinde hocaya arz

etmekte ve hem hocadan hem de gruptaki diğer kadınlardan dua talep etmektedirler. Örneğin; yatalak bir hastası olan, çocuğu olmayan veya eşi/gelini/kayınvalidesi ile arası kötü olan kimseler için hemen orada sayı istenerek (Genelde sayı 41 olarak belirlenmektedir.) Yasin-i Şerif okunması sohbet hocasının talebi ile gerçekleşmektedir. Bu esnada kadınlar, sayıyı tamamladıklarını belirtmek amacıyla ellerini kaldırarak hocaya sayı bildirimini yapmaktadır. Hemen her sohbette bu dua yardımlaşma sirkülasyonu devam etmekte ve cemaat içinde kapalı bir sır kutusu olarak kadınların mahremi alanlarının dualarla korunduğu düşünülmektedir. Bu sohbet halkalarına yakın zamanlarda dâhil olan *Emire*, cemaatin taze üyelerindendir ve onun için haftalık derslerde geçen zaman emsalsizdir:

Daha önceleri sadece TV'den takip ediyordum cemaati. Büyük hocaları herkes biliyor fakat böyle mahalle aralarında yetişmiş pırlantadan kıymetli bu hocaları dinlemek yeni nasip oluyor bana. Henüz çarşafı da değilim. Ama kimsenin sanıldığı gibi rahatsız edencesine baktığı, zorladığı falan yok. Evet, her geldiğimde bir telkin alıyorum, giydiğim ferace tam tesettür olmuyor bunu da biliyorum. Ama 'şimdilik nefsime ağır geliyor' diyince dua ediyorlar bana burada. Ne mutlu bana ki, evde boş oturup bu ilim yuvalarından mahrum kalmaktan kurtuldum. Hele şu hocamızı her hafta gelip bir dinleseniz var ya... Evde kızdığınız eşinizden, evladınızdan ya da başka her kime kızıp gücendiyseniz gidip onlardan özür dilerdiniz. Bu kısa hayatın boş ve geçici olduğunu, evlerimizde daha ılımlı karakterlere bürünmemiz gerektiğini buradaki sohbetlere gide gele idrak ettim. Allah onlardan razı olsun.

Sohbetlere yaklaşık 12 yıldır devamlı bir şekilde gittiğini söyleyen *Gülümser*, haftalık derslerde yakaladığı iç huzuru ve bunun aile yaşantısına yansımalarını şu şekilde ifade etmektedir:

Ben bu cemaati bilmezken, mahallemizdeki kadınların yönlendirmesi ile bir sohbet grubuna dâhil oldum. Grup dediysem beş on kişi değil. Her hafta onlarca yeni insanlar eklenerek, kursu dolduran yüzlerce kişiden bahsediyorum. İslam esasları, ilmihal dersleri, kadın halleri, aile hukuku, çocuk eğitimi, akrabalık ilişkileri ve daha birçok konunun şariat ekseninde değerlendirilip bizlere anlatılması bulunmaz bir hizmet bu devirde. Evimde açıp kitaptan da okuyabilirim. Ama bilen bir hocadan kalabalık bir ihvan eşliğinde dinlemek,

sosyal hayata geçirmede daha etkili oluyor. Mesela ben her Salı sohbetten çıkınca kuş gibi hafif hissediyorum kendimi. Kızacaksam bir şeye kızasım gelmiyor, kendimi tutuyorum. Eşime ve çocuklarıma o gün ekstra daha fazla şefkatle yaklaşıyorum. İnanın bu kasıtlı, programlı bir şey değil. Allah dostları ile beraber olmak insana bu ahlakı bir giysi gibi giydiliyor sanırım. Keşke haftanın tüm günleri, o ders gününün iki saatinde eriştiğimiz huzur seviyesinde geçse...

Kadınların bu sohbet halkalarına istikralı bir şekilde iştirak etmelerinin arkasındaki sebeplerden biri, cemaatin fetva hattını bilmeyen ya da bilip de aktif kullanamayan kadınların özel sorunlarından kaynaklı fetva arayışlarının bulunması ve bu sebeple çevrelerinde dini yönden en bilgili gördükleri kişinin de sohbet halkasının başındaki hocanın olmasıdır. Genellikle ev hanımı olan kadınlar, evlerinde geçirdikleri zaman dilimindeki yalnızlığın kendilerini vakit öldürmek suretiyle TV programlarına sevkettiğini söylemektedir. Onlar, bu durumdan rahatsız olmaya başladıkları zamanın, cemaatin sohbet halkalarıyla tanıştıktan sonraya tekabül ettiğini düşünmektedirler. Kadınlar gündelik hayatlarında içinden çıkamadıkları sorunlarına, gerek haftalık sohbet konusu içerisinden cevap aramakta gerekse de hocaların bizatihi yardımlarına başvurmaktadırlar. Vaaz konusunu anlattıktan sonra cemaatin çeşitli ihtiyaç ve sorularına cevap arayan hocalara, bu sayede fıkıh danışmanlığı misyonu da yüklenmektedir.

Kadınların özellikle ailevi sorunlarını mahallelerindeki en yakın sohbet hocalarına danıştığında; bir çözüm bulunamaması halinde, onların yakın çevrelerinde İsmailağa Cemaati'ne bağlı olan, bir erkek hocanın görüşlerine de başvurması gerektiği sohbet hocası tarafından tavsiye edilmektedir. Buna örnek olarak İstanbul'un Kartal semtinde Salih Hoca diye bilinen cemaat müridi, kendi evini gerek cemaat içerisinden gerekse de cemaat dışından binlerce kişinin ziyaretine açmaktadır. Buraya başvuran kadın erkek tüm ziyaretçilerin evde bulunan numaratoründen fiş alarak sıralarını beklediği esnada; hocaya derdini anlatan insanların, karşılığında maddi manevi hastalıkları tedavi edeceği yönünde kendisinden derman bekledikleri

gözlemlenmiştir. Gözlem esnasında yakın çevrelerden, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden ve hatta yurt dışından başvuran insanların hocaya olan inançlarının tam ve herhangi bir soruna bulunabilecek çözüm noktasındaki motivasyonlarının oldukça yüksek olduğu anlaşılmıştır. Sırası gelen “hasta” ziyaretçinin Salih Hoca ile yaklaşık 15-30 dakika arası süren görüşmesinin ardından, hocanın odasının dış kapısında bekleyen yardımcısına bir miktar görüşme/televi ücreti ödediği görülmüştür. Hoca kendisine ilk kez gelen ziyaretçinin derdini dinledikten sonra, Kuran'dan belli bir sayı ile ayetlerin ve tedavi gereğince uygulanacak kuralların yazılı olduğu küçük bir kâğıdı sunmaktadır. Bu tedavilere; ‘eşler arasındaki muhabbetsizliği/geçimsizliği gidermek için Kasas Suresi'nin suya, tuza ve şekere okuyup üflendikten sonra geçimsiz çiftlerin bu okunmuş gıdalardan tüketmesi’ gibi örnekler verilmektedir. İkinci kez veya birçok defa kendisine başvuru olan hoca, yine kendi yöntemlerince yazdığı Kuran ayetlerinin, bir poşete sarılarak muska şeklinde kaplanıp sorunları olan ziyaretçinin üzerinde taşınması gerektiğini söylemektedir. Tedavi süresini de belirleyen hoca, sürenin bitiminde hazırlanmış olan muskannın artık kişiye fayda vermeyeceğini ve en yakındaki denize atılmasını veya toprağa gömülmesini de söylemektedir. Daha birçok sorunun, bu ve benzeri yollar üzerinden çözüme kavuştuğu inancı cemaat içerisinde özellikle sohbet derslerinde yayılmakta ve müridlerin bu tedavi yöntemlerinden faydalanmaları sağlanmaktadır.

Katılımcıların bir kısmı, Salih Hoca gibi tipolojilerin Mahmud Efendi'den icazet alarak bu işi yaptığını söylerken; bir kısmı da efendilerinin, İsmailağa Cemaatini temsil eden büyük hocaların tedavi amacı güderek maddi gelir elde etmek suretiyle kurdukları bu düzenden haberdar olmadığını beyan etmektedir. Örneğin; *Asuman Hoca* ve Mahmud Efendi'nin gelini olan *Fatma Hoca (Fatma Ustaosmanoğlu)* gibi cemaatin önde gelen hocaları, bu tarz oluşumlardan Efendilerinin asla razı olmadığını söylemektedir.

Öte yandan kendisine sahip çıkan cemaat mensupları ise sohbet halkalarından öğrendiği ve birçok kadın hocanın tavsiye ettiği ‘şifa kapıları’ olarak addedilen yapılanmalardan öyle ya da böyle medet ummakta ve bu yapılanmaların Mahmud Efendi’den icazet almadığı yönündeki haberleri söylenti olarak kabul etmektedir. Zira onlar, bu söylentilerin İsmailağa Cemaatinin şeyhe ve onun yetiştirdiği büyük hocalara olan bağlılığını zayıflatmak amacıyla cemaat dışındakiler tarafından uydurulduğunu düşünmektedir. Görüldüğü üzere cemaatin bu parçalı fikirlerine rağmen, kadınların sohbet derslerinden istifade ettikleri her bir bilgiye attığı önem, özel/mahrem hayatlarını etkileyebilecek nitelikte olduğu görülmektedir.

3.2.4. Rabıta

Râbıta: Arapça “rabt” kökünden türetilmiş bir kelimedir. Sözlükte birleştirmek, bitiştirmek, iliştiirmek ve bağlamak anlamına gelmektedir. Kelimenin, ifade ettiği özel anlama gelince, bir tasavvuf terimi olarak (daha doğrusu Nakşibendî Tarikatı’nın kurallarından biri olarak) râbıta: Müridin, kendini mürşidi ile yüz yüze gelmiş varsayıp ondan feyiz aldığını (ondan metafizik anlamda güç aldığını ya da nurlandığını) zihninde canlandırması demektir.³⁶Tasavvuftaki “fenâfi’ş-şeyh” tabiri de râbıtanın özü olan şeyhi sevmenin bir başka ifadesidir.³⁷

Manevi eğitim veren mürşid-i kâminden feyiz almak amacıyla başlayan şeyhini sevmek ve kalben ona bağlanıp davranışlarını taklit etmek uygulamasının, zamanla yerini günümüzdeki şekliyle şeyhin suretini düşünme ameliyesine dönüştüğünden bahsedilmektedir. Bu hususta Necmeddin Kübrâ (ö. 618/1221) ve Şihabüddines-Sühreverdî (ö. 632/1234) gibi tanınmış

³⁶ <https://www.ihvanlar.net/2011/05/12/rabita-kelimesi-ve-yapilan-tarifler/>

³⁷ Bknz. Necdet Tosun, “Râbıta”, DİA İslam Ansiklopedisi, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), 34: 378

mutasavvıfların teşvikleri, rabıta uygulamasının basit şeklinin miladi 12 ve 13. yüzyıllardan beri mevcut olduğunu ortaya koymaktadır.³⁸

Nakşibendî Tarikatı'nın kurallarından biri olan rabitanın, bütün tarikat öncüleri tarafından onaylanmış ya da üzerinde görüş birliğine varılmış çok net bir tanımı yoktur.

Bununla birlikte gerek manzum, gerekse düz ifade olarak yalnızca birkaç kişi tarafından yaklaşık bir dille, râbitanın ne olduğu anlatılmaya çalışılmıştır. Râbitaya bazı izahlarla belli bir boyut kazandıranlar, yakın tarihte yaşamış olan Nakşibendî şeyhleridir. Bunlardan, Halid Bağdâdî şöyle demektedir:³⁹

Tarikatta râbita: Mürîdin, fenafillah mertebesine ulaşmış olan şeyhinin suretini hayâlinde sürekli canlandırmasıyla onun rûhâniyetinden istimdat (yardım) istemesi demektir. Bu da mürîdin edeplenmesi (saygılı olmaya alışması) ve tıpkı şeyhinin yanında bulunuyormuş gibi gıyabında da ondan feyiz alabilmesi için lüzumludur. Çünkü mürîd, şeyhinin şeklini hayâlinde canlandırmakla ancak huzur bulur, nurlanır ve bu sayede çirkin davranışlarda bulunmaktan sakınır. Nakşibendi Halidi mensuplarının rabıtayı savunmak cihetiyle birçok kitap kaleme aldığı bilinmektedir. Nakşibendiyye'de rabıtaya özel bir önem atfedildiği ve onu savunmak için eser yazanların daha ziyade bu tarikata mensup bulunduğu için rabıta uygulamasının Nakşibendîler'e has olduğu zannedilmektedir. Halvetiyye, Kadiriyye ve Çiştîyye başta olmak üzere birçok tarikatta rabıta uygulanmaktadır. Eleştirenlerden bazıları rabıtayı bir ibadet olarak algılamış, ibadetin de ancak Kur'an ve sünnette belirlenebileceğini söylemiştir. Sûfilere göre ise rabıta bir ibadet değil, şeyh ile mürîd arasında sevgi ve feyiz alışverişine vasıta olacak bir metottur. Râbitayı eleştirenler genellikle onu aynı zamanda bir itikad meselesi şeklinde görürken, sûfiler eşini seven bir kişinin gıyabında onu düşünmesi gibi tabii bir hal olduğunu

³⁸ Necdet Tosun, "Râbita", DİA İslam Ansiklopedisi, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), 34: 378.

³⁹ Sâhib, Buğyetü'l-vâcid, 73.

söylemişlerdir. Bu sebeple bazı sûfiler rabıtayı “şeyhe tam bir muhabbet” diye tarif etmişler ve rabıtada şeyhin suretini düşünmek için özel bir gayrete gerek olmadığını, muhabbetin yeterli olduğunu, zaten seven kişinin sevdiğini düşüneneğini belirtmişlerdir. Râbıtayı ayrıntıdan ve kurallardan arındırarak şeyh ile mürid arasında tabii ve psikolojik bir iletişime dönüştüren bu yaklaşım daha sağlıklı olmasına rağmen, bazı sûfiler dönemin geleneklerine uyararak rabıtanın meşruiyetini ispat etmek için konuyla ilgisi oldukça az olan âyet ve hadisleri delil olarak

kullanmışlardır.⁴⁰ Ölüm rabıtası, mürşid rabıtası ve huzur rabıtası (müridin devamlı Allah’la beraber olduğunu düşünmesi) gibi çeşitleri olmakla birlikte, Nakşibendiliğin özellikle Halidiye kolunda en yaygını mürşid rabıtasıdır.

Tüm bu tanımlardan hareketle, İsmailî Cemaati’nin rabıta ritüeline bakış açısının değerlendirilmesi için çalışmanın katılımcılarının beyanlarına, Mahmud Efendi’nin rabıtaya delil gösterdiği ayetlerin açıklaması için *Ruhu’l Furkan Tefsiri’ne* ve cemaatin önde gelen hocalarının kaleme aldığı yazılara başvurulmuştur.

Cemaat rabıtanın bir ibadet olmadığını, ancak işari manalar ile delillendirilebilen, yasaklanmamış meşru bir eğitim metodu olduğunu savunmaktadır. Tasavvuf, nefsi tezkiye ve kalbi tasfiye eden bir yol olarak tarif edilen bu görüş, temelini: “*Andolsun ki, nefisini arındıran kurtuluşa ermiştir.*” (*Şems 9*), “*Ey mutmain olan nefis! Sen O’ndan razı, O da senden razı olarak Rabbine dön! Kullarımın arasına gir, Cennetime gir.*” (*Fecr 27-30*), “*Bilesiniz ki, Allah’ın dostlarına hiçbir korku yoktur. Onlar üzülmeyeceklerdir de. Onlar iman etmiş ve Allah’a karşı gelmekten sakınmış olanlardır. Dünya hayatında da, ahirette de onlar için müjde*

⁴⁰ Necdet Tosun, , “Râbıta”, DİA İslam Ansiklopedisi, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007), 34: 378.

vardır. Allah'ın sözlerinde hiçbir değişme yoktur. İşte bu büyük başarıdır." (Yunus suresi 62, 64) gibi ayetlerden almaktadır.

Rabitanın insan bedenini topyekûn bir huzurla kapladığını düşünen *Rabia* bu konudaki düşüncelerinin kişiden kişiye değiştiğini belirterek, esas olanın dünya meşgalesinden bir anlık da olsa uzaklaşmak olduğunu ifade etmektedir:

Rabita meditasyonun İslami şeklidir. Allah'ı, Peygamberi ve Allah yolundaki âlimleri düşünmeye zaman ayırmak ve böylece kalbi biraz olsun dünyevi düşüncelerden uzaklaştırmak hedeflenir. Bu huzur emsalsizdir.

Herhangi bir insanın Allah'ın feyiz ve bereketini Allah dostları/âlimler gibi alamadığını söyleyen *Asuman Hoca*, hayal ettiği şeyhinin kalbinden akan feyze kendisinin doğrudan ulaşması pek de mümkün değildir. Çünkü dünyalık meseleler ile fazlaca meşgul olan müridlerin kalpleri ile yalnızca Allah'ı düşündüğüne kani olunan şeyh kalbi arasındaki fark sebebiyle, rabıtaya ihtiyaç duyulmaktadır:

Rabita konusu da çok uzun bir meseledir. Mesela biz, rabita yaparken karşımızda bir insanı düşünmüyoruz. İnsan olarak değil yani. Allah'ın feyzi ilahisinin aksettiği bir gönül düşünüyoruz. Çünkü düşündüğümüz o kalbe, Rabbin feyzi akıyor. Ve biz onun kadar Allah'a teslim olamadığımız için, feyiz akan kalpten de bize aktığını düşünüyor ve buna inanıyoruz. Rabita budur. Karşınızda bir erkek olduğunu oturup düşünürseniz zaten bu şirk te olur haram da olur. Ve sizi hiçbir yere ulaştırmaz. Buna şöyle örnekler veriliyor: Mesela bir fosforlu tespih, gündüz aydınlıkta ışığını alır ki, karanlıkta her tarafı aydınlatır. Şimdi siz bu toplumun içerisinde yaşıyorsunuz ve siz tüm dünyanın haramlarına bulaştığınız için Mevla'nın feyiz ve bereketini alamıyorsunuz. O Allah dostlarının aldığı gibi alamıyoruz. Benim inandığım, okuduğum, düşüncem budur. Tasdik ederek kabul ediyorum. Nasıl ki fosforlu tespihin aldığı ışıktan diğer tespihler o kadar alamıyorsa biz de öyleyiz. İşte Mevla'nın ilahisi hepimize akıyor, şüphesiz akıyor hem de... Ama bizim kalp kapakçıklarımız

kapalı, çünkü başka şeylere yönelmiş durumdayız. Dünyalık olanla meşgul hep kalplerimiz. Onun için biz rabıtada kendi kalbimizi Mevla'ya yönelen kalbe tutuyoruz. Başarabiliyorsak ne ala...

Bazıları şeyhin fotoğrafına bakarak, onun kalbinden kendisine nurların bir çağlayan gibi aktığına odaklanır. Kişi kendini mezarda farz ederek, Allah ile arasında şeyhi vesile/aracı olduğunu düşünerek, onun alnına, iki kaşı arasına bakar. Son olarak mürid şeyhinin ruhaniyetinden yardım ister. Medet, himmet, istimdat ve bereket dilenir. Nakşîlere göre, özellikle de Halidiyye koluna göre, rabıtasız Allah'a ulaşmak, fena fillah/Allah'ta yok olma mümkün değildir. Bu yüzden buna İslam'ın en birinci emriymiş gibi önem verirler. Şeyhe intisap etmeyen zaten şeytanı rehber edinmiş olur. (Aydın, 2000: 18-34)

İsmailağa hocaları, bazı kadınların şeyhin fotoğrafına bakarak rabıta yaptığından haberdar olduklarını ifade ederken, kendi cemaatlerinin müridlerinde böyle bir durumun olmadığına inandıklarını da belirtmektedirler. Bu yöntemin batıl olduğunu ve feyz almanın fotoğraf ile daha tesirli olacağı yanılgısının izah edilmesinin şart olduğunu da ifade etmektedirler. Yani rabıta yaparken şeyhlerinin yüzünün zihinlerinde canlanması daha makbul olsa bile eğer canlanmıyorsa da bu onlar için feyz almalarına bir engel teşkil etmemektedir. Cemaat rabıtanın maksadı; müridlerin kalplerini mürşidinin kalp aynasına çevirmek ve o aynaya yansıyan Mevla'nın nurundan istifade etmek olarak açıklamaktadır. Dolayısıyla konunun hassasiyetine vurgu yapan hocalar, rabıta yapmak ve feyiz almak için şeyhin yüzünü görmeseler de bu ritüelin her koşulda makbul sayılacağını düşünmektedirler.

Ruh'ul Furkan Tefsiri'nde Bakara suresinin 152. Ayetinde rabıta meselesi şu izahlar ile yer almaktadır:

“Rabıta, bir müridin, mürşid-i kâmilinin ruhaniyetiyle beraber, suretini kalp gözünün önüne getirerek hayal etmesi ve kalbi ile ondan yardım etmesini istemesidir.”⁴¹

“Teslimiyet ve muhabbet (tam bir bağlılık ve sevgi) üzere itikad ve istimdad (inanıp yardım bekleme) suretiyle kalbi devamlı şeyhe bağlamaktır.”⁴²

“Rabıtanın en üstün derecesi, iki gözün arasında olan hayal hazinesi ile mürşidin ruhaniyetinin yüzüne hatta iki gözünün arasına bakmaktır. Zira orası feyiz kaynağıdır. Ondan sonra mürşide karşı kendini alçaltarak, son derece tevazu ile yalvarmak ve onu Mevlâ ile kendi arana vesile kılmak üzere, mürşidin ruhaniyetinin hayal hazinesine girip oradan kalbine ve derinliklerine yavaş yavaş indiğini düşünüp, senin de peşinden yavaş yavaş oraya aktığımı ve indiğini hayal ederek, şeyhini kendi nefsinden geçinceye kadar hayal gözünden kaybetmemektir. Zira kalbin derinliğine son yoktur ve seyr-i ilallah (Arşın üstüne kadar olan manevi yürüyüş) kalpten hâsıl olur. Eğer cemii vukuf (kalbin bütün yönelişleri)bu rabıta ile olsa kalbin derinliklerine inmek daha süratli olur.

Zira maksut Allah’u Teala’nın zatıdır, rabıta ise senin Allah’u Teala hazretlerine manevi bir şekilde yürümene bir vesiledir”⁴³

“Mürid içini şeyhine bağlamasa (ona rabıta yapmasa) geçmiş asırlardaki büyüklerin erdiği fena sırrına asırlarca çalışsa da asla kavuşamaz ve onun içine(kalbine) zati pakisubhaniye, sıfat ve şuanatılahiyyeye ait feyizler tecelli etmez. Aziz evladım, sen şeyhini tanı hakka gidelim kemali bakemale seyredelim.”⁴⁴

“Ey dost mürşid müridin fenafillâh olmasına vesiledir. O sevgili zat müridin bekabillah olması için elinden tutar. Eğer derya gibi sırlar deniz gibi nurlar kalbine akıyorsa, onların mürşidinden aktığını bil. Hemen mürşide gönül bağlayıp rabıta edip hakka gidelim cemali bakemale seyredelim.”⁴⁵

⁴¹ Ustaosmanoğlu, M. “Ruh’ul Furkan Tefsiri”, cilt:2, s.64

⁴² Ustaosmanoğlu, M. “Ruh’ul Furkan Tefsiri”, cilt:2, s.70

⁴³ Ustaosmanoğlu, M. “Ruh’ul Furkan Tefsiri”, cilt:2, s.79

⁴⁴ Ustaosmanoğlu, M. “Ruh’ul Furkan Tefsiri”, cilt:2, s.83

⁴⁵ Ustaosmanoğlu, M. “Ruh’ul Furkan Tefsiri”, cilt:2, s.84

Tefsirde ayetlerin yorumlanma şekliinden anlaşıldığı üzere rabıta; müridin mürşidini yani Allah'ın velisi olarak kabul ettiği kişinin simasını, her zaman zihninde, hayalinde canlandırması, onu anması, zikretmesi, ihtiyaç anında ondan medet umması, duasında yani ibadetinde Allah ile arasında bir aracıya (şeyh) yer verildiği sonucu çıkmaktadır. Mahmud Efendi'den nakledilen ifadeler, rabıta yaparken aracı kılmanın normalleştirildiğine delil mahiyetinde kabul edilebilir: (Selvi, Yıldırım, Yıldız, 1994: 365)

Nakşilikte şeyh Allah'ın vekili, halifesidir. Vekil, aslın tüm haklarına sahiptir. Zaten kişinin aklına Allah'ın zatı gelirse, fikrini hemen O'nun vekiline, Mürşidine çevirerek, Allah'ın zatı yerine, şeyhinin mah cemalini seyretmelidir. Böylece Allah'ın zatını düşünmekten kurtulur, rabitanın faydasından istifade eder.

Yine *Ruh'ul Furkan Tefsiri*'nde geçen : “İşlerinizde ne yapacağınızı şaşırduğunuzda, kabir ehlinde yardım isteyiniz.”⁴⁶ İfadesi, rabitanın ölümlere de yapılabileceği yönündeki inancı desteklemektedir. Ayrıca kendisine sıkça rabıta yapılan Mahmud Efendi'nin müridlerine: “Namahreme bakmıyorsunuz, haramlardan kaçınıyorsunuz, çalgı dinlemek istemiyorsunuz,

televizyon seyretmekten kendinizi alıkoyuyorsunuz, ibadete devam ediyorsunuz, günde beş bin kere "Allah" demeyi seviyorsunuz. Bunların hepsi rabıta'dandır". Sözlerini, cemaat nezdinde rabıta ritüelinin algılanma ve uygulanma biçimine örnek olarak gösterilmektedir.

Öte yandan Cübbeli Ahmet Hoca'nın rabıta hakkında kaleme aldığı kitabında, rabıtaya akli deliller sunduğu bölümde şu kaynağa yer vermektedir: (Ünlü, 2013: 261)

“Herhangi bir işi, severek ve kalbi istila edecek şekilde düşünmek o işi yapmak gibi insana tesir eder. İyilikleri düşünmek iyi, kötülere hayal etmekse kötüdür. Bazı ulema, doğacak çocuğa bereketi sirayet eder ümidiyle kişinin, cima halinde Salih kimseleri düşünmesini güzel görmüşlerdir. O halde

⁴⁶ Ustaosmanoğlu, M. “Ruh'ul Furkan Tefsiri”, cilt:2, s.82

düşünceyi haram ve mübahlardan çevirip, iyilere yönlendirmek, hiçbir akıllının inkâra kalkışmaması gereken şeylerdendir ki rabita da bu hayali sohbetten ibarettir.” (Muhammed Salih, Beğiyetu'l- Vacid, Sh. II)

Cemaat kadınları bu ve buna benzer kaynakların rabıtaya delil olarak gösterilmesi hususunda olumlu görüş birliği yapmakta ve Cübbeli Ahmet hocanın rabita hakkında çokça eleştirilen ifadelerini herhangi bir tartışma konusuna açmamaktadırlar. Örneğin *Merve*, rabıtayı anlamak ve hayatında uygulamak için cemaatin tüm kaynaklarını okuduğunu söylerken, insanların “rabita” ve “şirk” ifadelerini aynı cümlede kullanmasını dahi günah olarak kabul etmektedir:

Ne Efendimizin (Mahmud Efendi) ne de Cübbeli hocamızın kaleme aldığı eserler tartışmaya açılabilir. Onlar da kuldur elbet, hata yapabilir. Fakat insanlara şunu anlatamadık. Hocalarımız ve şeyhimiz daha küçücük yaşlarında bin türlü eziyet çekerek ilim öğrenmiş ve bu seviyeye gelmiştir. Öyle birkaç sene üniversite okuyarak isminin başına unvan almakla âlim olunmadığını en iyi biz görüyoruz bu ülkede. İnsanın salih kişileri günün her saatinde düşünmesinde ne gibi bir sakınca var? İnsanın yürürken akına şeyhi düşse, eğer İslam'a aykırı bir işe musallat olacağı varsa da yolunu değiştirir. Ne bileyim yemek yerken hayal etse, edep üzere yer kalkar, duasını esirgemez. Daha özel anların da bile düşünse, kişinin aklına tek gelecek şey edeptir, kendine çeki düzen vermektir. Dolayısıyla, müride sayfalarca ilim dersi yetmez. Mürşidini kopyalayabiliyorsa kopyalasin, ne ala...

Kadınlar genel hatlarıyla rabitanın düşünmek, gönül bağı kurmak, mümini sevmek, âlim ve evliyai takip edip sadıklarla birlikte olmak olduğunu belirtmekte ve rabitanın bir ibadet değil metot olduğunu savunmaktadır. Onun üzerinden yapılan “şirk” veya “bidat” gibi reddiyeci eleştirilerin, Allah dostlarını karalama ve gözden düşürmek maksadıyla yapıldığını iddia etmektedirler. Bugün bilim dünyasının telepati adıyla kabul ettiği yöntemi, İsmailağa Cemaati kadınları Allah dostlarını sevmek, onları taklit etmek ve yaşantılarından feyz almak maksadıyla yaptıkları rabita ile açıklamaktadırlar.

3.2.5. Zikir- Dersli Olma

Zikir tasavvufi pratiğin merkezinde yer alır. Genel bir tanımlamayla zikir, Allah'ı, adlarını ve sıfatlarını belli bir ahenk içerisinde tekrarlayarak anmak ya da hatırlamak üzere gerçekleştirilen bir ritüeldir. Tarikatlarda zikir en temel etkinliktir. Pek çok zaman müridler İslâm'ı yaşayış biçimlerini diğer İslâmî geleneklerden ayırt etmede en önemli ölçütün, kendilerinin zikir yapmaları olduğunu vurgulamışlardır. Zikir yapma biçimleri, kural ve düzenlemeleri her tarikatta birbirinden farklı ve kendine özgüdür. Bir ritüel etkinlik olarak zikir meclisleri salt bir “Allah'ı hatırlama” vesilesi olmanın ötesinde anlamlara sahiptir. Bunlar aynı zamanda tarikat üyeleri arasında toplumsal iletişim ve etkileşimin sağlandığı ortamlardır. (Atay, 1996:117)

Allah'ın isimlerinin tekrarlanmasına dayanan zikir, cehri (sesli) ve hafî (içten, sessiz) zikir diye ikiye ayrılmaktadır. (Gölpınarlı, 1969: 31) Gölpınarlı'ya göre, bu ayrım Hz. Peygamber'in sesli zikri Hz. Ali'ye, gizli zikri ise Hz. Ebu Bekir'e telkin ettiği temeline dayanır ki bu sonradan uydurulan rivayetlerin tekrarına dayanmaktadır. Bir başka tarihsel araştırmanın neticesinde ise tasâvvuf ehline göre, Hz. Peygamberimiz dört halifeye ayrı ayrı zikri öğretip tavsiye etmiştir. Hz. Ebu Bekir (r.a)'a hafî (gizli) zikri, Hz. Ömer ve Hz. Ali'ye' cehrî (sesli) zikri ve Hz. Osman'a da kalbî zikri öğretmiştir (Aynî, 2017: 198)

Zikrin, önceleri beş vakit namazdan ayrı olarak gece veya gündüz muayyen saatlerde nafîle namaz kılmak ve dua etmek anlamlarında kullanıldığından bahseden Ateş⁴⁷, zühd ve takvanın gittikçe gelişerek tasavvufi kuruluşları, derviş teşekküllerini meydana getirince zikrin de belli esaslara bağlandığını söylemektedir. Ona göre her tasavvufi teşekkülün kendine mahsus zikir veya virdi vardır. Bu fark, kurucuların içtihadından doğmaktadır. Her okulun kurucusu

⁴⁷ Ateş, S. “Zikir”. Ayrıntılı bilgi için bkzn: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/744/9533.pdf>

tarafından konulan zikir sayısı ve şekli, sonradan gelen o okula mensup önderler tarafından az çok tadilata uğramaktadır.

Zikrin yöntem ve çeşitliğinin İsmailiğe Cemaati'ndeki anlamlarına ve pratik uygulamalarına bakıldığında; zikri ilk olarak Kuran ayetlerinde vurgulanan önemiyle ele almaktadırlar. Örneğin; *“Onlar, inananlar ve kalpleri Allah'ı anmakla huzura kavuşanlardır. Biliniz ki, kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur.”* (Rad Suresi, 28) Gibi Kuran'da zikri emreden birçok ayetten hareketle cemaat; işin erbabı olan zatların, bir insanın kalbinin günlük olarak ne kadar zikre ihtiyacı vardır, huzur bulunması için nasıl zikretmelidir gibi meselelere getirdikleri çözümü sistemleştirdiklerini düşünmektedir. Bu düşünce sathında tasavvufi pratik olan zikrin nasıl ve ne kadar uygulanacağını ölçüsünün, dini grubun önderi ya da ehil sayılan hocaları tarafından belirlendiği anlaşılmaktadır.

İsmailiğe Cemaati'nin hem erkek hem de kadın yapılanmalarında çeşitli zikir derslerinin olduğu gözlemlenmiş olup, Mahmud Efendi'nin sağlığında sıklıkla katıldığı ve kendisinin katılmadığı dönemlerde ise düzenli olarak yapılmasına büyük önem arz ettiği zikrin hatm-i hâcegân olduğu daha önce belirtilmişti. Genel hatlarıyla bu zikir çeşidini Nakşibendiyye'nin özellikle Halidi koluna bağlı mensuplar tarafından aşağıdaki tanım itibariyle uygulanmaktadır:

Nakşibendiyye'de topluca icra edilen dua ve zikir merasimine hatm-i hâcegân adı verilmektedir. Bu uygulamanın ne zaman başladığı kesin olarak bilinmiyorsa da XVI. asırda kaleme alınan bazı Nakşibendî metinlerinde bu âyin adına rastlanmaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla, önceleri istenen bir işin olması ya da bir musibetin giderilmesi gayesiyle ihtiyaç duyulduğunda yapılan bu âyin, XVIII. yüzyıldan itibaren periyodik hale getirilmiş ve haftada bir ya da iki defa icra edilir hale gelmiştir. Farklı uygulamaları olmakta birlikte en meşhur

hatm-i hâcegân terkibi şudur: 7 Fâtiha sûresi, 100 salavat, 79 İnşirâh sûresi, 1001 İhlâs sûresi, 7 Fâtiha, 100 salavat ve dua. Bunlar zikre katılan kişilere belli miktarlarda taksim edilir ve alçak sesle okunur.⁴⁸

Bu zikir şekline İsmailî Cemaati erkek müridlerinin önceleri Mamud Efendi nezaretinde katıldığı bilinmektedir. Cemaat hocaları, Mahmud Efendi tarafından kadın müridlerin ilim ve tarikat sohbeti için toplanmalarına izin verilirken, kadınların hatm-i hâcegân yapmaları ve halaka kurmalarının caiz olmadığını ve dolayısıyla yapanlardan da razı olmadığını belirtilmektedir. Bu ritüele neden karşı çıktığı konusunda kadın müridler herhangi bir açıklama yapmamakta ve efendilerinin bir şeye karşı çıkmış olmasının, onun İslami açıdan yanlış olduğuna işaret ettiğini düşünmektedir. Cemaatin diğer zikir şekillerini uygulama biçimine bakıldığında; kadınların “ders” diye tabir ettikleri ritüelin zikirten ibaret olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcılara bu derslerin ne olduğu ve nasıl yapıldığı sorulduğunda, şeyhleri ile arasındaki bu bağın müridin şahsına has olduğu, herkesin dersindeki zikir sayısının farklılıklar gösterdiği ve başkalarına söylenmemesinin daha evla kabul edildiği yanıtı verilmiştir.

Cemaatin “dersli olma” ifadesinin tarifi ise şu şekilde yapılmaktadır: Tasavvufa girmek, Mahmud Efendi’ye mürid olmak veya bugün en yaygın tabiri ile bağlanmak iken; ondan “ders almak” ise bu işe niyet eden kimsenin sünnet üzere istihare yapmasıdır. Yapılan bu istiharenin neticesinin hayır olarak görülmesiyle, şeyhin de istihare yapması ve bu istiharenin de hayır

olarak neticelenmesinden sonra, kişiye Şeyh veya Şeyh’in vazifelendirdiği ehil kişiler tarafından ders usulünün tarif edilmesidir. Herhangi bir müridin veya vazifelendirilmemiş bir hocanın ders talim etmesi uygun ve usulden değildir.

⁴⁸ Tosun, N. “Türkiye’de Tarikatlar: Tarih ve Kültür” Ocak 2015, (İSAM Yayınları; 162. İlmî Araştırmalar Dizisi ; 69) 2011

Kadınlara ders taliminde dikkat edilecek hususlar şu şekilde özetlenmiştir:⁴⁹

Tarikat ve tasavvuf erbabı ince eleyip sık dokurlar. Dikenli yollarda yürümek için gösterilen gayretin daha fazlasını şeriatla gösterirler. Kadınlara tasavvuf dersi vermek ve onlar ile ilgilenmekte böyle bir hassasiyet ister. Kadınlara tarikat dersi vermenin de üç yolu vardır: Tarikat dersini şeyh efendi yerine vekil tayin ettiği kimseler de verebilir. Onlarda bu kurallara harfiyen uyması lazımdır.

1-Tarikat dersi alacak hanım, şeyhin mahremi ise şeyh onu yalnız olarak yanına alıp ona ders verebilir. Mahrem ne demektir? Kendisi ile nikâh yapması caiz olmayandır.

2-Eğer ders alacak hanım, şeyhin namahremi ise mürşidin onu bir mahremi ile çağırması lazımdır.

3-Eğer ders alacak olan hanımın mahremi yoksa öyle bir imkânı bulunmuyorsa bu durumda o hanım perde arkasında oturur.

Ders alacak olan kadının mahremi yoksa bir perde arkasında ve çarşafı ile mesture bir şekilde olmalıdır. Ancak şeyhin bir mahremi yanında olmalıdır. Yani katiyen bir mekânda yalnız bulunmamalıdır. Şeyh fitneden kaçınmalıdır. “Kimse bana su-i zan etmez.” düşüncesine kapılmamalıdır.

Mahmud Efendi, kadınlara zikir merkezli derslerin talimi verilirken dikkat edilmesi gereken hususlara uymayı telkin ederken, İsmailâğa Cemaati'nin şeyhi olarak kendinin de şeriat çizgisinden şaşmayacağını ifade etmektedir:

Eğer biz bu edepleri gözetse idik cihangir olurduk. Başka çaremiz yok, bu edepleri yapmaya dönelim. Mevla'nın şeriatını tatbikte ona bir noksanlık getirmekten titir titir titrememiz lazımdır. Entarinin bir kolunu dikmesek olmaz değil mi? İşte şeriatla böyledir. Noksanlık kabul etmez, bütünlük ister. Ey

cemaat! Şeriat ne incedir, nefis de ne zalimdir. Ya Rabbi! Nefsimizi sen hayırla yola al. Âmin!

⁴⁹ <https://www.ihvanlar.net/2011/05/12/kadinlara-ders-taliminde-dikkat-edilecek-hususlar/>

Cemaat mensupları, arayış içinde olan ve tarikat dersi almak isteyen birtakım insanların kendilerine başvurduğunu söylemektedir. Başvuranların çoğunun cemaate tabi olmadan ve belli bir tedrisattan geçmeden, yalnızca sempati besleyerek ya da merak ederek geldiğini ifade eden cemaat, şeyhlerinden ders almayı zor bulanların olduğunu da söylemektedir. Cemaat hocaları bu insanlara; "Mahmud Efendi Hazretlerimizden neden ders almıyorsun?" diye sorduklarında çoğunlukla, 'Mahmud Efendi'nin yolunun çok ağır olduğu' cevabını aldıklarını belirtmektedir.

Şeyhlerinin dini yaşamada girdiği yolun nefse ağır olduğu düşüncelerine katılan cemaat, ne kadar zor olsa da ahiretteki sıkıntılar için bu yolun çok kolaylıklar sağlayacağını düşünmektedir. Zira onlar; sünnetten taviz vermeyen, kılı kırk yararcasına sünnete ittibayı şart koşan ve özellikle tarikat dersi konusunda titizlikle hareket eden anlayışın kendilerine has meziyetler olduğunu iddia etmektedirler.

İsmailağa Cemaati'ne tabi olan veya olmak isteyenlerin, şeyhten ders alma konusunda merak yahut kuşku besleyenlerine karşı *Asuman Hoca'nın* açıklaması şu yöndedir:

Cemaatimizde ders alma konusunda zorlama yoktur elbette. Mesela Efendi Hazretlerimiz torununa ders verirken ben oradaydım. 13 yaşında mıydı, o civarda bir şeydi herhalde. Seneler önce tabi bu anlattığım. O şimdi 40-45 yaşlarında vardır. Efendi Hazretleri ona dedi ki: 'Ben hep bekledim. Hanife gelsin, ders alsın diye. Ama ona bunu hiç demedim. Çünkü kuyumcu reklam yapmaz. Altının değeri zaten bellidir. Ama bana soracak olursanız anamdan bugün doğsam tarikat dersi almak isterdim' dedi. Efendi hazretleri bize hep kimseye 'Tarikat dersi alın demeyin sakın!' Derdi. Ama tasavvufun, tarikatın önemini mutlaka anlatın diye tembihlerdi. 'Hayır olan budur.' Derdi. Mesela bana cemaatten soran oluyor: 'Hocam ben nereye girmeliyim?' diye. Benim görüşüm benim girdiğim yer olur tabi ki. En güzel yolu kendi girdiğim yer kabul etmeseydim orda kendim olmazdım zaten. Demek ki en muteber onu görüyorum ki oradayım. 'Ama senin kalbine neresi yatıyorsa sen bilirsin.' Diyorum. Ben kimseye zorla illa gel benle diyemem. Mesela duyuyorum bazı tarikatlarda zorla tövbe veriyorlarmış. Biz efendi hazretlerimizden hiç böyle bir

şey duymadık ve görmedik. Ben de bunu hiç yapmadım. Arkadaşlarımdan da yapamı bilmiyorum.

Tarikat dersini ifa ederken yaşadığı huzuru tarif eden *Ayşegül*, dersli olmanın herkese nasip olmadığını, bazı müridlerin istiharelerinin hayırlı çıkmadığı için bunu defalarca tekrarladığını belirtmektedir. Çevresinde zikir derslerini aksatanlar olduğunda, onlara şeyhinin bunu kalp gözü ile görüp/hissedip, yapılmayan dersler yüzünden maddi-manevi hastalık çektiğini söylemektedir. Aksatılan derslerin ağırlığının Mahmud Efendi'ye sirayet ettiğini düşünen *Leyla* da en çok şeyhine zarar vermektan korktuğunu ifade etmektedir:

Ders alabilmek için iki kere istiharem yapılmıştı ve hocam sonunda, 'Efendimiz dersini kabul etti.' demişti. Şimdi size nasıl bir ders olduğunu anlatamam tabi ama şu kadarını söyleyeyim. Dünyalık işlerim bittiğinde, odaya kapanıp örtümü başıma atıyorum ve bütün yorgunluğum, tasam, manevi huzursuzluklarım uçup gidiyor. Gün içinde de yapılabilir ama efendimiz en sessiz saatte yapılmasının daha tesirli olacağını söylüyor. Ben de herkesin uyumuş olmasına özen gösteriyorum ki ses çıkmaz. Ama dünya işleri işte... Maalesef bazen yorgunluktan, hastalıktan ya da kalabalıktan aksatıp sonradan telafi ettiğimiz oluyor. Allah affetsin bizleri. O'nu zikretmeyi ertelemenin hiçbir izahatı olamaz. Hayvanlar bile çıkardığı sesler de O'na zikrederken, biz derslerimize icabet etmede zorlanabiliyoruz. Hele ki, şeyhimiz bunu hissediyor ve sıkıntı çekiyorken, benim de diğer kardeşlerimin de çok dikkat etmesi gerekir.

Sohbetlere gitmeyi, zikir ve ilim meclislerine dâhil olmayı ve Allah'ı hep beraber zikretmeyi tarikat ehli olmanın güzellikleri arasında gördüğünü ifade eden katılımcılar, bu ortamlarda anlatılan ayet ve hadislerle kulak vererek, dinlediklerinin tesiri ile bazen irkilip kendilerine geldiklerini söylemektedir. Kadınlar arasında özellikle "dersli" olanların takva derecesi diğerlerine göre gizli bir algı ile daha yüksek görülmektedir. Çünkü her gün düzenli olarak belli bir sayıda zikir çekmek ve bunu bir disiplin üzere sistemleştirmek ancak sabırlı olanların ve hem cemaate hem de şeyhe gönülden bağlı olanların başarabileceği bir özellik olarak kabul edilmektedir. Katılımcıların ifadelerinden anlaşılacağı üzere; zikir ve ilim meclisleri cemaat

kadınları için büyük bir nimet olarak görülmekte ve bu ortamları meleklerin kuşattığı düşünülmektedir. Böylece kadınlar, Allah'ın rahmet ve feyizlerine gark olabilmeyi, başka herhangi bir ortamda sağlayamayacaklarını ve her ne maksatla olursa olsun böyle mekânlara gidenlerin, ilimden içlerindeki Allah ve Resulüne iman nispetinde istifade ettiklerini söylemektedir.

3.3. Gündelik Hayat ve Sosyal Yaşam

İsmailağa Cemaati, genelde orta halli kişilerden oluşur. Halkın her kesiminden birçok ihvan, değişik meslekler ve yörelerdendir. Yalnızca Allah rızasını gözetmek ve sünnet-i seniyye'yi yaşamak için işini, okulunu, görevini bırakıp ilim, amel ve ihlas kazanmak uğruna Mahmud Efendi etrafında toparlanarak bu yolda hicret ettiklerini düşünmektedirler. Kendilerini diğer cemaatlerin belli vasıflarının ve yaptığı hizmetlerinin dışında tutan İsmailağa Cemaati; sadece Allah rızası gözettiği düşünülen ve bütün Müslümanlar nezdinde hatırı sayılır 'takva bir topluluk' olarak gösterildiklerini iddia etmektedir. Birçok kişinin telkinine rağmen Mahmud Efendi'nin kati suretle müridlerinin bir araya gelerek ticari şirketler, holdingler kurarak buna bağlı organizasyonlar yapmasına müsaade etmediğini söyleyen cemaat mensupları, bilakis daha fazla ahiret işlerine eğilmeleri gerektiğini tavsiyeden ziyade emir niteliğinde kabul etmektedirler. Resmi kayıtlarda da bu hususun açıkça beyan edilip, İsmailağa adına hiçbir maddi kuruluşa rastlanmadığını açıklayan cemaat hocaları, bunun bir güzel ahlak neticesinde devam edip dünya gailisine dalmamayı dilemektedirler. (Kara, 2011: 59)

Öte yandan, cemaat kadınların rızık endişesi ve maişet derdi olmadığı için erkeklerin para kazanmaya ayırdığı vakti, onlar sufi yaşam biçimine verebildiği için kendilerini bu konuda şanslı hissetmektedir. Evlerini adeta üniversiteye çeviren İsmailağa cemaati kadınları, yöntem olarak örgün ve karma eğitimi reddetmekte ve bunu şeriatın asli unsurlarına aykırı olarak görmektedir. Şeyhleri Mahmud Efendi'nin kadınlara yönelik vaazını ilk olarak 1960'lı yıllarda

verdiği ve ilk talebelerinin de on kişilik mütevazı bir gruptan oluştuğu katılımcılar tarafından belirtilmektedir. Zamanla ders halkaları genişlemiş olan kadın müridlerin aldığı yoğun medrese ilimleri sayesinde, yüzlerce hocanın yetiştiği ve cemaatin maddi manevi gücü nispetinde medreselerin çoğaldığı ifade edilmektedir. Fatih'in Çarşamba semti merkez olmakla birlikte, buradan Türkiye'nin birçok bölgesine yayılan bu ağın kontrolünün nasıl sağlandığı ise bilinmemektedir. Kadınların talebelikten hocalığa ve sonrasında medreselerinin etki alanını genişletmeye giden sürecinde; başka her hangi bir sosyalleşme pratiği talep etmeyen kadınlar, bu kapalı yaşam biçiminin insanlar tarafından bir mahrumiyet sorunu olarak algılanmasından da şikâyet etmektedir.

Sosyal yaşamın gereklilikleri içinde olan eğitim ve iş hayatının hem kadınlar hem erkekler üzerinde nasıl taksim edilmesi gerektiğini anlatan cemaat katılımcılarından *Betül Hoca*, iki kız ve bir erkek olmak üzere üç çocuk annesidir. Ona göre toplumun zaruri ekonomik dayatmalarının, Allah'ın verdiği ezeli rızık karşısında hiçbir hükmü yoktur. Eğitim ve çalışma hayatı konusunda hem kendisinin hem de ailesinin benimsediği süreci şu şekilde ifade etmektedir:

Benim pırlanta gibi iki tane kızım ve bir de oğlum var. Kızlarımı ilkokuldan sonra okutmadım. 'Kapınıza dayanacaklar, ceza alacaksınız, devletin zaruri eğitim süresini en azından tamamlayın.' Dediler, dinlemedim. Eşim de saygı duymuş olacak ki kararına karşı çıkmadı. O benim gibi cemaatimizin medrese eğitiminden geçmemiş olmasına rağmen, Allah razı olsun kendisinden şeriatı tatbik etmede yoluma taş koymadı hiç. Rabbim nasip ederse kızlarımla evlenecek olan erkeklere rızık da verecektir. Daha fazlasında gözü olmamaları, medrese eğitimlerini tamamlayıp şeriatı yaşamaları ve onların da evlatlarına bu yönde örnek olmaları lazım. Soruyorum size bir kadın için haramdan başka ne var? Kız evlatlarımızdan para kazanmalarını değil; mümine bir eş, bir anne olmalarını ümit ediyoruz. Zaten aksi bir durum Allah'ın hoşuna gitmez ve üstelik kadının kazanacağı paranın bir bereketi de olamaz. Sofraya fazladan bir çeşit daha yemek gelse ne olacak? Dolabımızda fazladan bir elbise daha...

Eşyalar düzenli olarak yenilense, har vurup harman savurmak olacak işte. Kadın kazanır, akıl şaşar. Parayı nereye heba edeceğini bilemez insan. Bakın hayatımızdaki bütün israflar da kadının iş hayatına katılımı ile peyda oldu zaten. Aza kanaat etmek yok şimdiki geçlerde. Dolayısıyla dünyalık diplomanın da, çalışarak kazanacağı bereketsiz paranın da kızlarıma hiç bir faydası olmayacaktı.

Henüz medrese eğitimini tamamlamamış olan *Fatma Sümeyye* de, (ev dışında) çalışma hayatını mutlak suretle reddeden cemaat düsturuna karşı, İslam'a uygunluğu göz ardı etmemek şartıyla kendi gelirini kazanabilecek seviyeye gelmeyi istemektedir:

Kadının bir meslek sahibi olması, refah ve huzurlu yaşaması zannediliyor. Sokaktaki çirkinliklerin İslam'ı hakkıyla yaşamaya izin vermediği kabul görmüyor bir türlü. Ben çarşafli bir bayan olarak okuyan ve inşallah medrese eğitimini tamamlayıp İslam'a uygun bir şekilde kendi gelirim kazanabilecek seviyeye gelmeyi hedefleyen biriyim. Bu bir devlet dairesi ya da özel bir ofiste, kadın erkek karışık bir ortamda olmayacak elbette. Ya talebe okutacağım ya da bir kursun yönetimine talip olacağım. Yani, ilim yuvasından kopmamak derdim.

Cemaatteki eğitim süreçleri boyunca sosyal yaşamı kısıtlayan bazı kuralların varlığına işaret eden *Rabia*; dilediği günlerde gezmek, eğlenmek, alışveriş yapmak, seyahat etmek gibi sosyal aktivitelere müsaade edilmediği için yaşadığı zorluklarla akıl ve sabır sayesinde baş edebildiğini anlatmaktadır:

Nefis yönünden tabii ki zorluklar yaşadım. Herkes yaşamıştır. Ama yaşadığımız çağa, birçok duygu, dürtüye rağmen akıl ve iradeyle hareket etmeyi seçmek ve medrese eğitimine sabırla devam etmek sıradan bir insanın katlanabileceği bir şey değil. Güçlü ve aynı zamanda akıllı bir insan sabredebilir. Geçici istikbali ebedi istikbale tercih etmeyecek kadar akıllı bir insan sabırla ilmini tamamlayabilir.

Bir kadının evinde oturup dışarıya lüzumsuz çıkmaması, sokaklarda dikilip konuşmaması ve erkeklerden alışveriş yapmaktan kaçınması, cemaat kadınlarının sosyal alandaki tavırlarında hayânın neticesi olarak görülmektedir. Cemaatin edep tasavvurunda; bakışlarını koruması ve

zaruret durumunda erkeğe bakarken (evlilik görüşmesi gibi) yüzünün kızarması, yürürken dikkat çekici olmayıp eğer gençse ihtiyar gibi yürümesi, elinde cep telefonuyla sokaklarda konuşmaması gereken kadın, gündelik hayatta bunlar gibi daha birçok faaliyetinde hayâli olmayı başarabilmelidir. (Hacıoğlu, 2016: 76) Kadının cami ve ilim meclislerine gidip gelirken dikkat etmesi gerektiği konular, Mahmut Efendi'nin daha önceki vaazlarındaki anlatılardan aktarılmıştır: (2016: 170)

“Genç kadınlar teravih namazını evde kılsın.”

“Eğer sizi namahrem görmeseydi camide namazlarınızı kılardınız. Çarşafıla bile erkekler görse seni iyi olmuyor.”

“Şimdi dışarıda camiinin kapısının önünde dikilir konuşursunuz, orada bekleyip konuşmak çare değil. Çarşafı kadınların camiinin kapısı önünde dikilip, erkeklere çarşafılarına baktırmak doğru değil, caiz değil bu yaptığımız...”

“Siz hanımlar, sohbe gelip giderken ve yolda yürürken çok edepli olarak ayaklarınız ses yapmadan yürüyün.”

“(Hanımlara hitaben) Arabada ihtiyar hanım olmadıkça sohbe gitmeye müsaade etmiyorum, onun vaazı da lazım değil. Kaş yapayım derken göz çıkartmayın.”

Mahmut Efendi'nin kadınların alışveriş yapması hususundaki telkinleri ise şu yöndedir: (2016: 287)

“Kaç defa hanımlar erkeklerden alışveriş yapmasın diye söyleniyor. Eğer bir hanımın dışarıdan alışverişini yapacak kimsesi yoksa o zaman zaruri olarak alışverişini yapar; ama mahremin olduğu halde senin erkeklerle yüz göz olman olmaz. Ben Allah'ın (cc) size verdiği hürriyeti kısıtlamak istemem. Sen antikasın, pırlantasın. Parana puluna nasıl sahip çıkıyorsan, kendine de öyle sahip çık. İslam, kadına pırlanta gözüyle bakıyor. Suyun kaynağı bulanırsa, bütün musluklardan bulanık akar. Kadın muazzam bir su kaynağıdır. Buna rağmen alışveriş yapıyor, argo konuşmaya varıncaya kadar ileri gidiyorsa, birileri bu cemaati lekelemek istiyor. Ben o insandan şüphelenirim. Allah (cc) böylelerin şerrinden muhafaza eylesin.”

Cemaat mensuplarından, evlilik konusunda ise hocaların ya da ailelerin tavsiye ettiği kişiler ile görücü usulüne riayet edilerek görüşülmesi istenmektedir. Kadın ve erkeğin yapacağı ilk görüşmeler, aile fertlerinin nezaretinde ve mümkün mertebe ev ortamında yapılması gerekmektedir. Görüşme öncesinde ‘istihare’⁵⁰ yapılması, bunun neticesine göre olumlu veya olumsuz yanıt verilmesi ve aileler ile ‘istişare’ edilmesi, evlilik sürecine adım atıldıktan sonra evlenene kadar geçen sürede en fazla üç kez görüşülmesi gerekmektedir. Bunlara benzer diğer kurallara da uyması istenen kadınların, büyük ölçüde talep edilenlere riayet ettiği gözlemlenmiştir. Mesela evlenene kadar yapılacak olan görüşmelerin uzatılması talep ediliyorsa, resmi nikâhtan evvel imam nikâhı kısılan çiftin sonrasında düğüne kadar rahatça görüşebilmesi de sağlanan kolaylıklar arasında olduğu anlatılmaktadır.

Öte yandan düğün merasimin çalgısız yapılması ve haremlık-selamlık usulüne riayet edilmesi de cemaat mensuplarının evlilik şartları arasında yer almaktadır. Gelinlik-damatlık konusunda, Mahmud Efendi’lerinin telkinlerine biat edilmekte ve bunlara uymayan genç kızlar, nefsi heveslerinin şeriata aykırı olduğu düşüncesiyle aileler tarafından uyarılara maruz kalmaktadırlar. Mahmud Efendi bu konuya ilişkin tembihini şu sözler ile ifade etmektedir:

(Ahıska, 2018: 207)

Bazı hoca kızlarımız evlenirken Amerika kızlarından beter süslendiğini duyuyorum, canım gidiyor. Ben: ‘Bu hoca kızlarımızla İslam gelecek’ diyorum. Onlar ne yapıyorlar? Söylemekte hoca gibi, yapmakta cahil gibiler. Düğün

⁵⁰ İstihare: Sözlükte “hayırlı olanı isteme” anlamına gelen istihâre, terim olarak “bir iş veya davranışta Allah katında hayırlı olanı kılınan nâfile bir namaz ve dua ile talep etme” manasında kullanılır.

(<https://islamansiklopedisi.org.tr/istihare>)

*Cemaatte, özellikle evlilik maksadıyla yapılan istihareler için, evlenecek olan kişi öncelikle ‘ehil’ kabul ettiği hocasının yapacağı istihareye başvurmalıdır.

şeriat yoludur, şeytanlık yolu değildir. Kimisi kâfirlerinki gibi gelinlik için deli oluyor, kimisi de duvak için gavur olmaya razı oluyor neredeyse. Yani cahiliz, cahiliz, cahiliz. Allah bizi âlim etsin, âlim etsin, âlim etsin.

Yukarıda verilen sınırlı örnekler, gündelik yaşam pratiklerinin cemaat nazarında tezahür ettiği şekilleri üzerinden incelenmeye çalışılmıştır. Katılımcıların ve cemaat önderinin yaygın görüşünün; kadının evi ve ikincil durumdaki evi kabul edilen ilim meclisleri dışında geçireceği vaktin sınırlı ve ivedi bir şekilde olması gerektiği yönündedir. Zira cemaat, kadının bu kapalı yaşam biçimini bir erdem olarak sunmakta, iffet ve hayânın neticesi olarak görmektedir.

3.4. Kadının Toplumsal Statüsü: Dinsel, Kültürel ve Tarihsel Kodlar

Kadın konusunun günümüzde bir problem olarak ele alınmasının belli başlı nedenleri arasında dinsel, kültürel ve siyasal yönelimlerin etkisi yüksektir. Batılılaşma süreçleri, İslam'ın geleneksel inanç ve değerlerine ilişkin eleştirilere hız kazandırmaktadır. Modernleşme ve sekülerleşme ataklarının ortaya çıkardığı yeni dini gerilim alanları içinde en çok da kadın konusu sıkça tartışılan ve eleştirilen bir konu olarak öne çıkmaktadır. Gelenekten modernliğe geçişin beraberinde getirdiği belli başlı kültürel sarsıntılar, geçmişte kendi paradigması içinde tutarlı bir temsil alanına sahip olan kadını, yeni bir müzakere konusunun parçası haline getirmektedir.

Kadının İslâm temelli bir düşünce içinde değerlendirmesi henüz yapılabilmemiş değildir. İslâm ve kadın üzerine geliştirilmiş modern literatür, henüz emekleme aşamasındadır ve tedavüldeki argümanların pek çoğu batı gerçekliğindeki değerlendirmelerin aktarımından ibarettir. Bu nedenle “İslâm'da Kadın” türü çalışmalar ister seküler, ister dinsel referanslardan

beslensin ya reddiyeci/çatışmacı ya da savunmacı/aklayıcı bir dil dünyasından beslenir.⁵¹ Kadının toplumsal statüsünü dinsel kodlar üzerinden açıklamaya çalışan “İslamda kadın” başlığı altında üretilen mevcut literatürün, konuya ilgi duyanların ve konu popülaritesinin artması sebebiyle hızla çeşitlendiği de görülmektedir. Kadını İslam içinde güçlü bir şekilde

açıklayanlar ile onu İslam üzerinden mahkûm edenler arasındaki zihni ve entellektüel çatışma, siyasal bir derinlik kazanmaktadır. Örneğin; Modern dini cemaatlerin İslam’ı kurtarma adına kadına yükledikleri anlamlar ile aynı şekilde din karşıtı grup ya da söylemlerin kadını İslam üzerinden eleştiriye maruz bırakma girişimleri aynı çatışma zemininde yer almaktadır. Her iki çabanın sorunlu bakış açılarındaki ortaklık, konunun siyasal derinlik kazanımı bakımından dikkat çekmektedir.

Günümüz Türkiye’sinde toplumsal cinsiyet eksenli tartışmaların genel seyrine bakıldığında konunun ağırlıklı olarak kadının mağduriyeti ekseninde ele alındığı ve bu bağlamda kadının toplumsal statüsü, eğitim sorunu, siyasete katılımı, şiddete uğraması ve istismar nesnesi olması gibi hususlar üzerinde durulduğu görülür. Din ve dini gelenek söz konusu olduğunda ise konunun bir sorunlar yumağı olarak kadına münhasır kılındığına şahit olunur. Ayrıca, son dönemde “İslam’da Kadın” ve benzeri başlıklar altında telif edilen birçok eserin tanıklık ettiği üzere modern dönemde kadın İslam’ın yumuşak karnı olarak algılanır. (Öztürk, 2012: 136) Öte yandan kadının toplumsal statüsünü kültürel kodlar ekseninde ele alan araştırmalar, kadının tarihsel süreçte değer skalasının inişli çıkışlı olduğuna dikkat çekmektedir.

Anadolu’nun kırsal kesimlerinde geleneksel değerlere bağlılığını sürdüren kimi Türkmen topluluklarında, kaç-göçe ve erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi uygulamasına

⁵¹ Subaşı, N. “Din ve Kadın Konulu Çalışmalarda Akademik Özgünlük ve Sahicilik Sorunu” Divan Disiplinler Arası Çalışmalar Dergisi, C. 17, s. 32, ss. 39-55), 2012.

rastlanmaması, İslâm öncesi Türk aile geleneklerinin yok olmadığını kanıtlamaktadır. (İnan, 1964: 25-29) Oysa 11. yüzyıldan itibaren Türk kadını açısından durumun dramatik bir biçimde değişmeye başladığı görülmektedir. Bir yandan göçebelikten yerleşik tarım toplumuna geçiş sürecinin zorlaması, diğer yandan İslâm dininin yayılmasına koşut olarak geleneksel kültür değerlerinin terk edilmesi, kadının bireysel ve toplumsal konumunu günden güne geriletmiştir. Çok eşlilik, örtünme, toplum yaşamından çekilip eve kapanma, bu gerilemenin somut sonuçları arasında görülmektedir. Kadın artık ev içinde erkeğin hizmetçisidir. Erkeğin ihtiyaçlarını karşılamakla, keyfini yapmakla, çocuklarını doğurup yetiştirmekle görevlidir. Kırsal kesimde ise, buna ek olarak, tarlada tohumun ekilmesinden ürünün toplanmasına kadar üretimin her aşamasında bilfiil çalışan bir tarım işçisidir. Mülkiyet ve miras hakkı sınırlandırılmıştır. Evlenme–boşanma konularında söz hakkı yoktur. Kısacası kadın; hiçbir siyasi, medeni, hatta insani hakka sahip olmayan bir meta haline gelmiştir. (Tekeli, 1982: 193-195)

Kadının statüsündeki bu dramatik düşüşün Endüstri devrimi ile birlikte yeniden değişmesi, onun özellikle çalışma hayatında etkin biçimde yer almasına olanak sağlamıştır. Buna bağlı olarak, kadının toplumsal statüsü yeniden yükselmeye başlamıştır. Yine de binlerce yıllık erkek egemen toplumsal kültürün aşılmasının kolay olmadığı gibi, bunun için verilen mücadelenin kazanılan kadın hakları düşünüldüğünde boşa olmadığı anlaşılmaktadır. Tüm bu tarihsel süreçten sonra modernleşen toplum ile birlikte, kadının toplumsal statüsüne yönelik kazanımların bir sonucu olarak anne olmanın dışında; bir kadın, bir ticaret erbabı, bir sanatçı, bir aile reisi, bir yönetici, bir politikacı, bir meslek mensubu ve hatta bir bilim kadını gibi statüler elde edilmekle beraber, bunların nitelik ve niceliği de gün geçtikçe kadınlar lehinde artış göstermektedir. Bu olumlu gibi görünen değişimin, toplum içinde kadına yüklediği sorumluluklar arasında; bir bedel ödeme açısından hem değişime karşı diğer aktör olan erkeğin direnişi hem de kadının değişen şartlara karşı kendini tam adapte edememesinden kaynaklanan uyum sorunu yaşaması gibi sorunsal faktörler de yerini almaktadır. Dolayısıyla kadının hem

dini hem de kültürel-tarihsel bağlamda ele alınan toplumsal statüsünün oldukça girift bir konu başlığı olduğu anlaşılmaktadır.

3.5. Cemaatte Kadının Ayrıcalıklı Statüsü: “Kimiz?” ve “Nasıl Farklıyız?”

Kadının İslam’daki konumunu değerlendirirken kullanılan dili sorunlu ve nakıs bulan İsmailağa Cemaati kadınları; kendilerini tanımlarken toplumdan soyutlanmaya verdikleri normal tepkiler, günümüz modern çağda onları diğerlerinden nasıl farklı kıldığını anlatmaktadır. Cemaat kadınları; modernistlerin kadın ve erkek hakkındaki eşitlikçi söylemlerini fitrat realitesine aykırı bulmaktadır. Onlara göre fitratları yaradılıştan itibaren eşit olmayan kadın ve erkek, mutlu olabilmek için eşitçilik adı altında modernist yarışların birer maşası haline gelmektedir. Bu yarış, toplumda fitnenin artmasına ve dolayısıyla Allah’ın razı olmayacağı kaotik ortamlara sebep olmaktadır. Katılımcılar İslam’a göre kadının en doğru ve en adaletli yerde (evinde) konumlandığını düşünmekte ve dini kaynaklarda kadının noksan, aciz, kırılğan, güçsüz yaratıldığı gibi hususların “İsrailiyyat menşeli” söylemlerden ibaret olduğunu savunarak bundan rahatsız olanların “feminist” bakış açısına sahip olduğunu ifade etmektedir. Gerek giyim tarzları gerekse de sosyal alanda varlık göstergeleri sebebiyle temsil ettikleri İslami düşünce ile cihat ettiklerini savunan *Betül Hoca* için, özellikle cemaat kadınlarına atfedilen olumsuz söylemlerin arkasında durduğunu ve bunların Müslüman sıfatları olduğunu belirtmektedir:

Biz İsmailağa cemaati kadınları olarak; Türkiye’de en radikal tesettürü tercih eden, en kapalı, en gerici, şeriatçı, irticacı vb. sözler ile anlıyoruz. Evet, şeriatçıyız ve laik düzenle hiç bir işimiz olmaz. Bu ülkenin başına laikçi reformlar; beladan, haramdan, gâvura özentilikten, insanın özünü kaybetmesinden, aile düzenin bozulmasından, kadının iş hayatına savrulmasından, sosyal hayatta dini buharlaştırmasından başka bir şey getirmedi. Ama biz bu düzene hiçbir zaman entegre olmadık, olmayacağız da. Çünkü bizi görenler, beğense de beğenmese de İslam’ı ve şeriatı hatırlıyor. Bizi

o çok eleştirdikleri İranlı kadınlara benzetiyorlar. Oysa çırılçıplak haldeki Amerikalıya benzetilsek herhalde el üstünde tutulurduk. Biz örtümüzden, sokakta geçirdiğimiz minimum zamandaki ağırlığımızdan, bu memleketin çocuklarına İslam'ı anlatmaktan vazgeçmeyeceğiz. Ahir zamadayız ve kadın erkek, cinsiyet, tercihler, bunların toplumdaki kabulü zıvanadan çıkmış durumda. Allah gelecek nesillerimiz korusun. Hepsine inat, büründüğümüz İslam temsilleri (çarşaf, cübbe, sarık, şalvar) ile cihat edeceğiz.

Cemaat kadınlarının toplumsal statüsünden bahsederken; kendilerinin Kuran'da anlatılan kadının değerinden daha ayrıcalıklı bir konumda olmadıklarını ifade eden İsmailağa Cemaati kadınları, Allah'ın ayetlerine gafil yaklaşan diğer Müslüman kadınların nefislerine zor gelen ilahi emirleri uygulamadıklarını söylemektedir. Dolayısıyla, kendilerinin bu ilahi emirlere sorgulamadan ve nefis girdabına düşmeden riayet ettiklerini düşündükleri için, toplumun Müslüman kadın algısında ilk akla gelen dini grup olduklarını iddia etmektedirler. *Merve*'ye göre; modernitenin aşındırdığı dini değerleri yok saydıklarını ve böylece İslam'a aykırı yaşam biçimlerini tercih ettiklerini düşündüğü diğer kadınlarla aynı paydada yer almak, kendileri için kabul edilemez bir durum olarak görülmektedir:

İslam'da kadın ne ise İsmailağa Cemaati'ndeki kadın da odur. Yani bizler, Allah'ın kadına verdiği değer nispetinde hayatımızı yaşamaya gayret ediyoruz. Ki bu değeri anlamak istemeyen, Kuran ayetlerini istediği kalıba sokmaya çalışan, haşa, birçok Müslüman geçinen araştırmacımız var. İslam kadını el üstünde tutarken, uygulamada bunu yapabilen tek bir cemaat bilirim o da İsmailağa'dır. Fakat Müslüman bir ülke olan Türkiye'de sokaktaki kadın ne ise biz de ona kefiliz ve aynı saftayız diyemeyecek hale geldik maalesef. Bin bir türlü örtünme biçiminden tutun, lüks ve aykırı yaşam stillerine, önü alınamayan kapitalist düzene ayak uydurmalara ve daha birçok İslam'a aykırı hallere düşmüş kadınla aynı safta değiliz. Daha doğrusu olmamız gerekir. Örnek olmamız için, Kuran ayetinde tarif edilen o "edepli kadın" imajına bürünmemiz lazım. Görüntü itibariyle bir ayetin tezahürü bizim cemaatin giysisinde (çarşaf) mevcut, elhamdülillah. Ama kalplerimizi Allah bilir, ibadetlerimizin kabullüğüne ancak O karar verir.

İsmailağa Cemaati kadınları; kadını erkek hegemonyasından kurtarmayı vadeden modernite ile birlikte, ataerkil yapıya karşı çıkan kadının mutlak suretle çalışma hayatına dâhil olması gerektiği düşüncesini, günümüz insanının en tehlikeli savunusu olarak görmektedir. Cemaate göre ağır çalışma şartlarının kadına maddi özgürlük sağladığına ve kocasının hâkimiyetine boyun eğmediğine inandırılan kadının, bu sisteme entegre olarak İslami kaideleri hakkıyla ifa edemeyeceğini düşünmektedir. Dolayısıyla çalışarak özgürleşen ve hem evde hem sokakta değerinin arttığı düşünülen kadının, dini açıdan aslında değersiz bir konuma sürüklendiğini söyleyen *Hatice* için ideal bir eş, ideal bir anne ve ideal bir mümine olmanın kapısı sokağa kapalıdır:

Bizler gücümüz yettikçe; çalışan kadınla, kadını çalışmaya sürükleyen sebeplerle ve günümüz sözde kadın hakları savunucuları ile mücadele edeceğiz. Erkeklerle bir arada çalışan, sabahtan akşama kadar yorulup sonra da o yorgunlukla eve gelip çocuklarına, kocasına, mutfağına, genel ev düzenine yetismeye çalışan kadın nasıl oluyor da daha değerli kabul ediliyor? Bunu anlayabilmiş değiliz. Bakıyorsunuz tesettürlü, namazlı niyazlı, ‘Elhamdülillah Müslümanım.’ Diyor kadıncağız. Ve sabahın en erken saatinde yollara düşüyor. Toplu taşıtlara hınca hınçken biniyor ve kimin ne halde olduğu belli değil estağfurullah. Bir günah burada başladı. Sonra iş yerine giriyor; çaycısından temizlikçisine, mesai arkadaşından amirine varana kadar kadın erkek fark etmeksizin herkese selam veriyor, vermek zorunda hissediyor. Alın size bir günah daha. E sonra akşam çıkış saati gelene kadar onlarca telefon görüşmesi, çoğunlukla kadın erkek karışık ortamlarda çalışma usulleri, eve geri dönüş ve aynı eziyetler derken, ekmeğini kazanmak yerine defalarca günah kazanıyor. Şimdi diyeceğim o ki; sokakta bu halde hırpalanan kadın mı daha değerli yoksa evinde eşine, çocuklarına maksimum zaman ayıran ve dini vecibelerini yerine getirmede hiçbir kısıtlamaya maruz kalmayan bizler mi daha değerliyiz? Buyurun, cevabı siz verin...

Katılımcıların düşünceleri bağlamında; Müslüman bir kadını değerli ve ayrıcalıklı kılmak için, kadına vasat bir değer ortamı sağlandığına inanılan sokağı ve çalışma hayatını reddeden bir anlayışa sahip olunması gerektiği anlaşılmaktadır. Öte yandan kadının genel olarak evi

dışındaki tüm sosyal ortamlardan silinmesine razı olmayan anlayış, cemaatin bu konudaki yaygın görüşüne karşılık azınlık sayılabilecek cemaat mensubu için fazlasıyla tutucu bulunmaktadır. Bu konudaki düşüncelerini dile getiren *Hülya* için cemaatin telakkilerine biat etmek henüz kolay olmamaktadır:

Cemaate henüz yeni tabii olmuş bir talebe olarak, gerçekten burada yüzde yüz İslamiyet'i öğretmek dışında başka bir meşguliyetin olmadığına sizi temin ederim. Böyle bir ortamı insana kendi öz anne babası bile sağlayamaz. Sağlamaları için onların da medrese eğitimden geçmiş olmaları lazım. Yani bu kapıları aşındıranların şansı saymakla bitmez. Fakat kadının değeri bağlamında cemaatimizin katı kurallarını da itiraf etmeliyim. Biz çarşaflyız, sokakta yürümemiz bazılarına örnek olurken bazılarına da rahatsızlık veriyor. Ne bileyim bazen bir işimiz oluyor alışveriş merkezinde, bankada ya da hususi bir ihtiyaç olmasa da gezmek istiyoruz. Fakat hocalarımız, zaruri olmadıkça atılan adımların ilmimizi eksilttiğini söylüyor. Haklılar belki, etrafta insanın aklını çecek bir sürü unsur var. En masumundan dışarı çıktıkça cazip gelen tüketim dürtüsü. Ama işte, bu süreçler bizi biraz zorluyor. Zira Allah, Kuran-ı Kerim'de kadının değerini ziyadesiyle açıklamış. Sokağa aykırı hallerde çıkmayacağıma göre, bu benim kadınlık değerimden bir şey eksiltmez diye düşünüyorum.

Göle, modern zamanın kadını iş hayatına dâhil etmeye çalışan anlayış ile bunu “fitne” sebebi olarak algılayan ulemanın çatışmasını şu şekilde ifade etmektedir: Müslüman kadını evinden çıkartıp, tahsil ve iş hayatında erkeğin “paydaşı” yapmayı hedefleyen anlayış, onun rahatsız olacağı ortamlarda bulunmasını “fitne” olarak niteleyen ulemâya “Eğer fitne iki cinsin bir arada bulunması şeklinde oluyorsa, bunun bedelini sadece kadınlara ödetmek adalete aykırıdır.” diyerek itiraz etmektedir. Onlara göre, kadının “arz-ı endâm”ının din adına engellenmesi anlamına gelen bu durum, modern dönem Müslüman kadını tarafından, “tecrit” olarak algılanmaktadır. (Göle, 1994: 123)

Oysa İsmailağa Cemaati kadınları, bu tecridi bizatihi kendi İslami savunularının gerekliliği olarak düşünmekte ve bu kapalı yaşam biçimini ayrıcalıklı ve korunaklı olarak

görmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğuna göre; İslâm'da kadının evinde tutsak olduğunu iddia eden modernistlerin, kadına yönelik 'özgürlükçü' her yeni argümanında kadın-erkek çatışmasına sebebiyet verdiği düşünülmektedir.

3.6. Kadınların Öz Algıları

İsmailağa Cemaati, şeyh Mahmud Efendi'nin hiçbir zaman cemaatin çok olmasıyla övünmediğini, müridlerin sayıca fazla olmasını değil şuurlu olmasını, İslam'ı yaşamasını, zikir derslerini ve vazifelerini hakkıyla yapmalarını arzuladığını belirtmektedir. "Az olsun, öz olsun, buğday unu olsun." Diyen Mahmud Efendi'nin, defalarca bu temennisine vurgu yaptığını dile getiren müridler, cemaat yapılanmasına insan toparlamayı değil İslamiyet'i aslolan inceliği ile yaşamayı dert edindiklerini ifade etmektedirler. Bu yönü ile cemaat, diğer cemaatlerin gayeleri ile bir tutulmamaları gerektiğini, kolektif bir hareketin içine dâhil olunarak kendilerine herhangi bir şeyin vaat edilmediğini, dolayısıyla tek maksatlarının dini doğru anlayan bir nesile kapı açabilmek olduğunu belirtmektedir.

Cemaat kadınlarının az bir kısmı diğer dini oluşumlar ile kendi cemaatlerini kıyas edebilmiş ve bu doğrultuda İsmailağa Cemaati'ni yukarıdaki sebepler ışığında "en ideal" olarak kodlamışsa da, kadınların büyük çoğunluğu bu kıyasa gerek bile duymadığını ifade etmektedir. Çalışmanın bu bölümünde katılımcıların ifadelerinden hareketle; kadınların hemcinslerinin, erkeklerin, cemaat şeyhinin nazarındaki ve Allah'ın katındaki öz algılarını nasıl değerlendirdiklerine cevaplar alınarak analiz yapılmıştır. Örneğin; sokakta kadının kadına daha bir dikkatli baktığını söyleyen *Leyla*, çarşafı giymeyen ve İslam'a uymayan tesettür şekillerini icat ettiğini düşündüğü hemcinslerini rahatsız ettiğini ifade etmektedir:

Medresemizin yemekleriyle ben ilgileniyorum. Bunu sadece maddi bir kazanç için yapıyor olsam, Allah o kazancı kurutur. Evimden medresemize gelene kadar yollarda türlü türlü kadın görüyorum. Öyle bir kötü zamandayız ki, erkeğin kadını süzdüğünden çok kadın kadını süzüyor. Ne giymiş, başına ne

renk eşarp uydurmuş, ayakkabısı ne marka gibi... Hele ki gençler moda çukuruna düşmüş, Allah'ın emrine absürt uyarlamalar içinde yarış yapıyorlar. Bana dönüp bakmaz bu kızlarımız. Neden mi? Çünkü onlar için kapkara bir örtüden ibaretim ben. Bir süsüm, takım, albenim, markam, göstergem yok. Yazık bunlara acıyorum. Ona sorsan o bana acıyordur. Tek tip giyindiğimiz için, hayattaki zevklerimizi tesettürün şekil ve renginden ölçmeye çalışacak kadar suursuz bir nesil var ortada. Toplum içerisinde kaç kere bu kulaklar neler işitti bir bilseniz. 'Aman bu sıcakta yanmıyor musun şunun içinde?', 'Atatürk'ün kemikleri sızlar sizi görse!', 'Başımıza karakargalar gibi tünediniz, her yerdesiniz.' Gibi daha birçok edepsiz sataşmalara maruz kalıyoruz. Hem de bunu sadece başı açık olan Cumhuriyetçi kadınlar da yapmıyor, sözde kapalı dindar kadınlarımız da beğenmiyor.

Birçok sözlü sataşmaların ortasında kaldığını söyleyen diğer katılımcılar da, hemcinslerini kendilerinde en çok rahatsız eden şeyin çarşafı olduğunu belirtmektedir. Cemaat kadınları kendilerine dair en anlamsız önyargının ise kapalılığı çarşaf ile maksimum seviyeye ulaştırdıkları için "tutsak kadın" imajı vererek oluştuğunu düşünmektedir. Oysa onlara göre; gerek hemcinsleri gerekse de erkekler, çarşafı bir kadının görüntüsünde kendisinin müsaade ettiği kadarını görebilmektedir. Dolayısıyla "en özgür" tesettürün İsmailağa Cemaati'ne mahsus olduğunu düşünen kadınlar için çarşaf, adeta bir koruyucu kalkan hükmündedir. *Zeynep* ise tüm olumsuz önyargılara rağmen çarşafı sayesinde insanların algılarındaki olumlu yönü şu şekilde ifade etmektedir:

Özellikle tesettür şeklimizin diğer tesettürlerden önemli bir farkını size açıklayayım. İslam'ın yasakladığı mekânlardan ve eylemlerden uzak oluyorsunuz. Ayrıca insanlarda otomatikman sizle bir İslam ferdisiniz bilincinde iletişim kuruyor. En cahil (din konusunda) insan bile size nasıl davranacağını ya da davranamayacağını biliyor. Herhangi bir adam size elini uzatamaz, tokalaşmaya cüret edemez. Çoğu zaman siz konuşmadıkça bir şey bile sormaya çekinir. Çünkü bizim tesettürümüz insana edepli davranmanın, desturla hareket etmenin kapısını açıyor. Bakın bunlar büyük avantajlar. Tabi

yadsınamayacak sayıda insan da acayip bakışlar atıyor, ama olsun. Beceremediği, ulaşamadığı bu tesettürümüz ona ağır geliyor. Çünkü asıl rahatsızlığı kendini çektiği iç hesaplaşmayı yapmakla, vicdanen başlıyor.

Kadınlar, Kuran-ı Kerimdeki kadın tasavvuruna yaklaşabilmenin yollarından birini ayetle sabit olan tesettür emirlerine uymak ile sağlanacağını düşünmektedir. Çalışmanın 'Çarşafa Yüklenen Anlam' kısmında daha önce belirtildiği gibi; cemaate göre Allahın örtünme ile ilgili ayetleri tam anlamıyla çarşafa karşılık gelmektedir. Dolayısıyla İsmailağa Cemaati kadınları, toplum nazarındaki olumlu veya olumsuz algılarının bir ayetin vücut bulmuş hali olarak gördükleri çarşaf üzerinden oluştuğunu dile getirmektedir. *Zehra*, özellikle erkeklerin gözündeki algılarından hoşnut olduğunu, bunu başka hiçbir örtünme biçimi ile sağlayamayacağını düşünmektedir:

...Çarşafımla yolda yürürken, beni arkadan gören eşim tanıyamaz. Başka bir yakınım olan erkek hiç tanıyamaz. Ne demek istediğimi anlıyor musunuz? Yani bizler, bir erkeğin tanıyamayacağı, en yakınıni dahi tasvir edip benzetemeyeceği kapalılıkta dolaşyoruz sokakta. Peygamber Efendimiz de bunu tembihlememiş mi hanımlara? Erkekler şimdi açıklara değil daha çok kapalılara dikkat kesiliyormuş. Çünkü öyle cazibeli, öyle şık, öyle süslü halde sokağa fırlıyor ki kadınlar. Ne yapsın bu adamlar çıplaklığı. Kapalı ve süslü olan daha gizemli geliyor. Tövbe estağfurullah, ne hale geldi kadınıımız. Demem o ki; Biz cemaatimizin düsturuna ve erkeklerin gözündeki 'vasat, süssüz, cazibesiz, karalara bürünmüş, kim olduğu anlaşılmayan' algısına razıyız ve fitneye sebebiyet vermediğimiz her güne şükrediyoruz.

Asli görevleri arasında; annelik, çocuk yetiştirmek, talebelik ve hocalığı sıralayan kadınlar çalışma hayatına dâhil olmadıkları için değerlerinin manevi açıdan katlandığını düşünmekte ve aksi durumda kadının sadece kendine değil, bir domino taşı etkisiyle toplumun her bir ferdine zarar vereceğini düşünmektedir. Cemaatin önde gelen hocalarından Ali Kara'nın kadınların asli

vazifelerinin ne olması gerektiğiyle ilgili ifadeleri, olası zararlara örnek kabilinden sunulmaktadır:⁵²

Bir kadın: evin yerine sokağı, mutfağı yerine büroyu, anneliğin yerine sekreterliği, mahremiyetin yerine teşhiri tercih ediyorsa böyle bir kadın normal bir hatun değildir. Kişiliğini örtüp, dişiliğini ön plana çıkarmıştır. Fıtratından uzaklaşan kadın erkekleşir. Erkekleşen kadın toplumu helak eder, ediyor da. Çağımızda kadın; ya elinden tutanı bulunmadığından ya da kocasının getirdikleriyle yetinmeyen bir açgözlü olduğu için çalışmaktadır. Bu sınıfa girenler nefislerine tapınanlardır. Yaratan'ın yaptığı vazife taksiminde, vücut teşekkülü ve ruh muhtevası bakımından taşıdığı özellikler sebebiyle, kadına 4 büyük vazife verilmiştir ki, bunlarda kendisiyle kimse rekabet edemez: Hamile olmak, doğum yapmak, çocuk emzirmek, çocuk terbiye etmektir. Hanımlar! Bu vazifeleri yapmanız için dışarıda yıpranmayın. Lütfen asli vazifelerinizin başına dönün.

“Kadın pırlantadır. Kutusunda duracak, çıkınca çalarlar onu. Onun kutusu şeriattır.” Diyen Mahmud Efendi'nin kadına verdiği değeri günümüzde başka hiçbir âlim tarafından verilmediğini söyleyen *Selda*, şeyhinin gözündeki algısını şu ifadeler ile değerlendirmekte ve bunun kendi yaşantısındaki olumlu etkilerinden bahsetmektedir:

Efendi hazretleri, en çok bir kadın çarşafını çıkardığında üzüleceğini, hatta hastalanacağını söylerdi. Dersimizi ihmal eder, hocalıktan vazgeçer, talebelikten kaçır isek o buna dayanamaz işte. Yüz binlerce ihvanın böyle dertleri şeyhimize sadece hastalık verir. Çünkü o yapılmayan dersleri kendi tamamlar. Şimdi ağır hasta, ama bizim ahvalimizle irtibatı kesmiş değil. Benim şu anki halim onu memnun eder inşallah. Çarşafımı muhafazada, eğitimimi tamamlamada ve aile yaşantıma verdiğim dikkatte bir sorun yaşamıyorum elhamdülillah. Efendim Benden razı oldukça da, evimizin huzuru hiç bitmez. Çocuğunuzu, eşinizi, ailenizi, hocanızı, şeyhinizi memnun etmek, zaten

⁵² <http://www.alikarahoca.net/basindan/2021-hanimlarin-asli-vazifesi.html>

Allah'ın bir kadın için muratları arasındadır. Çünkü şeyhimin bizlerle ilgili tek temennisi Müslüman bir kadın olarak yaşamak, İslam fitratı ile donanmış evlatlar yetiştirmektir. Bir kadına bu kadar değer veren başka bir Allah dostu tanımadım. Rabbim bizleri cennetinde buluştursun.

Şeyhinin müridlerinin halinden haberdar olduğunu düşünen *Zehra* ise, gördüğü rüyayı anlamlandırırken Mahmud Efendi'nin mesajı neticesinde kendisini 'mümine kadın' olarak adlandırmaktadır:

Mahmud Efendi hazretlerimizi bir kere rüyamda görmek nasip oldu. Benim tarikat dersi için yaptığım istihareler bir türlü çıkmıyordu. En sonunda artık ben vazgeçeyim dediğim bir anda, efendimizin bana: 'Sen bu yoldan hiç çıkmadın Zehra, istiharen kabuldür.' Dediğinde rüyamı hocamıza anlattım. O da bana ne kadar değerli birisin ki efendimiz bizzat sana rüyanda haber verdi, mübarek olsun dedi. Bu ne demek biliyor musunuz? Şeyhimiz müritlerinin hepsinden haberdar. Ben onun gözünde bu derse layıkmışım ki, tam vazgeçeceğim anda benimle bizzat iletişime geçti. O gün bu gündür, dersimi ihmal etmem. Bilirim ki ettiğim gün, o rüyaya mazhar olan mümine kadın olmaktan çıkarım.

Mahmud Efendi'yi kadın müridlerinin gözünde bu denli saygın yapan en önemli sebepler arasında; ders esnasında hiçbir hanım talebesinin yüzüne bakmamış olması ve edebinden gözü kapalı olarak ders anlattığı için, bugün gözlerinin görme zayıflığının buna bağlanmış olması yer almaktadır. *Sema*, İslamiyet'i bu incelikte yaşadığını düşündüğü şeyhini ziyaret ederken yaşadığı huzuru şu ifadeler ile betimlemektedir:

..Rasullulah'ı ziyarete gelen hanım sahabeler nelere dikkat ediyorsa biz de şeyhimizi ziyaret ederken ona dikkat etmeye çalışıyoruz. Mesela erkek ve kadınlar emredilen dış tesettürleriyle ziyaret ederler. Temas (tokalaşma) olmaz. Belli bir mesafeden genellikle camekân ardından bakılabilir sadece. Gözleri kapalı ve zikir halindedir. Bizim onu görmeye gittiğimizi bilir ve kendisine bakan her bir ihvanı bizzat bilir ve o esnada kim bakıyorsa ona dua eder. Mübarek, bir ziyaretimde içimden geçen duamı bilmiş olacak ki onun da himmetiyle Rabbim duamı kabul buyurdu. Efendimizi görmek, ziyaret etmek öyle her daim ve herkese nasip olan bir şey değil. Nasıl ki umreye, hacca maddi

gücü olan gidebiliyorsa; efendimize de manevi nasibi olan gidebiliyor. Çok şükür beni birkaç defa kabul etmişti.

Katılımcılar şeyhlerinin gözündeki algılarını genel itibariyle anlatırken; “hoca” olan kadınlar, ilmi yönden Mahmud Efendi’nin izinden gittiğini düşündüğü için kendilerini şanslı bulmakta iken, “talebe” ve sadece “ev hanımı” olanlar ise şeyhlerine karşı kendilerini eksik hissetmekte ve ona tabi olmada henüz yolun başında olduklarını düşünmektedir. Son olarak kadınlar, Allah katındaki algılarını anlatırken; birçoğunun medrese eğitiminden geçmiş ya da geçiyor olması, sohbet halkalarına gitme sıklığı, tesettürlerinin ilgili ayetlere uygunluğu, sosyal yaşamlarında dini ritüelleri ve takva boyutunun algılarını etkilediği gözlemlenmiştir. *Ebrar* için sıklıkla gittiği medreselerdeki dini sohbetler bir arınma vesilesidir:

Medreselerimize gaflet içerisinde ve türlü türlü işlediğimiz günah izlerini üzerimizde taşıyarak geliyoruz. Lakin sohbet, ilim ve Allah yolundaki bu toplantıların bitiminde üzerimizdeki günah ağırlıklarını orada bırakıyor, hafifliyor ve temizleniyoruz Allah’ın izniyle. Bu aşındırdığımız kapılara yürürken attığımız her adıma sevap yazıyor Rabbim inşallah. Evlerimizden nasıl çıkarsak çikalım, hocalarımızın sohbetindeki bir cümle bile bizi kendimize getirmeye sebep oluyor. Hele aynı gün tarikat dersimi eksiksiz ve üşenmeden yapabilmiş, rabıtama dosdoğru yönelebilmiş ve efendimizin sözünü tutabilmişsem benden daha hafif birisi yoktur. Allah benim bu halimden hoşnuttur, biiznillah.

Bunlara ek olarak *Gülümser* de Allah’ın Kuran’da tarif ettiği tesettür emrini, modern çağda çarşaf ile muhafaza edebildiği için kendini ayrıcalıklı hissetmektedir:

İran’a gidin, Şam’a gidin. Hatta Arabistan’a... Artık bin bir türlü kapalı kadın var. Hele de Arap ülkelerinden gelen turistlerin buradaki hallerini görüyoruz. Saçların bir kısmı ortada, tırnaklar ojeli, ayaklar çıplak ve terlikli. Simsiyah giyiyor belki ama öyle bir detay veriyor ki, kimse onun tesettürünün farkında olmuyor. Rabbim bizi böyle şaşırmışlıktan korusun. Türkiye’de de bu tarz kapanmalar çoğaldı ve günden güne özeniyor kızlar. Allah’a hamdolsun ki, bizi bu konuda şaşırtmadı. Çarşafımızı dosdoğru, ayetteki tarif üzere muhafaza

ediyoruz. Ne bir yerine detay ekledik, ne kestik, ne biçtik. Allah aksini yapanlardan razı olmaz. Ben ve benim gibi giyinen kardeşlerimin giyiminden taviz verilmediği sürece, O'nun huzurunda bambaşka bir yerde olacağız inşallah. Çünkü kadının ufacık bir tavizinin nelere sebebiyet verdiğini, toplumda yaşanan çirkin olaylardan görüyoruz maalesef.

Katılımcıların ifadelerinden anlaşılacağı üzere; kendilerini kurtarılmış bir zümrenin fertleri olarak görmektedirler. Çünkü onlara göre İsmailağa Cemaati kadınları İslami ölçülerden taviz vermediği, haremlik-selamlık kıstaslarına riayet etmede hiçbir esnekliğe müsaade etmediği, tesettürlerinin tek ve mutlak doğru olan ayete denk geldiği ve genel anlamda sosyal yaşantılarındaki içe dönük yaşama biçimini tercih ettikleri için, Müslüman kadının temsili noktasında kendilerinin biricikliğinden kolaylıkla söz edebilmektedirler.

SONUÇ

Araştırmada İsmailağa Cemaati'ne mensup kadın müritlerin, cemaat şeyhi Mahmut Ustaosmanoğlu'nun ve topluluğun önde gelen kadın ve erkek hocalarının anlatıları üzerinde yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ve katılımcı gözlem yöntemleri kullanılarak, cemaat kadınlarının toplumdaki diğer kadınlardan farklı olarak şekillenen kimlik oluşumlarına odaklanılmıştır. Çalışmanın öngörülen sonuçları zikredilen araştırma tekniklerinden sağlanan veriler ile de kanıtlanmaya çalışılmıştır.

Kur'an-ı Kerim, Fıkıh, Akaid ve Tefsir gibi ilimleri içeren bir İslami eğitim metodundan geçen cemaat müritlerinin, onları Sufi ve Sufi olmayan diğer topluluklardan ayıran en önemli ayrıcalığın bahsi edilen eğitimin kalitesinden kaynaklandığını ve diğer topluluklardaki kadınların buna sahip olmadığını vurguladıkları görülmüştür. Dolayısıyla İsmailağa Cemaati'ndeki kadını "ayrıcalıklı" kılan en belirleyici kıstasların başında, erken yaşlardan evlilik çağına gelene dek ve hatta aile hayatını da merkeze alan medrese tedrisatının yer aldığı gözlemlenmiştir.

İsmailağa Cemaati'nin geleneksel İslami uygulamaları, tasavvuf ve tarikat mirasına atfettikleri ehemmiyet ve anti-modern değerleri takip eden kendilerine özgü yaşam tarzları nedeniyle mensuplar, toplum nazarında bazen olumlu düzeyde ilgi görürken bazen de dışlayıcı reaksiyonların odağında yer almaktadırlar. Onlar, Nakşibendiliğin Halidi kolunu takip etmektedir ve bağlı oldukları tarikat silsilesinin evvelinin Hz. Muhammed'e dayandığını ve sonuncusunun ise kendi şeyhleri Mahmud Ustaosmanoğlu'na işaret ettiğini iddia etmektedir. Şeyhin dini ideallerine ve sosyal yaşamda kısıtlayıcı telakkilerine sıkı sıkıya bağlılık gösteren cemaat, modern unsurları taşıdığı için egemen kültürün etkisine direnmeye çalışmaktadır. Araştırmada bu konu bağlamında cemaat kadınlarının, Peygamber ve sahabelerinin yaşam tarzlarını rol model aldığını düşündükleri şeyhlerinin izinden gittiği sergilenmektedir.

Cemaatin 19-60 yaş arasındaki 21 kadın üyesi ile mülakat görüşmeleri yapılarak, kuşak farkları arasında değişkenlik gösteren kadınlık evreni ve cemaat itibarındaki değer algısı anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Topluluğun kadınlık üzerine kullandığı temel jargon, kadınların günlük eylem ve dini ritüellerindeki hissiyatları ve onların cemaat öğretilerine boyun eğme biçimleri sayesinde, kadının bu dini yapılanma içerisindeki toplumsal statüsünü derinlemesine analiz etme fırsatı doğmuştur. Bu konuyu seçmemdeki temel motivasyonum dini yapılanmalarda, daha özel manada İsmailağa Cemaati'nde kadınların kimlik oluşumunu ve

genel manada da bu topluluktaki cinsiyet rollerinin yapısal işlevlerini daha iyi anlamak olmuştur.

Toplumdan izole yaşam tarzları nedeniyle çoğunlukla tepki gören cemaat kadın ve erkekleri, tercih ettikleri giyim tarzları (çarşaf, sarık, cübbe, şalvar) ile cemaatin merkez kabul edilen İstanbul Fatih bölgesinde Osmanlı tarzının yansıtıldığı hissi vermektedir. Mevcut ambiyansı ile bölgede; genç- yaşlı, şalvar- cübbe giyen erkekler ve siyah çarşaf giyen kadınları ile, korunaklı ve bir o kadar da dışarıdan gizemli sayılabilecek bir mıntıka alanı oluşturmaktadırlar. Bölgede cereyan eden tekstil sermayesinin, cemaat doktrinlerine tabi olması sebebiyle de kadınların tüketim tercihlerinin bu alanın dışına çıkmadan yapılmasını sağlamaktadır. Mağazaların çoğu uzun (robada) elbiseler, tek tip çarşaf, sarık ve cüppeler, medrese müfredatlarına giren zorunlu ders kitapları, cemaatin önde gelen hocalarına ait popüler yayınlar, dua boncukları ve topluluğun mütevazı yaşam tarzını korumak için uygun gördüğü birçok şeyin açık yansımalarını barındırmaktadır.

İstanbul gibi metropol bir şehrin en kalabalık bölgelerinden birinde ikamet etmelerine rağmen, özellikle kız çocuklarını devlet okullarına göndermek konusunda kendilerine münhasır sert uygulamaları ve isteksizlikleri cemaatin geleneksel tutumlarının çoğunu koruduğuna dair örnek teşkil etmektedir. Aldıkları medrese eğitimini, Türkiye’de herhangi bir eğitim kurumundan mezun olunarak erişilecek statüye değişmeyeceğini ifade eden kadınlar için, kendilerine vaat edilenin İslami eğitim neticesinde kazanmayı arzuladıkları huzurlu aile yaşantıları olduğunu ifade etmektedir.

Kadınların cemaat içerisinde kendilerini konumlandıkları yeri tarif ederken; “talebelik”, “hocalık”, “dersli olma-zikir”, “sohbet halkaları”, “Arapça ve hafızlık eğitimi”, “rabıta”, İslami tesettür temsili olarak “çarşaf” kavramlarını sıklıkla kullandığı görülmektedir. Bu yüzden benim bu çalışmadaki amacım, kadınlarda bu farklı kimlik oluşumunda etkili olan

söylemsel kavramların belirlenmesi ve asıl keşfedilmek istenenin cemaat mensuplarının kahir ekseriyetinin bu özellikleri taşıdığı bilinmesidir. Örneğin cemaat katılımcılarından bir kısmı, kendilerini toplumdaki en değerli meslek olarak addettikleri “medrese hocalığı” ile tanımlarken, bir kısmı da bu uğurda ailesinden ve sosyal yaşamın cezbedici aktivitelerinden feragat etmeyi elzem gören “medrese talebesi” olarak tanımlanmaktadır. Her iki kavrama da yüksek bir değer anlayışı yükleyen katılımcıların tercih ettikleri bu yaşam stili, şeyhlerinin sünnete tabi olmada herhangi bir dini uygulamadan taviz vermeyişi etkili olmaktadır. Dolayısıyla kadınlar, eğitim hayatları boyunca karşılaştıkları maddi manevi zorlukları aşmak için, şeyhin dini ritüellerindeki istikrarını ölçüt kabul ettiği anlaşılmaktadır.

Cemaatte hocalığın belli başlı mertebelerinin olduğuna işaret eden medrese hocası olan katılımcılar; Arapça bilen, hafız ve sohbet dersi verenlerin cemaat içerisinde yüksek bir statüye sahip olabileceğini de belirtmektedir. Dini bilgiler ile donanmış ve ideal ahlaki davranışlara sahip olan hocalık bilgeliği; sohbet halkalarında, medreselerde ve şeyhlerinin geçmiş dönem vaazlarında sürekli hatırlatmalar yoluyla bir rol model olarak görülmektedir. Ayrıca cemaatteki en belirgin fark hem talebelerin hem de ev hanımlarının hoca olmaya yaptığı vurgudur. Hocalık kavramı ve İslami tedrisattan geçiş eylemi, İsmailağa Cemaati’ndeki kadınları ideal bir Müslüman kadın olarak tanımlamak için en çok kullanılan özellikler olduğu görülmektedir. Bu özellikler, cemaat kadını ev ve medrese dışında faaliyet gösteren diğer kadınlardan dini anlamda daha ayrıcalıklı ve takva hiyerarşisinde üstün kılmaktadır. Hocalığa ve eğitime adanmış yaşamlarını, “ideal anne” ve “ideal eş” kavramları ile de süslemeyi hedefleyen kadınların ifadelerinden, gündelik yaşamlarında mahrum oldukları düşünülen eylemlerin feminist söylemlerden ibaret olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla cemaatin yaygın görüşünde; kadının İslam’daki konumunun ataerkil bakış açısıyla yorumlanmasına herhangi bir itirazlarının olmayışı, kadınları cemaat erkeklerinin konuyla ilgili düşünceleri ile aynı safta tuttuğu anlaşılmaktadır. Hatta cemaat kadınların bu konuya gösterilecek olası tepkilerin, kendi

takvalarından eksilteceğini düşündükleri için önce Allah'ın sonrasında da hem şeyhlerinin hem de eşlerinin buna razı olmayacağı noktasında tedirginlik yaşadıkları da gözlenmektedir.

Kalp gözünün açık olduğu düşüncesiyle sürekli bir şekilde şeyhlerinin gözetimde olduklarını söyleyen kadınların kendilerini algılayış biçimleri, çalışmanın son bölümünde kişiler bazında ve Allah katında sıralanmıştır. İsmailağa Cemaati kadınları, “Müslüman Kadın” prototipini en iyi şekilde idealize ettiklerini savunmak için, toplumun geri kalanında eksik kabul edilen “takva”nın görünür yönlerine odaklanmaktadır. Mütevazı bir aile hayatı, dindar bir nesil yetiştiriciliği için gerekli eğitim serüveni, sokakta geçirilen zorunlu sürenin asgari düzeyde tutulması, özellikle dış kıyafetin çarşaf, iç kıyafetin ise ölçülü uzun elbiselerden tercih ediliyor olması gibi faktörler, takvanın görünür ve ölçülebilir kısımları arasında sıralanmaktadır.

Cemaat kadınlarının genel anlamda geleneksel cinsiyet rollerini korudukları ve onların kendilerini tanımlarken gerçekten de ilk olarak anne, ev hanımı ve evin ana bekçisi olarak gördükleri sonucuna varılmaktadır. Bununla birlikte kadınların ifadelerinden, zaruri dini eğitimden geçen kadınların öğretme görevinin tükenmediği ve diğer her şeyin ikincil öneme sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Özetle topluluktaki kadınlar; Sufi gelenekle birlikte şeriat yasalarına, Kuran emirlerine ve sünnet uygulamalarına olan özel bağlılıkları ile kendi kimliklerini aktif olarak şekillendirdiği gözlemlenmiştir. İsmailağa Cemaati'ndeki kadınlar; kendilerini yaşamları boyunca aldıkları İslami eğitime tabi olmak, talebelik, meslek olarak addedilen hocalık, annelik, dini ritüelleri uygulama şekli ve sıklığı hususunda aile ve çevresine rol model olmak, irşad hizmetinde sebat göstermek ve tasavvuf mirasına bağlılık gibi olgular ile tanımladıkları sonucuna varılmıştır.

EKLER

EK 1: Mülakat Soruları

1. İsmailağa Cemaati'nin tarihçesinden kısaca bahseder misiniz?
2. İsmailağa Cemaati'ne mensup olmak neyi ifade etmektedir? Bağlılık veya üye olmak koşulu nedir?
3. Mahmud Ustaosmanoğlu hakkında düşünceleriniz nelerdir? Onu sizce farklı kılan unsurlar nelerdir?

4. Şeyh Mahmud Ustaosmanoğlu ile hiç görüşme yaptınız mı? Ya da kendisini ziyarette buldunuz mu?
5. Şeyhi ziyaret ederken nelere dikkat edersiniz? Yasak olan ve olmayan durumlara örnekler verir misiniz?
6. Siz, bu cemaate zamanından beri girdiğimize göre başka alim ya da başka cemaatleri araştırma, kendi bağlı olduğunuz cemaat ile kıyas yapma fırsatınız oldu mu?
7. İsmailağa Cemaati'ndeki kadının toplumsal statüsünü nasıl değerlendirirsiniz?
8. Kendinizi cemaat içerisinde nasıl tanımlarsınız?
9. Tesettür şeklinizde çarşafın tercih etmeniz fikri dayanağı nedir? "Cilbab" kavramı neye tekabül ediyor?
10. Çarşafın anlamı, temsili ve sosyal yaşamda kullanımı konusunda bilgi verir misiniz?
11. Cemaat yayın organları nelerdir ve kadınların bu konuda aktif faaliyetleri nelerdir?
12. Medreselerinizde talebelere yahut hocalara yönelik eğitim müfredatınız var mıdır? Şu kitap okutulacak ya da şu kitap okutulmayacak dedikleriniz nelerdir?
13. İsmailağa Cemaati'nde 'ders alma', 'dersli olma' kavramlarının içeriği ve zaruryeti nedir?
14. Rabıta nedir? Kulun kula rabıtası söz konusu mudur? Dini ritüellerinizde rabıtanın sıklığı nedir?
15. Cemaatin önde gelen hocaları kimlerdir? Cemaat içerisinde görev dağılımları ne şekildedir?
16. İsmailağa Cemaati'nin medyatik ayağını Cübbeli Ahmet hocanın temsil ettiği söylenmektedir. Bu konuya ilişkin fikriniz nedir?
17. Cemaatin 'alo fetva hattı' mevcut. Bundan haberiniz var mı? Varsa hattın işlevselliği nedir?
18. Cemaati temsil etme konusunda Türkiye'nin birçok ilinde cemaate bağlı olduğunu söyleyen hocaların hizmetleri hakkında bilginiz ne seviyededir? Şeyhinizden icazet almış ya da almamış çeşitli hocalara cemaatin başvurusu konusunda mensuplara tavsiyeniz ne olacaktır?
19. Cemaatin dışarıdan (başka cemaat mensupları ya da hiçbir cemaate bağlılığı olmayanlar) tarafından algısı sizce nasıldır?
20. Cemaatte aldığımız dini eğitim süresince yaşadığınız zorluklar var mıydı? Varsa nelerdi?

21. Cemaatin diğer dini gruplara karşı mesafe tayini nasıldır? Herkes bu cemaate girebilir veya istediği zaman ayrılabilir mi?
22. Cemaatin siyasete karşı tutumu ve devlet ile ilişkileri nasıldır?
23. Kadının diğer cemaatlere göre İsmailağa Cemaati'nde ayrıcalıklı bir konumda olduğunu düşünüyor musunuz? Neden?
24. Allah katında, şeyhinizin gözünde, hemcinslerinizin gözünde ve erkeklerin gözünde kendinizi nasıl algılıyorsunuz?
25. Sizi diğer din gruplarından farklı ve değerli kılan motivasyonunuz nedir?

KAYNAKÇA

Ahıska, (2010), *Hazrat- Mevlna eş-şeyh Mahmud en-Nakşibendi el-Mcedidi el-Halidi elfi (K.s.)*, İstanbul.

Algar, Hamid (1976), “*The Naqshbandi Order: A Preliminary Survey of its History and Significance*”, *Studia Islamica*, Sayı: 44, s. 128.

Arslan, İclal (2008), “*Abdurrahmân el- Câmî ve el- Fevâidü ’z- Ziyâiyye*”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Atay, T. (1996), *Batı’da Bir Nakşi Cemaati: Şeyh Nazım Kıbrısı Örneği*, İstanbul: Berfin Yayınları

Aydın, F. (2000), *Tarikatta Rabıta ve Nakşibendilik*, Süleymaniye Vakfı Yayınları.

Aynî, M. A. (2017) *Tasavvuf Tarihi*, İstanbul: Büyüyenay Yayınları.

Ayşe Güç, “İslamcı Feminizm: Müslüman Kadınların Birey Olma Çabaları”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17/ 2, 2008, s. 649- 650.

Barbarosoğlu, F. (2001). *İmaj ve Takva*. İstanbul: Profil Yayıncılık.

Barbarosoglu, F.(2002). *Modernleşme Sürecinde Moda ve Zihniyet*. İstanbul: İz Yayıncılık.

Connel R. W. (2016) *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Çakır, Mehmet (1992), “BİNÂÜ’L- EF‘ÂL”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), C. VI. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 179.

Çakır, R. (1990), *Ayet ve Slogan: Türkiye’de İslami Oluşumlar*, İstanbul: Metis Yayıncılık.

Çapcıoğlu, İ. “Tanzimat’tan Günümüze Muhafazakâr Kadın Algısında Değişimler”, *Dini Araştırmalar, Kadın Özel Sayısı*, 2016, ss.271-291

Demirayak, Kenan (2003), “El- MAKSÛD”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), C. XXVII, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, s. 453.

Durmuş, İsmail (1995), “El- EMSİLE”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), C. XI, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, ss. 166–167.

Elmalı, Hüseyin (2001), “İZHÂRÜ’l- ESRÂR”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), C. XXIII, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, ss. 506–507.

Giddens, A. ve Sutton, Philip W. (2016) *Sosyolojide Temel Kavramlar*, terc. Ali Esgin Ankara: Phoenix Yayınları.

Göle, N. (1993). *Modern Mahrem Medeniyet ve Örtünme*. İstanbul: Metis Yayınları.

Gölpınarlı, A. (1969). *100 Soruda Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatlar*, İstanbul: Gerçek Yayınları.

Hacıoğlu, M. (2016) *Hür Kadının Kıyafeti Çarşaf-ı Şerif Risalesi*, İstanbul: Kubbe Yayınevi.

Hüseyin Demir, “İsmailağa Medreselerinde Arap Dilinin Öğretimi”, Bartın Üniversitesi

Hüseyin Raşit Yılmaz, “Sosyal Etki Bakımından Türkiye’de Tarikat ve Cemaat”, 2023 Dergisi, (Şubat 2012).

İlyasoğlu, A. (1994). *Örtülü Kimlik*. İstanbul: Metis Yayınları.

İnan, A. (1964) *Atatürk ve Türk Kadın Haklarının Kazanılması: Tarih Boyunca Türk Kadınının Hak ve Görevleri*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Basımevi

Kandiyoti, D. (1997) *Cariyeler, Bacular, Yurттаşlar*, İstanbul: Metis Yayınları.

Kara, A. (2011). *İsmailağa’da Bir Gün*. İstanbul: Beyzade Yayıncılık.

Katib Çelebi, (1941- 43), *Keşfü’z Zunûn II*. İstanbul: Maarif Matbaası.

Kılıç, Hulusi (2001), “el- KÂFİYE”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), C. XXIV, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, ss. 153–154.

Kocaman, Erbay, Kandemir, (2018) *Mahmud Efendi Hazretlerinden Duyulan Hikmetli Sözlere*, İstanbul: Ahıska Yayınevi.

Köse, E. (2014). *Sessizliği Söylemek: Dindar Kadın Edebiyatı, Cinsiyet ve Beden*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Lokman Çilingir, “Kültür Kaynaklarımız Açısından İlk İnsandan Günümüze Kadın Problemi”, *İslamî Araştırmalar Dergisi*, 15/ 4, İstanbul 2002, s. 477.

Okumuş, Ömer (1993), “CÂMÎ”, Abdurrahman. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA). C. VII, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, ss. 94–99.

Özden, Mustafa (2010), *Müslüman Kültüründe Sekülerleşme Süreci*. Ankara: Araştırma Yayınları.

Özel, Ahmet (2013), “ZENCÂNÎ İzzeddin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA). C. XLIV, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, ss. 253–254.

Özet, İ. (2019), *Fatih Başakşehir: Muhafazakâr Mahallede İktidar ve Dönüşen Habitus*, İstanbul: İletişim Yayıncılık.

Öztürk, M. (2012) *Cahiliyetten İslamiyet’e Kadın* Ankara: Ankara Okulu Yayınları.

Prof. Dr. Hayreddin Karaman, Prof. Dr. Mustafa Çağrııcı, Prof. Dr. İbrahim Kâfi Dönmez, Prof. Dr. Sadrettin Gümüş, *Kur’an Yolu Tefsiri* Cilt: 4 Sayfa: 383-384

Sahib, M. E. (1334), *Buğyetü’l-vâcid fî mektûbâtıhadreti Mevlânâ Hâlid*. Dimaşk: Matbaatu’t-Terakkî.

Sarıkaya, Saffet (1998), “Cumhuriyet Dönemi Türkiye’sinde Dini Tarikat ve Cemaatlerin Toplumdaki Yeri”, SDÜ- FEFSBD III, ss. 96–98.

Selvi, D. Yıldırım, E. Yıldız, K. (1994) *Kur'an ve Sünnet Işığında Rabıta ve Tevessül*, İstanbul: Umran Yayınları.

Subaşı, N. (2012) “Din ve Kadın Konulu Çalışmalarda Akademik Özgünlük ve Sahicilik Sorunu” *Dıvân Disiplinler Arası Çalışmalar Dergisi*, C. 17, s. 32, ss. 39-55)

Şanal, Mustafa (2003), “Osmanlı Devleti’nde Medreselere Ders Programları, Öğretim Metodu, Ölçme ve Değerlendirme, Öğretimde İhtisaslaşma Bakımından Genel Bir Bakış”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* XIV, ss.149–168.

Tekeli, Ş, (1982), *Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat*, İstanbul: Birikim Yayınları.

Temir, F. (2014). *Tarihte Kadın ve Cilbab*. İstanbul: Yasin Yayınevi.

Toker, İ. (2009), *Teolojik Bir İnşa Olarak Laiklik*: Ankara, Eski Yeni Yayınları.

Toker, İ. (2012). “Toplumsal Cinsiyet ve Din” *Din Sosyolojisi*, ed. N. Akyüz ve İ. Çapcıoğlu, Ankara: Grafiker Yayınları.

Uludağ, Süleyman (1997), “HÂLİDİYYE”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA). C. XV, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, ss. 296–299.

Usta, İbrahim (2012), “Medreseler Ve İlahiyat Fakültelerindeki Arapça Öğretiminin Temel Dinamikler Bağlamında Değerlendirilmesi”, *The Journal of Academic Social Science Studies*. 5/4, ss. 263–269.,

Ustaosmanoğlu, M. (1992), *Ruhu'l Furkan Tefsiri*. İstanbul: Ahıska Yayınevi.

Uzunçarşılı, İ. H. (1965), *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*. Ankara: TTK.

Ünlü, A. M. (2013) *Tarikat-i Aliyye de Rabıta-i Celiyye*, İstanbul: Arifan Yayınları.

Yalçın, E. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S 50, Güz 2012, s. 493-488.)

Yıldız, Muhammed Ali (2017), *Akşemseddin’de Allah Kâinat ve İnsan*. Ankara: Kalem Neşriyat.

Yıldız, Muhammed Ali (2018), “*Tasavvufta Mehdilik*”, *Turkish Studies*, 13/2, s. 657.

Yüksel, Emrullah (1992), “BİRGİVÎ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), c. VI, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, ss. 191–19

İNTERNET ARACILIĞI İLE ERİŞİLEN KAYNAKLAR

<http://www.alikarahoca.net/basindan/2021-hanimlarin-asli-vazifesi.html>

<http://www.sonmezkutlu.net/?pnum=157&pt=Cemaatlerin+%C4%B0slam%C4%B1+Tebli%C4%9F+Sorunu>

<https://islamansiklopedisi.org.tr/istihare> <https://www.ihvanlar.net/2011/05/12/kadinlara-ders-taliminde-dikkat-edilecek-hususlar/> <https://www.ihvanlar.net/2011/05/12/rabita-kelimesi-ve-yapilan-tarifler/> https://www.turkcebilgi.com/ahteri_1%C3%BCgati

ÖZET

EGE, Esra, Cemaat Anlatılarında Kadın: İsmailağa Cemaati Örneği, Yüksek Lisans Tezi (Danışman: Prof. Dr. İhsan TOKER), Ankara Üniversitesi, 2020. 132 sayfa.

Bu tez cemaat anlatılarında kadın kimliğinin oluşumunu İsmailağa Cemaati örneği üzerinden incelemeyi amaçlamıştır. Bahsi geçen cemaat örneği; geleneksel dini rolleri, inancı yaşama

noktasındaki içe dönük yapısı, dış dünyaya karşı sergilediği kapalı tavrı ve cemaatin kendine özgü doktrinlerine bağlanma şeklinden ötürü hassaten seçilmiştir. İstanbul, Ankara, Kocaeli, Sakarya, Denizli, Samsun, Tekirdağ ve Almanya’da ikamet eden yirmi bir kadın katılımcıyla nitel araştırma tekniklerinden derinlemesine mülâkat yöntemi ve yarı yapılandırılmış mülâkat sorularıyla yorumsamacı ve inşacı metodolojik paradigmalara dayalı olarak gerçekleştirilmiştir. Mülâkat görüşmelerine dâhil olan katılımcıların aktarımları ve topluluğa ait dini eğitim kurumlarında yapılan katılımcı gözlem metodu bağlamında; cemaat kadınlarının kendilerini dini ve sosyal açıdan nasıl tanımladıkları ve kimlik oluşumunda etkili çevresel ve dinsel faktörlerin neler olduğu, kendileriyle görüşülen katılımcıların bakış açılarından anlaşılmaya çalışılmıştır. Söylem stratejileri ve öznellik formları, İsmailağa Cemaati’nin kadın üyelerinin kendi kimliklerini hem cemaatin genel özelliklerine hem de oluşumlarından bu yana dini tecrübelerine göre şekillendirdiğini ortaya koymuştur. İslamiyet’i anlama ve yaşama noktasında en doğru yolu tercih ettiklerini beyan eden katılımcılara göre İslami itaati sağlamak için; şeriat kurallarını izlemek, Kuran ve sünnete koşulsuz bağlılık, Osmanlı’daki eğitim niteliklerine sahip olmak ve modernizmin herhangi bir öğretisinden kaçınmak gibi cemaate içkin doktrinler belirlendiği görülmüştür. Son olarak bu çalışma, dini cemaatler hakkında yapılan araştırmalara cinsiyetçi yaklaşım ve kimlik oluşumu bağlamında katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Sözcükler: İsmailağa Cemaati, tarikat, cinsiyet, kadın, kimlik.

ABSTRACT

EGE, Esra, Women in Community Narratives: The Case of İsmailağa Community, Master’s Thesis (Supervisor: Prof. Dr. İhsan TOKER), Ankara University, 2020. 132 pages.

This thesis aimed to examine the formation of women's identity in the narratives of the community through the example of İsmailağa Community. This particular community is chosen

it was particularly selected for its traditional religious roles, its introverted point of the living faith, its closed attitude towards the outside world, and the way it connects to the community's unique doctrines. 21 female participants residing in İstanbul, Ankara, Kocaeli, Sakarya, Denizli, Samsun, Tekirdağ and Germany were interviewed with in-depth interviews and semi-structured interview questions from qualitative research techniques based on interpretative and constructive methodological paradigms. In the context of the transfer of participants involved in the interview interviews and the participant observation method in the religious education institutions of the community; how community women define themselves religiously and socially and what environmental and religious factors are effective in identity formation are tried to be understood from the perspectives of the interviewees. Discourse strategies and forms of subjectivity have shown that the female members of İsmailağa Community have shaped their identities according to both the general characteristics of the community and their religious experiences since their formation. According to the participants who declared that they prefer the right way to understand and live Islam, in order to ensure Islamic obedience; doctrines inherent to the community were identified, such as following the sharia rules, unconditional adherence to the Qur'an and Sunnah, possessing educational qualities in the Ottoman Empire, and avoiding any teachings of modernism. Finally, this study aims to contribute to the study of religious communities in the context of gender approach and identity formation.

Keywords: İsmailağa Community, Sufism, gender, women, identity.